

Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

A RÁDIÓZÁS, MINT KOMMUNIKÁCIÓS INNOVÁCIÓ TÉRBEN ÉS IDŐBEN

Köszolgálati, kereskedelmi, helyi, közösségi és internetes rádiózás

Doktori értekezés

Szigethy Emma

Témavezető:
Dr. Tóth József DSc
egyetemi tanár

Pécs, 2007.

TARTALOMJEGYZÉK

1.	BEVEZETÉS.....	3
2.	KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK.....	5
3.	CÉLKITŰZÉSEK.....	8
4.	KUTATÁSI MÓDSZEREK.....	9
5.	AZ INFORMÁCIÓ TERJEDÉSÉNEK TÖRTÉNETE.....	10
5.1.	Az információ terjedés alapjai.....	10
5.2.	A rádiózás nemzetközi fejlődése.....	13
5.3.	A tömegkommunikáció fogalomrendszere.....	19
5.4.	A tömegkommunikáció sajátosságai, változásai.....	23
6.	A MAGYARORSZÁGI RÁDIÓZÁS RÖVID TÖRTÉNETE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HELYI ÉS KÖRZETI (REGIONÁLIS) RÁDIÓZÁSRA.....	26
6.1.	A magyar közszolgálati- és kereskedelmi rádiózás tényleges jellemzői.....	38
6.2.	A közösségi rádiózás.....	50
6.3.	A médiatörvény szorításában, pályáztatási rendszer.....	53
6.4.	A közösségi rádiózás modelljei és működésük.....	57
6.5.	A kalózási rádiózás.....	62
7.	AZ INTERNETES RÁDIÓZÁS.....	65
7.1.	A kommunikáció új formája: az Internet.....	65
7.2.	Az internetes rádiózás kialakulása.....	69
7.3.	Rádiózással foglalkozó szervezetek, hazai és külföldi rádiók az Interneten.....	74
7.4.	A Magyar Rádió és az Internet.....	84
8.	HALLGATOTTSÁGI SZOKÁSOK TENDENCIÁI MAGYARORSZÁGON.....	87
8.1.	Médiafogyasztási szokások.....	87
8.2.	Közszolgálati rádió – hallgatók nélkül.....	94
8.3.	A közösségi rádiók speciális hallgatói.....	95
8.4.	Piaci helyzetelemzés.....	97
8.5.	A rádiók hallgatottságának változása.....	97
9.	EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA.....	103
10.	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	110
11.	IRODALOMJEGYZÉK.....	111
12.	FÜGGELÉK.....	118
12.1.	A néprádióktól a digitális technikáig.....	118
12.1.1	A rádiók és a hangtechnikai színvonal kapcsolata.....	122
12.1.2	A rádióműsorok minőségi változása a műsorkészítésben.....	122
12.1.3	A technika minőségi változása a műsorkészítésben.....	123
12.2.	A Rádióhírmondó megnyitása.....	124
12.3.	A rádió jelentősége a népoktatásban.....	125
12.4.	Interjúk.....	126
12.5.	A Gong Rádió bemutatása.....	128
12.6.	További ábrák.....	134
12.7.	Táblázatok.....	145
12.8.	Illusztráció.....	151
12.9.	Rádiómúzeum a hőskorszaktól napjainkig.....	152
12.10.	Kérdőívek.....	156

1. BEVEZETÉS

A 20. század végétől egyre erőteljesebben tapasztaljuk, hogy nincs még egy terület, amely olyan jelentős mértékben fejlődne, mint a kommunikáció. A kommunikáció átszövi életünk mindennapjait, befolyásolja cselekedetünket, döntésünket.

A kommunikáció szó jelentése összetett: közlés, híradás és annak eredménye (Magyar Értelmező Szótár). Ennél egy sokrétűbb meghatározás szerint a kommunikáció nem más, mint információk közlése vagy cseréje, valamilyen erre szolgáló eszköz, jelrendszer segítségével. Ritkán önmagát a közleményt is jelenti (Idegen szavak és kifejezések szótára). Régies jelentése összeköttetés, közlekedés, érintkezés.

A kommunikáció lényege, hogy egymással kapcsolatban lévő felek egy általuk elfogadott jelrendszerrel képesek egymással valamit közölni, s ily módon befolyásolni egymás viselkedését. A jel ebben a folyamatban bármi lehet, ami nem csak önmagával azonos, hanem ezen felül valamire utal (FERCSIK E. – RAÁTZ J. 1999). A kommunikáció általános fogalmánál maradva megállapíthatjuk – ha ez a folyamat valóban nem más, mint bizonyos információk közlése, cseréje –, hogy minden olyan helyzet kommunikációnak tekinthető, amelyben két vagy több, viszonylag független rendszer egymást szabályozva áll szemben. Így akár emberek, akár állatok, akár gépek cserélnek információt, szükség van adóra (küldőre), vevőre (befogadóra), egy csatornára vagy egy közegre, mely az adót és a vevőt összeköti, egy információra, amelyet az adó a vevőnek eljuttat a csatornán, s végül valamilyen közös kifejezőeszközre, kódra, mely a megértést szolgálja (SZABÓ K. 1997). A kommunikáció olyan interaktív folyamat és rendszer, amelyben a résztvevők kölcsönösen kerülnek információt adó és azt dekódoló, vevő szerepbe.

A nagy információtechnikai forradalmak – a nyelv, az írás, a nyomtatás, a távközlés, a számítógép-hálózatok megjelenése és fejlődése – vizsgálatában mindmáig a kommunikációs mozzanat kiemelése uralkodik, mert gondolkodás-lélektani szempontból nagy információrendszerek elsősorban kommunikációs összefüggéseiket láttatják. Ez elfedi az eredeti, nem kommunikációs természetű alapokat (KUNSZENTI M. 1995).

A világméretűvé nőtt számítástechnikai rendszerek esetében tudjuk, hogy az induláskor egy numerikus természetű kényszerfeltétel, a nagy számítási igényű feladatok megoldása volt a kiinduló pont. A feladat megoldását mind tökéletesebben megoldó gépek sokadik generációjánál lépett csak be a látványos kommunikatív funkció.

Az írás tekintetében a legutóbbi időkig nem volt ilyen egyértelmű a helyzet. Az írásrégészeti kutatások eredményeképpen tudjuk, hogy amikor a nyilvántartási céllal működtetett számoló kövecske rendszer képtelennek bizonyult a mennyiségek és a jelzett termékek kevert rögzítésére, a jelek kombinációját lehetővé tevő ős-szintaxissal sok egyéb helyről importált megoldás (fazekas-jegyek, pecsétek, mágikus szimbólumok, stb.) olvadt össze egy új rendszerre.

A nyelv kialakulása és antropogenezisére vonatkozó rekonstrukciók esetében nehezen tartható fenn a kommunikációs interpretáció. Chomskytól Bickertonon át Csányi Vilmosig számos erős és meggyőző érvet olvashatunk erről, noha a nyelv evolúciós előnyének valódi, nem kommunikatív tartalmáról még folynak a viták. Az kétségtelen, hogy a nyelvi megnevezéssel megnövekedett számú környezetelem vált reprezentálhatóvá, így a beszélt nyelv mögött is egyfajta numerikus „kihívás” értékelhető. Ez a kommunikációs folyamat rendszerében is nyomon követhető.

A történeti gondolkodás számára a kommunikációs rendszerek tanulmányozása kedvelt terület. Számos munka jelenik meg a „communication history” köréből, miközben azonban kevés az „information history” típusú feldolgozás. Napjainkban az információ és a kommunikáció súlya meghatározó, a társadalom kultúráját folyamatosan befolyásoló tényezők. A társadalomra, amely technikailag fejlett (az új információikkal élni tud) számtalan kifejezés létezik. Emlegetjük a tudás társadalmaként, tudásalapú társadalomként, és/vagy kommunikációs társadalomként, telematikus társadalomként. A legtöbb kifejezésben benne rejlik a feltételezés, hogy a jövő egy olyan társadalomé, amelyben egyeduralkodó a technikai kommunikáció, a digitalizált kommunikációs rendszer.

A digitális technológia nem csupán a kommunikáció digitalizálását jelenti, hanem az új eljárások, és eszközök megjelenését is. Kialakulásában többek között a nyolcvanas évek elején lezajló mikroelektronikai fordulat, a műholdas technika, az üvegszál kábel és a velük kapcsolatos tudományos kutatások köre, illetve az elsajátított új ismeretek játszottak szerepet. A holnap médiavilága a digitalizált kommunikációs rendszer előnyeit kihasználva, gyors fejlődés mentén újabb és újabb kapcsolatrendszereket indukál. A kapcsolatok alapja az információ, amely értékes forrás és az marad a jövőben is.

Az információ a kapcsolatokon kívül másrészt a tudás alapja. A tudás hatalom, ez pedig a mind több és gyorsabb információ megszerzésén nyugszik. Egy információs társadalomban, amelyben rengeteg információ „termelődik” elengedhetetlen, hogy a túlkínálatból ki tudjuk választani a számunkra megfelelőt. Így válik egyre fontosabbá a választás lehetősége és az ezt segítő szelektáló szolgáltatások széles köre. Az Internetnek

köszönhetően jóformán mindenütt elérhető a legújabb információ, ráadásul szinte a megszületésével egyidejűleg. Ez az egyetemes információhoz való hozzáférhetőség azért pozitív effektus, mert aki képes felhasználni az információkat, azaz képes szelektálni és értelmesen párosítani őket, tudáshoz juthat.

2. KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK

A rádiózás fejlődése a XX. század első harmadától kezdve egyre szorosabban kapcsolódik a különböző társadalmak politikai történetéhez, később pedig már a globális nemzetközi folyamatokhoz is. Bár a rádió megszületése óta, de különösen az utóbbi években számos tanulmány, kutatás kísérelte meghatározni a rádiónak a tömegekre gyakorolt hatását; megvizsgálni hatékonyságát, mint tömegkommunikációs eszköz, befolyásának módját, területét, mégis kevés összefoglaló munka született. Az amerikai D. J. BOORSTIN találóan jegyezte meg, hogy „több témára, mint például a fényképezés története, a művészeti reprodukció technikai fejlődése, az idegenforgalom, a hotelek-motelek vagy a rádiózás és televíziózás története, úgy tekintenek, mint ami a történész szakmai méltósága alatt – vagy legalább is annak csupán a peremén – van”.

MARSHALL MCLUHAN tömegkultúra-elmélete értelmezésében elsőként tudatosította olyan találmányok jelentőségét, mint a rádió és a televízió, és a hatást, amelyet ezek világméretűre és életvitelünkre gyakorolnak (MCLUHAN, M. 1964). Szintén ő mutatott rá kellő nyomatékkal, hogy e közvetítő eszközök hatása lényegileg más, mint egy könyv vagy filmé, hogy sajátos eszközökkel és effektusokkal élnek, és hogy előfeltételeik technológiai jellegűek, azaz korunk elektronikus vívmányaira épülnek. Szerinte a rádió és a televízió vált az igazi tömegkommunikációs eszközzé. Ma a legelterjedtebb, legkedveltebb, már-már nélkülözhetetlen médiumai szórakozásnak, időtöltésnek, röviden: ezek a hézagpótlók, amelyek elfeledtetik az emberrel, hogy nem tud mihez kezdeni szabad idejével. Véleménye szerint ezek nélkül úgyszólván elviselhetetlen volna a legtöbb ember élete, és valóban, alig van ma már olyan háztartás – bizonyos elszigetelt, falusi jellegű településektől eltekintve -, hogy ne akadna legalább egy rádió, de lehetőleg egy televízió is. Nemcsak azért alkalmasak tömegfogyasztás céljára, mert az általuk nyújtott szórakozás igénytelen, hanem azért is, mert elviselhető áron megszerezhetők.

BERELSON, LAZARSFELD és MCPHEE szociológusok tanulmányukban azt vizsgálták, milyen szerepet játszottak a tömegkommunikációs eszközök 1948-ban az Egyesült Államokban, az elnökválasztási kampány során. Megállapították, hogy a

tömegkommunikációs eszközök kikristályosítják és megerősítik a véleményt, de meg nem változtatják. Ez a megállapítás sok szociológus ellenszenvét váltotta ki, de sok követőre is talált.

„A tömegközlelési eszközök hatása” című munkájában JOSEPH T. KLAPPER a tömegkommunikációs eszközök hatásait vizsgálta. Véleménye szerint ezek az eszközök közvetítők útján és nem közvetlenül hatnak. Céljuk a kommunikáció, nem pedig egy álláspont megszilárdítása. Elegendő, ha meghallgatjuk barátunkat, biztosan elmeséli majd, esetleg kihangsúlyozva az esetet. Az effajta közlés általában így kezdődik: „Hallottad a rádióban?...vagy „Azt hallottam a rádióban, hogy...”.

Crosby-szabálynak nevezhetnénk a következő megállapítást, melyet JOHN CROSBY, a New York Herald Tribune kritikusa tett, miszerint sokkal lényegesebb a téma, mint az, hogy ki beszél a mikrofonba. A beszélő hatalma a témától függ.

A tömegkommunikáció társadalomra kifejtett hatásáról bővebben Lazarsfeldnél olvashatunk. Ő az, aki aggodalmát fejt ki a rádió és a televízió társadalmi hatásával kapcsolatban. Megállapítja, hogy a diktatórikus országokban élő rádióhallgatókat a rádió monopolizáló hatása foglalkoztatja leginkább. A kormányok monopolizálva a rádiót, állandó ismétlésekkel és az ellenvélemények elfojtásával kizárólagosan meghatározzák a lakosság véleményét.

McLuhen később élesen támadta Lazarsfeld megállapításait, miszerint még a legföldhözragadtabb és legkevésbé vizuális európai kultúrák se maradtak érzéketlenek a rádióval szemben (MCLUHEN M. 1964).

M.R. ARONNAK az a véleménye, hogy a rádió az egyetlen kommunikációs eszköz, mely majdnem a teljes lakosságra ugyan olyan hatást gyakorol. Ezt nem sikerült a televíziónak detronizálnia, mindenütt hallatja hangját. Kiemeli, hogy jórészt nem a tartalom a fontos – hogy mit mond rádió –, hanem a közlés módja, ahogyan továbbadja az információkat.

A rádió jelentősége különösen nagy volt a fiatal országok nemzetté válásában, a kulturális és szociális fejlődésben. FRANCIS BEBEY erről így vall: „Szeretjük a rádiót, segítségével felfedezzük saját magunkat, kultúránkat, művészetünket. Lehetőséget ad arra, hogy összehasonlítsuk népdalainkat más népek dalaival. Megtanít arra, hogy ne irigyeljünk senkit, hiszen saját magunknak is meg van kulturális örökségünk, elragadó, eredeti muzsikánk. Számos értékkel rendelkezünk, s a rádió megtanít bennünket, hogy gondosan őrizzük értékeinket. Szeretjük a rádiót, mert beszélhetünk a szomszédos országok népeivel, megismertethetjük őket országunkkal, szokásainkkal. Segítünk, hogy jobban megértsenek bennünket. Így szolgáljuk leginkább az egész emberiség javát” (BEBEY F. 1963).

A téma kutatásának magyar előzményeit tekintve elsőként az 1930-ban Budapesten, a Rádióélet gondozásában megjelent a Magyar Rádió öt esztendeje 1925-1930 című képeskönyvvel kell kezdeni a sort. Ennek folytatásaként látott napvilágot 1935-ben, a Magyar Királyi Posta, a Magyar Telefon Hírmondó és a Rádió Rt. közös műve, „A tízéves Magyar Rádió 1925-1935” című képes könyv. Mindkét kiadvány részletes áttekintést nyújt a kornak megfelelő rádiózásról, a rádiós technológia fejlődéséről. Az ezeket követő esztendőben további 26 kiadvány látott napvilágot a Magyar Rádió és részben a Magyar Televízió jeles képviselőiről, például az „Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós pokoljárása a médiában és a politikában, 1919-1941” című munka (Polgart Kiadó, Budapest, 2000).

A rádiózásról többek között Kozma MIKLÓS, NÉMETH LÁSZLÓ, SUGÁR GUSZTÁV, AJTÓSI DÜRER K., CSERÉS MIKLÓS DR., a BBC irányelvi, GÁLIK MIHÁLY, GYÖRGY PÉTER, GLATZ FERENC, ORMOS MÁRIA, TÓTH ESZTER, BARCS SÁNDOR, SCHÖPFLIN GYULA illetve a rádiózás technikai fejlődéséről HECKENAST GÁBOR, HORVÁTH GYULA, SZÓTS ERNŐ, UJHÁZY LÁSZLÓ művei szolgáltak kutatómunkám alapjául.

A fent említett szerzők – elismert szakemberek és rádiós szakemberek – a rádiózás kezdetéről, a műsorszórásról fejtették ki gondolataikat, és pontosan nyomon követték a rádiótechnikai fejlődést.

1975-ben a hazai rádiózás ötvenedik évfordulójára a Tömegkommunikációs Kutatóközpont fiatal történészcsoportja kapott megbízást a magyarországi rádiós műsorszórás első évtizedeinek történettudományi elemzésre. Ebben a tanulmányban a hazai rádiós hírszórás első két évtizedének eseményeit, folyamatait, összefüggéseit az akkori társadalmi viszonyok politikai történetének és ideológiai történetének szerves részeként értelmezik.

Amikor szakdolgozatom témájára koncentrálni elkezdtem a kutatás előkészítését, először a Magyar Rádió Könyvtárát, majd Archívumát kerestem fel. A 19. század végétől sok publikáció látott napvilágot. Viszont a Magyar Rádióban az elméleti anyagok gyakorlati megvalósításáról szinte semmilyen anyag nem állt rendelkezésre.

Ezen hiány pótlására, valamint a Magyar Rádió szervezésében folyó belső és külső képzések, továbbképzések, tanfolyamok lebonyolításához szükséges volt egy kiadvány elkészítése, amely egységbe foglalta a Magyar Rádió archívumát. A feladatban, mint oktatási vezető vettem részt. Illényi Katalin segítségével felkutattam adatokat, tényeket, közléseket, amelyek az akkor 75 éves Rádió történetének évét átívelték. A Rádió archívuma minden egyes részének hatalmas irodalma van. Ezután a kezdetektől történeti áttekintést próbáltam készíteni arról, hogy hogyan, mikor kezdődött a rádiózás, kik vettek benne részt, milyen

művek születtek - és persze ezeket át is tanulmányoztam. A Magyar Rádiónak több olyan saját kiadványa van, amelyet hasznosítani tudtam a kutatás során.

Ezek közül mindenképp ki kell emelnem a MAGYAR RÁDIÓ ÚJSÁG és a RÁDIÓ ÉLET számait, ahol a rádiózás korabeli állapotairól (mind a műsorszórás, mind a technikai-technológiai-infrastrukturális háttér tekintetében) találtam információkat, különböző szerzők tollából.

3. CÉLKITŰZÉSEK

Dolgozatom témájául olyan kommunikációs területet választottam, amelynek igen régi története van, ugyanakkor feldolgozása olymértékben hiányos, hogy még bizonyos fogalmak pontos definiálása sem történt meg.

Alapvető céljaim egyike a nemzetközi és a hazai rádiózás fejlődésének bemutatása.

A dolgozat első nagyobb egysége a rádiózás kezdetéről, társadalmi- és technológiai fejlődéséről, új műfajok kialakulásáról, a történeti korszakok által hozott változásokról igyekszik összegzést, elemzést adni mind térben mind időben. Ebben választ keresek a kérdésre, melyek voltak azok társadalmi folyamatok, amelyek a rádiózás időbeli és térbeli folyamatát, terjedését, az innovációt meghatározták.

Ezen túl behatóan vizsgálom a közszolgálati-, a kereskedelmi-, a regionális-, a közösségi-, és az internetes rádiózás fejlődését és helyzetét térben és időben, és azt, hogy mi jellemzi ezeket a rádiózási formákat? Bemutatom és elemzem a rendszerváltozás óta történt rádiózási folyamatokat, összegyűjtöttem sajátosságaikat, társadalmi hozadékukat.

A rádiózás elterjedésében elengedhetetlen szerepe volt a technika fejlődésének. Az elemzésekhez a technikai háttér bemutatása is szorosan hozzátartozik, ezért külön kitérek a rádiózás technológiai, technikai fejlődésére. A technika, a technológia fejlődését nemcsak az egyes rádiók vonatkozásában, hanem a műsorkészítésben is elemeztem a dolgozat során, többek között azt, hogy melyek voltak ezek az újítások, mire vezettek, mi lett a társadalmi hatásuk?

1986 és 2000 között a felnőtt hazai népesség médiafogyasztásra fordított összes idejében nem, annak összetételében viszont lényeges változások következtek be. A robbanásszerű átalakulás a rendszerváltozás éveikhez kötődik. Ez a jelentős átalakulás mindenképp arra indított, hogy a rendelkezésre álló időmérleg-vizsgálatok alapján még közelebbről megnézzem ezt a folyamatot. Kutatom, hogy mi okozta ezt, hogyan ment végbe, és hogy mivel jellemezhető? Ennek megválaszolásához el kellett végezni a hazai rádiók

hallgatottságának elemezését. Szükséges volt megvizsgálni a műsorkészítés rendjét, társadalmi szempontok szerint elemezni a médiahallgatottsági szokásokat és azok változásait.

Kiemeltem a fontosabb médiaszabályozásokat, amelyekből azt tapasztaltam, hogy közülük több az események után kullog vagy csak részben működtethető a gyakorlatban.

4. KUTATÁSI MÓDSZEREK

A disszertáció azokkal a kérdésekkel foglalkozik, amelyek a rádiózás fejlődésére, technikai színvonalára és hallgatottságára irányulnak, kiemelve azokat a vizsgálatokat, amelyek a hallgatottságra és az új rádiózási szokásokra, azok térbeli megjelenésére irányulnak. Mivel a kitekintés elég széleskörű és a téma többirányú (társadalmi, műszaki, jogi) megközelítést igényel, az alkalmazott módszerek is ehhez igazodnak.

- dokumentumelemzés:

Első lépésként áttekintettem és összehasonlítottam azokat a tanulmányokat, hazai és nemzetközi szakirodalmakat, recenziókat, üzemeltetési ismertetőket, koncepciókat, törvényeket, amelyek meghatározzák a rádiózás kereteit. Ezek a dokumentumok segítséget nyújtanak a rádiózás – mint kommunikációs innováció – társadalmi és technikai hatásainak és a hallgatottság változó tendenciáinak elemzéséhez.

- interjú:

A témában érintett és járatos szakembereket, kommunikációs és műszaki szakértőket, szerkesztő kollégákat kerestem fel és készítettem velük.

- személyes adatgyűjtés, kérdőívezés:

Elsősorban kommunikáció szakos hallgatók, közösségek (klubok, művelődési házak) látogatóinak *szóbeli és írásos* kérdezését hajtottam végre a hallgatottsági szokásokat illetően. A kérdőíveket a 18-74 év közötti korosztály töltötte ki, képzettségüket tekintve jellemzően középiskolai végzettséggel rendelkeztek, nemi megoszlásuk vegyes volt. Az értékelhető kérdőívek száma megközelíti a 300-at (ld.: Függelék).

- adatbázisok elemzése

A szekunder módszerek közül a legfontosabb a rendelkezésre álló nagy mennyiségű információ és adat rendezése, feldolgozása. Ennek során a KSH Statisztikai Évkönyvében megjelent éves adatokat dolgoztam fel, illetve a KSH online adatbázisát is sokszor hívtam segítségül. Folyamatosan figyeltem és építettem be munkámba a Szonda-Ipsos, a Medián, a Gallup adatait, valamint a hallgatói- és időmérleg mutatóikat is.

-elemzések készítése

Elemzéseket készítettem a különböző térségek, rádiók (régiók, kistérségek, települések) hivatalos honlapjairól, a rádiózásra vonatkozó adataikról, szervezeti működésükről. Az internetes rádiózás jellemzőit és hallgatottsági adatait a Hullámvadász és más internetes rádiók portáljainak vizsgálatával elemeztem.

5. AZ INFORMÁCIÓ TERJEDÉSÉNEK TÖRTÉNETE

5.1. Információ terjedés alapjai

A régi társadalmak, birodalom-részek közötti információ-áramlás nagyon lassú volt, az akkori társadalmakra az elszigeteltség volt a jellemző, hiszen a termelés és a fogyasztás csupán kisebb-nagyobb, zárt közösségekben történt.

Társadalmi szempontból komoly tényező volt az információ szándékos elzárása. Az írástudás egy nagyon jól meghatározható hatalmi elit kiváltsága, de legalább ennyire zártak voltak a termelő közösségek is, részben a hatalom elleni védekezés miatt, részben azért, mert az elszigetelt közösségek olyan egyedi kultúrákat jelentettek, amelyek a külső szemlélők számára érthetetlenek voltak. Mindez nem jelenti azt, hogy minden információ zárt körben maradt. Az információs hálózatok létrehozására számos példát tudunk említeni, például I. István templomépítési rendeletét. A keresztény templomok hálózata nem csupán az új ideológia elterjesztését segítette, hiszen a *szószékről* nemcsak az ige hangzott el, hanem a mise után a falvak közösségei, tagjai információt is cserélhettek egymással.

A középkorban sajátos információs központot alkottak a *malmok* is, mert malom sem volt minden faluban.

A két információ cserélő rendszer között azonban az a különbség, hogy amíg a malmoknak elsősorban termelési funkciójuk volt, és e funkció mintegy melléktermékeként lett információs központ, a keresztény templomi hálózat a közösségi gondolkodás eszközévé vált (a példa egyébként nem teljesen általánosítható, mert az ókori zsinagógák egyszerre voltak rituális, kereskedelmi, társkeresési, stb. centrumok is).

A polgári forradalmakat követő termelőeszköz-koncentráció egyre nagyobb lélekszámú településekre kényszerítette az embereket. Az első ipari forradalom következményeként létrejöttek az ipari nagyvárosok és kialakult a klasszikus, ipari „nagyüzemi” munkásosztály. Noha ez a folyamat közel sem volt olyan gyors, mint manapság egy nagy lakópark felépítése,

az új társadalom egész működése más lett, mint a korábbi feudalizmusban. Nemcsak a tulajdonviszonyok változtak meg, hanem az életmód is.

Az ipari nagyváros szervezettebben működik, s bár az életszínvonal magasabb, mint vidéken, a bér munka konfekcionált jellege kevésbé teszi lehetővé az egyéni problémák kezelését. A nagyváros sajátos közösség. A paraszti kisközösséghez képest sokkal kevésbé zárt, egyszersmind talán színtelenebb is, és talán gyökértelenebb a belülről fakadó hagyományvilága. Az ipari nagyváros is kitermelte a saját kultúráját. Ez a kultúra egyre inkább a nyílt osztályharc kultúrája, de – más megközelítésből – úgy is fogalmazhatnánk, hogy a civil szféra kultúrája. A nagyvárosi munkáskultúra legjellegzetesebb vonása a tömegszerűség. Ennek oka az, hogy minden kultúra alapja a termelés kultúrája (malom-példa a középkorból), s ha a termelés megköveteli a tömegszerűséget, akkor az élet más területeire is ez lesz a jellemző.

A nagyváros kultúrája tehát tömegkultúra. A fogalmat itt nem az elitkultúra ellenében használom, bár kétségtelen, hogy a tömegkultúra egyik jellemzője az egyszerűség, éppen azért, mert az információt sok ember számára kell érthetővé tenni, ezáltal nincs lehetőség különösebb cizellálásra. Ez nem azt jelenti, hogy ez a kultúra értéktelen, s főként nem azt, hogy haszontalan. Például egy sztrájkra szólító röplap mozgósító ereje éppen abban rejlik, hogy mindenki számára érthető. Nem véletlenül hozom éppen ezt a példát, ugyanis a nagyvárosi munkáskultúra a tömegkultúra része, és legfőbb célja a dolgozók összefogásának erősítése az egyre megfoghatatlanabb, elszemélytelenedő hatalommal szemben.

A nagyvárosban nemcsak „mozgalmi” tevékenység folyik. A munkás nem csupán a futószalag „alkatrésze”, hanem ember, aki szeret élni, szórakozni, társat találni, stb. A falusi fonó világa csak hagyományörzésként hozható vissza, megteremtődnek hát a közösségi élet más színterei. Ezek látszólag alig különböznek a paraszti szórakozó helyektől, melyek leginkább a kocsmák. Csakhogy egy-egy „kocsmába” nagyon sokan járnak, és egyáltalán nem biztos, hogy az ott lévő egyes emberek ismerik is egymást. Akkor honnan tudják, hogy pl. mire kell táncolni, mit kell énekelni? Onnan, hogy a nagyváros kiizzadt magából egy szinte előzmények nélküli kultúrterméket: a slágert.

A sláger jellemzője, hogy egyszerű, tömegszerű, ezáltal gyorsan terjed. S míg a népdal a terjedés következtében változik, csiszolódik, vagy satnyul, addig a sláger lényegében változatlan, de tisztavirág életű. A templomi énekek, megzenésített zsoltárok évszázadokig fennmaradnak és ideológiai szerepük van. Mi az oka annak, hogy – néhány erőszakoltan életben tartott sláger kivételével – egy-egy dal hamar elfelejtődik? Erre egyrészt magyarázat a nagyvárosi élet felfokozott élettempója, másrészt a polgári társadalomban – a kapitalizmusban

– köztudottan minden áruvá válik. A sláger jellegzetesen ugyan olyan áru, mint a mosdószappan, amelyet szintén eladásra szánnak. De ahhoz, hogy új slágert lehessen eladni, a régit el kell fogyasztatni, tehát divatcikké válik. S bár a klasszikus kapitalizmus még nem fogyasztói társadalom, a sláger tipikusan a fogyasztói társadalom előhírnöke. A gyorsan terjedő slágerre jellemző, hogy elég, ha az Orfeumban este fölcsendül egy fülbemászó dallam, másnap reggel már azt fütyörésszik a pékinasok. Felmerül a kérdés, hogyan lehet még gyorsabban terjeszteni? S mert volt rá társadalmi igény, megjelent az Edison által feltalált fonográf, melyet a Berliner-féle gramofon követett. Persze, tölcseres gramofont és hanglemezt nem a pékinas vásárolt, hanem a gazdag városi polgár. Ennek ellenére, a gramofont nyugodtan tekinthetjük a nagyvárosi kultúra demokratizálódása egyik eszközének, melyet Berliner maga is olcsó zeneszerszámnak szánt.

A másik eszköz a fényképezés, amely nem volt olcsó, de a tömeg igény által egyre olcsóbbá vált, és a fénykép-készítéshez nem kellett művészi vénával rendelkezni, mint a festészethez.

Az állóképet aztán gyorsan követte a mozgókép, a film, a mozi, amely egykor szinte minden magyar településen megtalálható volt, s a későbbiekben jobbra városi jelenségnek tekinthető kultúráközvetítő elem. A 19. század végének minden korábbit felülmúló kulturális innovációja, a mozgókép, a mozi az 1895. december 28-i bemutatkozást követően bámulatos gyorsasággal kezdte meg hódító körútját. A mozgókép bemutatkozásának, elterjedésének első időszakában, a 20. század első évtizedéig a vetítőhelyek alkalmi vállalkozások voltak, az állandósulás igénye nélkül. Többségük vendéglátó üzemben, kávéházban működött, annak forgalmát növelendő, más részük a legkülönbözőbb típusú szórakoztató negyedek (Budapesten a Népliget, az Ósbudavára, a Konstantinápoly) sátraiban vert tanyát.

Az első kulturális innovációs megjelenések földrajzi elterjedésének üteméről, mértékéről sajnálatos módon teljesen hiteles állapot nem rajzolható meg. Ennek oka az engedélyek kiadásának gyakorlata, bizonytalanságai, a 19-20. század fordulóján keletkezett hatósági iratanyag selejtezése (ORTH, 1964). Az első teljes körű, országos adatfelvételre, pedig csak 1927-ben került sor. A fővárosi számvevőségi helyi díj nyilvántartásából, a korabeli sajtóból, szakfolyóiratokból, hirdetésekből, visszaemlékezésekből kialakítható ugyan egy kép, ez azonban minden bizonnyal mozaikszerű, s nem valószínű, hogy teljes mértékben az eredeti, valós állapotokat tükrözi.

A tömegkommunikáció további terjedésében fontos szerepe volt az információszerzés módjának. De mi adta hírül, hogy megjelent-e egy új lemez, vagy a moziban milyen filmet játszanak? Kézenfekvő a válasz, hogy az újságok és a reklámok. A mai értelemben vett újság

is a polgári társadalom terméke; köztudott, hogy Magyarország első modern újságját Kossuth Lajos alapította. Reklámdömping sem volt mindig, hiszen nem volt túltermelés, és nagyon korlátozott volt a piaci verseny is.

A gramofonlemez, az újság, a fotó, a mozgófilm – *gépi termékek*. A gépek közül már csak egy hiányzik: az, ami az írott szöveget, a beszédet, a zenét, az álló- és mozgóképeket továbbítani is képes. S mert erre is volt társadalmi igény, megszületett a *távközlés*, melynek segítségével akár nagy távolságra is eljuttathatók információk.

A távközlés első eszköze a *távíró* volt, amelynek segítségével kódolt formában, hosszabb-rövidebb elektromos impulzusokkal (morze-jelekkel) általában rövid szöveges üzeneteket továbbítottak. Így a távírókat akár tekinthetjük az sms őseinek is.

A távírókat a *telefon* követte a sorban. Az elektromos, majd az elektronikus tömegtájékoztatás legrégebbi változata a *hangos műsorszórást*. A rádió, mint technikai eszköz, első formájában Puskás Tivadar *telefonhírdőjével* született meg. Azonban nem vártott sokáig a vezeték nélküli műsorszórást, a *rádió* megszületése sem. Napjainkban pedig a *földi és műholdas* éterbeli műsorszolgáltatás éppen olyan természetes, mint a *kábeles* vagy az *internetes*. Ez utóbbi esetekben a vezetékes- és vezeték nélküli továbbítás összefonódik egymással, hiszen *internetezni*, így rádiót hallgatni *asztali számítógépekkel* és *mobilelefonnal* egyaránt lehet.

5. 2. A rádiózás nemzetközi fejlődése

A rádiót kezdetben mindenütt a világon az ún. drót nélküli távítatok továbbítására használták. A nemzetközi műsorszórást kialakításában fontos szerepe volt Reginald Aubrey Fessendennek, akit elkápráztatott a drót nélküli távíró elve. Gyerekkorában részt vett azon az előadáson, amelyen Bell bemutatta a telefont. Onnantól kezdve foglalkoztatta az a gondolat, hogyan lehet vezeték nélkül hangot közvetíteni. 1900-ban valósította meg ezt az elképzelését, amikor „wireless telephone” készülékén hangot sugárzott, majd 6 évvel később ő közvetítette az első rádióadást karácsony estéjén a massachusettsi Brant Rock állomásról.

A műsorszórást kialakulásában ugyancsak meghatározó személyiség Nathan B. Stubblefield. Ő volt az, aki először *hangot továbbított rádióon* keresztül. 1902. január 1-jén egy kentucky-i kisváros főterén, Murrayban, ezer ember előtt demonstrálta találmányát, melyet 1902. május 30-án mutatta be először felfedezését a drót nélküli rádiót nagyközönség előtt a philadelphiai Firmont Parkban, melynek hangját egy mérföld távolságra is lehetett hallani.

Csak szűk körben reklámozta találmányát, melyre 1908. május 12-én jegyezték be szabadalmát.

Ha e kezdeti, és rendszertelen kísérletektől eltekintünk, a *rendszeres műsorszórás* a legtöbb európai országban és az Amerikai Egyesült Államokban a múlt század húszas éveiben indult meg. A rádiózás első szakasza a rendszeres műsorszórás megkezdésétől nagyjából a II. világháború végéig tartott. Ez az időszak volt a rádiózás kezdeti korszaka.

Az első rádióműsort 1914. március 18-án Belgiumban sugározták. Négy hónap múlva azonban kitört a világháború és ezzel a rádiós kísérletek félbeszakadtak.

1920. november 2-án szólalt meg az első *USA*-beli kereskedelmi rádióállomás, a napjainkban is működő pittsburgh-i *KDKA*. Az amerikai rádiók esetében a vételkörzetben élők információval történő ellátása ugyan fontos szempont, ám a rádió éppen olyan árucikk, mint bármely más vállalkozás és a fő cél a minél nagyobb jövedelmezőség. Az Egyesült Államokban nincsen előfizetési díj, a rádiók a reklámbevételekből, esetenként állami műsor megrendelésekből tartják el magukat. Egy-egy vételkörzetben már a kezdetektől több egymással versengő rádió működik. Országos rádió nincs, az egyes – tulajdonjogilag önálló – rádiók hálózatba szerveződnek, és a műsoridő egy részében közös műsort sugároznak. Lényeges, hogy a műsorkészítés és a műsorszolgáltatás az amerikai rádiózásban egymástól elkülönülő tevékenység. Ráadásul a műsor is és a műsorszolgáltatás is árucikk. A rádiók gyakran más üzleti vállalkozások részei: például az NBC az RCA lemeztársaság rádiója lett. 1927-ben a Columbia lemeztársaság létrehozta a CBS-t. A társaság kezdetben anyagilag veszteséges, de amikor reklámidőket kezd eladni, megelőzi az NBC-t.

1926-ban New Yorkban már 38, Chicagóban pedig 40 rádió működik, ám a vételi állapotok kaotikusak. A hálózatos műsorszolgáltatás egyik klasszikus példája, amikor 1922-ben a WEAFF rádiószervezet irányításával 22 rádió közvetíti Coolidge elnök beszédét szerte Amerikában. Míg Európában a jogi szabályozás jóval megelőzte a műsorszolgáltatást, az Egyesült Államokban erre csak 1927-ben került sor. Az FCC jogelődje, az FRC szabályozza az addig szabad rádiózást: a rádióadó indítása engedélyhez kötött, egy tulajdonos maximum 5 adót üzemeltethet.

Az amerikai rádiózás is a háború szolgálatába állt. A különben független kereskedelmi rádiók kötelező jelleggel sugározták az állami megrendelésre készített hadijelentéseket és hazafias műsorokat. 1942 elején állami finanszírozásból jött létre az Armed Forces Radio Service (műsor az amerikai katonáknak), s ugyanebben az évben, februárban, elindult a VOA magyar adása is.

Az európai országokat az első világháború pusztításai annyira kimerítették, hogy csak később tudták megkezdeni a rendszeres rádióműsorok sugárzását.

1922-ben a Szovjetunióban létesült moszkvai adóállomás sugárzott először rendszeres műsort. A moszkvai 12 kilowattos adó ekkor a legnagyobb teljesítményű rádióállomás volt és elsősorban politikai műsorokat sugárzott. A moszkvai sugárzást két hónappal később követte a londoni, majd három hónap múlva a párizsi rádióadó.

1922. október 18-án alakult meg a BBC, de nem ez a szervezet sugározta az első londoni rádióműsort, hanem a 2MT nevű, amely azután beolvadt a BBC-be.

A következő években sorra épültek az újabb és újabb rádióállomások. 1923-ban felépült a német, az ausztrál, a belga, a finn, a norvég, a svájci és a csehszlovák, 1924-ben pedig az osztrák, a spanyol, az olasz, a holland és a svéd rádió. A rendszeres magyar műsoradással egy esztendőben, 1925-ben szólalt meg a lengyel, a lett és a japán rádió.

Érdeemes megemlíteni, hogy az első néprádió Németországban, a „gobbelsi száj”, amelyet 1933. augusztus 18-án mutattak be. A néprádió a lakosság széles köreiben pillanatok alatt elterjedt, hiszen szemben más rádiókkal (amelyekért dupla árat is elkértek), a néprádió csak 76 birodalmi márkába került. Ez a rádió a náci propaganda egyik leghatékonyabb eszközévé vált, ezért nem véletlenül hívták „Gobbels-száj”-nak. A náci Németországban nemcsak Leni Riefenstahl filmjeit, hanem a rádiót is a hatékony tömegbefolyásolás szolgálatába állították. Gobbels a következőket mondta ezzel kapcsolatban: „Nem csinálunk nagy titkot abból, hogy a rádiót saját szolgálatunkba állítjuk. A rádiót a legmodernebb és a leghatékonyabb propaganda eszköznék tartom, ami csak létezik.” A német politika felvállalta, hogy a lakosság körében egy kisebb és olcsóbb rádiót hoz forgalomba – ez lett a néprádió. A kicsi, fekete rádió körül hirtelen vásárlási láz alakult ki. A 10. Berlini Rádió Kiállítás első két napján már több mint 100 ezer néprádió, „Gobbels-száj” kelt el. Hivatalosan ez volt a VE 301, amiből a 301 Hitler kancellári hivatalba lépésének időpontjára emlékeztetett, tehát 1933. január 30-ra. 1933-ban négy millió ember hallgatta naponta, a második világháború végére pedig már 11 millióan. A Volkswagen mellett ez számított a második német gazdasági csodának. A VE 301 a világháború után ugyan funkcióját veszítette, azonban a műgyűjtők napjainkban még mindig élénken érdeklődnek a kis fekete bakelitdarab után.

A rádiózásnak ebben a korszakban nincs konkurenciája, ezért beszélek az elektronikus tömegtájékoztatást illetően a rádió monopóliumáról, hiszen a televíziózás még gyermekcipőben jár. Ennek ellenére a műsorválaszték egyre fejlődik és a műsoridő is növekszik. S az, ami az Egyesült Államokban természetes, Európára is áttérjed: megjelennek a körzeti- és helyi rádióadások.

Ha a rádiózás egészének társadalmi helyzetét vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy a két világháború között a rádió nagyon fontos szocializációs szerepet töltött be a fejlett világban, abban az értelemben, hogy csökkentette a tudatlanságot, hogy értékes kultúrát közvetített, hogy olcsón és széles tömegek számára erősítette az azonosság tudatát.

A két világrendszer gigantikus összegeket költött az ideológiai csatákra. Az Egyesült Államok külön programokat fogadott el „a rab nemzetek felszabadítására”, s ennek keretében megsokszorozta a VOA adásidejét és hatósugarát, továbbá létrehozta a Szabad Európa- és a Szabadság Rádiót. Az amerikai rádiózás azonban nagyon sok jelentős alkotó részvételéről lemondott; az Amerika ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság lényegében terrorizálta az értelmiséget.

A II. világháborút követően az ENSZ emberi jogokról szóló egyetemes nyilatkozata alapvető emberi jogként tételezi az információ terjesztését, kutatását, előállítását bárki számára, határookra való tekintet és zaklatások nélkül.

Európában a háború miatt jelentős veszteségek érték a rádiózás műszaki apparátusát: stúdióházak és adótornyok omlottak össze a bombázások következtében. Az újjáépítés mindenütt gyorsan megkezdődött és – mai szemmel nézve is – fantasztikus eredményei voltak.

Az Egyesült Államokban nem volt szükség újjáépítésre, de kissé megváltozott a rádiózás szerkezete. Ezek közül két fontos ténytet említ meg. Az egyik, hogy az 1945-ben működő kb. 900 rádiószervezetből 25 már közszolgálati, s ebből fejlődött ki a későbbi közszolgálati hálózat, a PBS. A másik a kereskedelmi rádióállomások szakosodása, specializálódása hírekre, beszélgetésekre, zenére – ez utóbbin belül a legkülönbözőbb zenei műfajokra.

Különösen fontosak az addig lenézett feketéknek szóló műsorok: 1948-ban az amerikai legfelsőbb bíróság alkotmányellenesnek minősítette azt a szabályozást, mely szerint színes bőrűeknek nem lehet átadni egy rádió sugárzási jogát.

A korszak kezdetére a hadifejlesztések polgári szférába átszivárgása is jellemző. A hanglemezes rögzítést felváltotta a magnetofon (először Amerikában, később Európában); rendszeressé vált az URH-sávú rádiózás, 1947-ben pedig feltalálták a tranzisztort.

1953-ban az Egyesült Államokban beindult a színes televízió-adás. Ezzel a kihívással szembe kellett nézni a rádióadóknak, ezért azokat igyekeztek elérni műsoraikkal, akik számára a televízió az adott pillanatban nem érhető el, vagyis az autósokat, a tizenéveseket, az otthon munkát végzőket, stb..

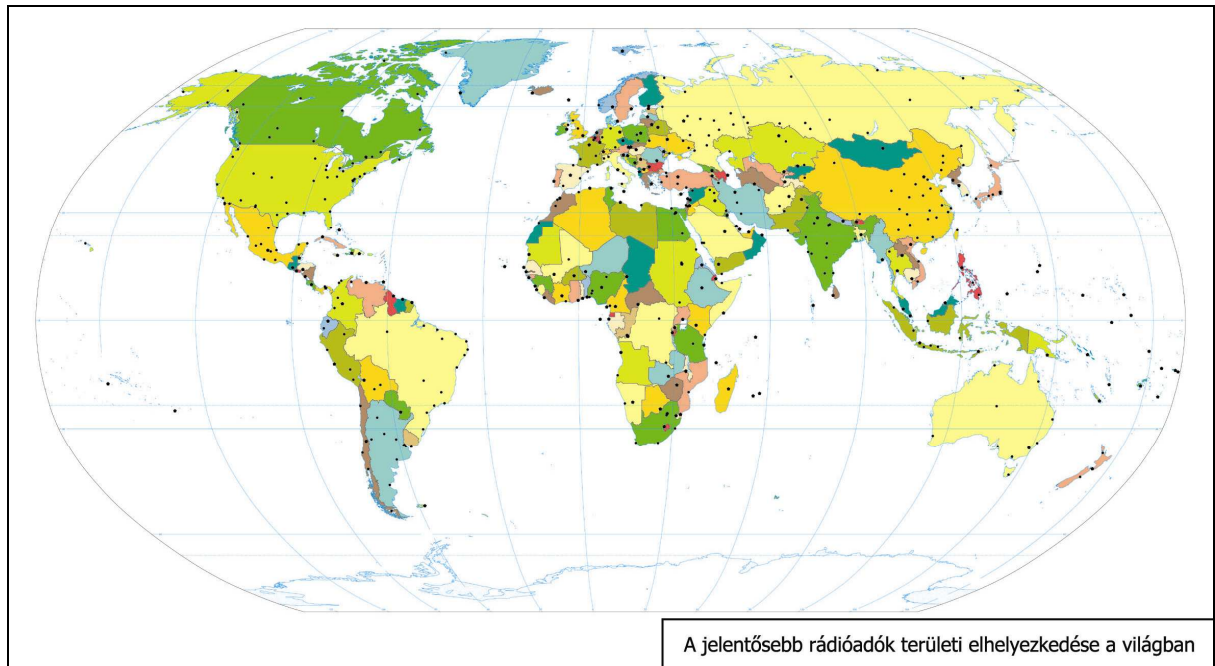

A túlzottan egysíkú kereskedelmi rádiózás ellensúlyozásaként az USA-ban is megerősítették a közszolgálati rádiózást: 1967-ben törvény szabályozta az ilyen műsorszolgáltatást, melynek elnevezése: Public Broadcasting Act.

Az igények megváltoztatásáról a nagy európai rádiószervezetek nem nagyon vettek tudomást. A BBC „a háborús veteránok”, a középosztály középkorú tagjainak rádiója (és televíziója) lett, mígnem a tengerről eddig nem hallott rádiók, a kalózádiók szólaltak meg. Közülük a leghíresebb a Caroline, amely egy Essex partjainál horgonyzó hajóról sugározta egész napos élő, reklámokkal vegyített zenei műsorát. Amióta létezik műsorszórás, azóta létezik *kalózádiózás* is. A kalózkodásnak különösen akkor van szerepe, amikor a tájékoztatás nagyon egyoldalú. Így pl. a náci Németország egész fennállása alatt működtek kalózádiók a Harmadik Birodalomban, s az ellenállásra szólító antifasiszta műsorkészítők többnyire az életükkel fizettek bátorságukért. A kalózádiók felderítésére minden országban speciális mérő kocsik szolgálnak napjainkban is; és a hírközlési hatóságok egyik feladata a kalózádiók lebuktatása.

A kalózádió a zsebrádiós tiniket, s persze szüleiket, mint pénzforrásokat célozta meg. A kalózádiózás Angliában valóságos népmozgalommá vált, melynek hatására megszülettek az önkifejezés szabadságát hirdető közösségi, alternatív rádiók is. A BBC pár év alatt engedett a nyomásnak; a rockzene önálló programot kapott a brit közszolgálati rádióban.

A globalizáció korának kiterjedt kommunikációs hálózatát jól illusztrálják a térképek, amelyek adatgyűjtéseim eredményeként jöttek létre. Nem okoz meglepetést, hogy a nagyobb rádiók a jelentősebb népességet eltartó területeken koncentrálódnak (1.-2. ábra).

1. ábra. A jelentősebb rádióadók területi elhelyezkedése a világban
 (Forrás: saját adatgyűjtés alapján szerk.: SZIGETHY E.-KOVÁCS G. 2006)

2. ábra. A jelentősebb rádióadók területi elhelyezkedése Európában
 (Forrás: saját adatgyűjtés alapján szerk.: SZIGETHY E.-KOVÁCS G. 2006)

5. 3. A tömegkommunikáció fogalomrendszere

Ahhoz, hogy a közszolgálati- és kereskedelmi rádiózás folyamatát vázoljuk, szükséges néhány alapfogalmat definiálni. A médiatörvény 2. §-a határozza meg a rádiózással, televíziózással kapcsolatos fogalmakat. Ennek értelmében a dolgozatban a legtöbbet említett fogalmak az alábbiak:

Média (közeg): információk tárolására és/vagy továbbítására alkalmas fizikai eszköz vagy közeg. A lemezes egységek esetében a média lemez, míg Ethernet hálózatok esetében a kábel.

Médiák vagy Médiumok: Nadasdy Ádám nyelvész szerint mondható a médiák (mert a média többes száma), a médiumok ugyanis a magyarban „révült szemű, sápadt nők (ritkábban férfiak), akik a szellemek szavát közvetítik”, a média szakemberek szerint csak a médiumok többes szám használható.

Műsor: rádió, illetve televízió műsorszámok megszerkesztett és nyilvánosan közzétett sorozata.

Műsorszám: hang vagy kép, illetve ezek összekapcsolódó – zárt egységet alkotó vagy önálló részekből zárt egységbe szerkesztett – együttesen, amelyet az együttes egészét egyedileg megjelölt főcím, szükség szerint további megkülönböztető jelzés, illetőleg a befejeződést jelző közlés határol.

Műsorszolgáltatás: állandó megnevezéssel ellátott rendszeres rádióműsor, illetve televízió-műsorszolgáltatás, előzetesen nyilvánosságra hozott adásidőben, bármely műsorterjesztő rendszer meghatározott és nyilvánosan ismertett csatornáján bárki számára, aki megfelelő vevőkészüléket üzemeltet.

Műsorszolgáltató: a műsorszolgáltatásra e törvény szerint jogosultságot szerzett az a vállalkozás, amely a műsorszámok sorozatát megszerkeszti, vagy dönt arról, hogy a műsorban mely műsorszám szerepeljen.

Országos műsorszolgáltatás: az a műsorszolgáltatás, amelynek vételkörzetében az ország lakosságának legalább ötven százaléka él.

Közszolgálati műsorszolgáltató: olyan műsorszolgáltató, amelynek működését közszolgálati műsorszolgáltatási szabályzat határozza meg, feladata többségében közszolgálati műsor

szolgáltatása, fenntartása alapvetően közpénzekből történik, társadalmi felügyelet alatt áll, alapvető jogait és kötelességeit e törvény állapítja meg.

Körzeti műsorszolgáltatás: az a műsorszolgáltatás, amelynek vételközrete meghaladja a helyi műsorszolgáltatás vételközretét, de vételközretében az ország lakosságának kevesebb, mint a fele él.

Helyi műsorszolgáltatás: az a műsorszolgáltatás, amelynek vételközretében legfeljebb százezer lakos vagy egy városon belül legfeljebb ötszázezer lakos él.

Közszolgálati műsor: az a műsor, amelyben a közszolgálati műsorszámok meghatározó szerepet játszanak, és amely a műsorszolgáltató vételközretében élő hallgatókat, nézőket rendszeresen tájékoztatja közérdeklősére számot tartó kérdésekről.

Közszolgálati műsorszám: a műsorszolgáltató vételközretében (helyi, körzeti, országos) élő hallgatók, nézők tájékozódási, kulturális, állampolgári, életviteli szükségleteit, igényeit szolgáló műsorszám, így különösen:

- a) a művészeti alkotás, az egyetemes, a magyar és a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek kultúráját, valamint a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek életét, a kisebbségi álláspontokat bemutató közlés,
- b) tudományos tevékenység és eredmények megismertetése,
- c) a vallásszabadság megvalósulását szolgáló, valamint az egyházi és a hitéleti tevékenységet bemutató műsorok,
- d) a gyermek- és ifjúsági műsorok, valamint a gyermekvédelem céljait szolgáló ismeretterjesztő, felvilágosító műsorok,
- e) a mindennapi életvitelt segítő, az állampolgárok jogi és közéleti tájékozódását szolgáló, az egészséges életmódot, a környezetvédelmet, a természet- és tájvédelmet, a közbiztonságot, a közlekedésbiztonságot elősegítő ismeretek terjesztése,
- f) az életkoruk, testi, szellemi vagy lelki állapotuk, társadalmi körülményeik következtében súlyosan hátrányos helyzetben lévő csoportok számára készített műsorszámok,
- g) a hírszolgáltatás.

Közszolgálati tájékoztatás: hivatalos megnevezése nem található, de György Péter megfogalmazása számomra az elfogadható: a műsorok az alkotmányosság szellemét minden nap megmutatják a lakosságnak.

Közösségi rádiók: történelmi-filozófiai háttere, hogy hangot adjon azoknak, akiknek nincs hangjuk, szócsöve legyen az elnyomott embereknek, és legyen a felemelkedésük eszköze. Három fő jellemzője van: nonprofit alap, közösségi tulajdonlás és ellenőrzés, közösségi részvétel.

Nem nyereségérdekelt műsorszolgáltató: az olyan műsorszolgáltató, amely nemzeti és etnikai vagy más kisebbségi, kulturális cél vagy hátrányos helyzetű csoport szolgálatát vállalja, vagy a lakóhelyi közösség közéleti fórumaként kíván szolgálni, ha a műsorszolgáltatásból származó – elkülönítetten nyilvántartott – pénzügyi eredményét kizárólag a műsorszolgáltatás folytatására, fejlesztésére használja fel.

Reklám (hirdetés): olyan nyilvános tájékoztatásként ellenérték vagy ellenszolgáltatás fejében közzétett műsorszám, illetve rendelkezésre bocsátott műsoridő, amely megnevezett vagy ábrázolt áru – termék, szolgáltatás, ingatlan, jog és/vagy kötelezettség – értékesítését, vagy más módon ellenérték fejében történő igénybevétele a reklámozó által kívánt más hatás elérését segíti elő.

Vételkörzet:

- a) műsorszóró rendszer révén végzett műsorszolgáltatás esetében az a földrajzilag meghatározható terület, amelyen a műsor közzétételét megvalósító műsorszóró szolgáltatás hasznos jeleinek szintje és az interferenciavédelem számított mértéke eléri a Nemzetközi Távközlési Egyesület érvényes ajánlásaiban meghatározott minimális értéket,
- b) vezetékes műsorelosztó rendszer (kábelhálózat) révén végzett műsorszolgáltatás esetében az a lakott terület, amelyen a kábelhálózat kiépült és a terület lakosságának lehetősége van a hálózat gerincvezetékéhez az adott lakott területen szokásos díj ellenében csatlakozást létesíteni,
- c) rádió távközlő műsorelosztó rendszer révén végzett műsorszolgáltatás esetében az a földrajzilag meghatározható terület, amelyen a műsor közzétételét megvalósító műsorelosztó szolgáltatás hasznos jeleinek szintje és az interferenciavédelem mértéke eléri a műsorsugárzási

szerződés szerint az elfogadható minőségű vételhez szükségesnek nyilvánított legkisebb értéket,

d) hálózatos műsorterjesztő rendszerek esetében az egyes rendszerek vételkörzeteinek összessége.

Mp3: a számítógép hangkártyáján keresztül lejátszható és egyre inkább elterjedőben lévő fájlformátumot hívják mp3-nak, mely egy tömörítési eljárás. Lehet számítógépen is lejátszani, de már önállóan is kapható.

Kalózárdió- backstage: tilalom, korlátozás nélküli beszéd és zene.

A szerteágazó és szövevényes fogalomrendszer megértése nem egyszerű feladat. Az értekezés legfontosabb gondolatainak megérthetősége érdekében szükséges néhány kiegészítő, magyarázó megjegyzést fűzni e meghatározásokhoz.

A törvény alapkonceptiója szerint a jelző nélküli műsorszolgáltatás a legáltalánosabb fogalom, mindenkire vonatkozik. Tulajdonképpen ezt tekinthetjük *kereskedelmi műsorszolgáltatásnak*, a többiekhez ugyanis ehhez képest korlátozásokat és előnyöket rendel a médiatörvény.

A helyi, a körzeti és az országos műsorszolgáltatáshoz vételkörzetet rendel e törvény. E vételkörzetet lakosságában határozza meg.

A regionális és a helyi műsorszolgáltatás erőszakos szétválasztása mesterkéltnél, aminek eklatáns példája a Budapesten kialakult helyzet, az ún. helyi rádiók csak a város egy részében foghatók. Sajnos, a *helyi és a körzeti műsorszolgáltatásra* más szabályok vonatkoznak: a körzeti adást csak az Antenna Hungária sugározhatja; televízió esetén kötelező az Rt. Vagy a Kht. forma, stb. Ennek ellenére a regionális rádió fogalmába a továbbiakban mind a kettő beletartozik.

A törvény műsor-műsorszám fogalma félreérthető. Ezét a törvénybeli „műsor” fogalom helyett célszerűbb a „program” fogalmat, kifejezést használni, a „műsorszám” helyett a „műsor” fogalmát, a „műsorszám” pedig az általam választott fogalomrendszerben a műsor egyik összetevője. Program tehát pl. a Kossuth Rádió, ennek egyik műsora a Napközben, amelyben XY énekes egyik dala az egyik műsorszám.

A program és az adó nem azonos fogalom. Az adó technikai eszköz, amely a program kisugárzását végzi. A Petőfi Rádió nevű program sugárzását több adó végzi.

5. 4. A tömegkommunikáció sajátosságai, változásai

„Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást, és hogy határokra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon” (ENSZ emberi jogokról szóló Egyetemes Nyilatkozata).

A távközlésen belül nem kellett sok időnek eltelnie, hogy megszülessen az *elektronikus tömegkommunikáció*. Az elektronikus tömegkommunikációt az különbözteti meg a tömegkommunikáció más formáitól – pl. a nyomtatott sajtótól vagy a nagygyűléstől –, hogy a tömegkommunikáció terjesztői távközlési eszközök: földi rádió- vagy televízióadó, lakótelepi kábelhálózat, normál- és kiterjesztett telefonvonal (modem, ISDN, DSL), műhold stb.. Az elektronikus eszközök segítségével előállított más termékektől – hanglezet, CD, magnófelvétel, videó-kazetta, DVD, stb. – pedig az különbözteti meg, hogy az információ nagyon gyorsan, csaknem egyidejűleg jut el az információ közlőjétől az információ fogadójáig.

Noha az első beszédhangos rádiókísérletek már 1907-ben lezajlottak, a műsorszóró rádiózás kezdetét az I. világháború utánra datáljuk.

Az I. világháború valóban újraosztotta a világot; birodalmak bomlottak föl, határok és társadalmi rendszerek változtak, és persze tovább gyorsult az élet. A háborús fejlesztések ekkor szivárogtak át a „békeiparba”, sok esetben nem titkoltan azzal a céllal, hogy egy új világháború ideológiai előkészítésének eszközei legyenek.

A műsorszóró rádiózás még csak az ún. *hosszú- és középhullámú* sávokban indult meg, és a nagy területek besugárzását csak az adóteljesítmények növelésével, valamint az antennák megfelelő kialakításával tartották lehetségesnek. Erre jó példa a legendás és kiváló lakihegyi antenna, amely azért szivar alakú, hogy az elcsatolt *Erdély* területén is ingadozás-mentesen (szakkifejezéssel élve, fading nélkül) lehessen venni a Magyar Rádió műsorait.

Annak érdekében, hogy az egyes rádióállomások ne zavarják egymást, nemzetközi konferenciákon egyeztek meg abban, ki milyen csatornákat, frekvenciákat használhat. Fontos, hogy ezek az egyeztetések az egyes országok között zajlottak le (és zajlanak le napjainkban is), az ugyanis, hogy az emberiségnek ezt a közös kincsét, a távközlési rádiócsatornákat hogyan hasznosítják, a világon mindenütt a nemzeti frekvencia elosztó hatóságok döntenek el.

Európában egészen a múlt század hetvenes éveinek közepéig általában állami monopólium volt a rádiós műsorsugárzás. Az Amerikai Egyesült Államokban a kezdetektől a magántőke uralta a tömegkommunikációt is, de az engedélyezési eljárás sosem volt egyszerű. Az európai szigorú szabályozás nemcsak az adóberendezésekre, hanem a vevőkészülékekre is kiterjedt. Hatósági engedély – és persze előfizetési díj lerovása – nélkül még az otthon előállított egyszerű, ún. detektoros vevőkészüléket sem volt szabad működtetni.

A hatósági előírások és tiltások nem tántorították el azokat, akik hobbiból foglalkoztak a rádiózással, a *rádióamatőröket*. Egy részük csupán vevőkészülékek, vevőantennák fejlesztésével és építésével foglalkozott, mások távolsági vételmegfigyeléssel (ők az ún. DX-esek), s megint mások építettek adóberendezéseket is. Persze nem csupán abból a célból, hogy egy másik rádióamatőrrel, a morzejel sorozatra épülő speciális amatőr kódrendszer segítségével „beszélgessenek”, hanem azért is, hogy műsort sugározzanak.

A rádióamatőröknek sokat köszönhetünk. Ők fedezték föl, hogy nemcsak hosszú- és középhullámon, hanem rövidhullámon is lehet rádiózni, mégpedig kis teljesítményű adókkal, nagy távolságra. A rövidhullámok ugyanis a légkör egy magasabb rétegéről, az ionoszféráról verődnek vissza, és érnek el akár több tízezer km távolságban levő területeket is. A rádióamatőrök működését a legtöbb országban engedélyezték, szervezeteiket pedig a honvédség felügyelete alá helyezték. A rádióamatőrök kiváló távirászok lettek, akiket a háborúk során is hasznosan alkalmaztak. Rádióműsört ugyan nem adhattak, de egymással – szigorú korlátok között – beszélgethettek, beszélgethetnek az éterben. A rádióamatőrizmus nem csupán technikai értelemben volt közhasznú. Vészhelyzetek esetén, pl. árvizek során jelentős segítséget nyújtottak azok az amatőrök, akik a rövidhullámú sávokban egyfajta diszpécser-szolgálatot láttak el. Mondhatjuk azt is, hogy a rádióamatőr mozgalom volt a közösségi rádiózás egyik legrégebbi elődje.

A közösségi rádiózás másik elődjének tekinthetjük *az iskolai vezetékes rádiókat*. Az iskolarádió is majdnem egyidős a műsorszóró rádiózással. A leginkább óráközi szünetekben elhangzó műsorokat az iskola diákjai készítik – mellékesen figyelmeztetve a tanárokat is, hiszen, ha a tanterem fali hangszórója megszólal, a tanár már nem tudja tovább tartani az órát.

A II. világháború egyik tapasztalata az volt, hogy a műsorszóró rádiózás valóban nagy hatékonyságú propagandaeszköz. S miközben kívánatos, hogy népiertő eszmék soha többé ne terjedhessenek az éter hullámain keresztül sem, az ENSZ emberi jogokról szóló Egyetemes Nyilatkozata alapvető emberi alapjoggá nyilvánította a tájékozódáshoz és a tájékoztatáshoz való jogot.

Valójában a sajtószabadság kiterjesztéséről van szó, a lehető legtágabb értelemben. S bár a jogszabályok kizárják azt, hogy bármely állam visszaélhessen a törvényekkel, az összes állam úgy értelmezi a jogosítványait, hogy különböző engedélyekhez, vagyoni cenzushoz, stb. köti a rádió- és televízió műsorszolgáltatást. Különösen súlyos a helyzet az Egyesült Államokban, ahol előzetes cenzúra is létezik, mégpedig kétféle módon: egyrészt a közkerkölcs védelmére hivatkozva a „kritikusabb” filmeket megvágják, másrészt a stúdió és az adóállomás között van egy nyolc másodpercet késleltető áramkör, hogy az adást bármikor le lehessen keverni.

Tehát az a remény, hogy a fasiszta országok vereségével végződő háború után beköszönt a világbéke korszaka, hamar illúzióknak bizonyult. Már a háború végén látható volt, hogy a nagyhatalmak és világrendszerek közötti versengés tovább folytatódik, csupán az eszközök voltak kérdésesek. A hidegháború első szakasza különösen durva volt, s megkezdődött az „éterháború”. Ebben a tömegkommunikációs harcban minden rádió, így a közösségi rádiók is részt vettek, kivételt talán az Egyesült Államok egyetemi rádiói jelentettek.

A múlt század hatvanas éveiben azonban változott a helyzet. A világgazdaság olyan eredményt mutathatott föl, amely cáfolni látszott a ciklikus gazdasági válságokat törvényszerűnek mutató elméleteket. Mind a fejlett tőkés országokban, mind az egykori szocialista országokban húsz éven keresztül lényegében folyamatos volt a gazdasági fellendülés. Az életszínvonal a fejlettebb országokban úgyszólván egyfolytában nőtt, a két világrendszer egyidejű létezése mind a két felet a (lét)szükségletek egyre teljesebb körű kielégítésére sarkallta. A népesség egyre nagyobb csoportjai akartak részesedni a fogyasztói társadalom áldásaiból, s ezen nem csupán az anyagi javakat, hanem a polgári szabadságjogokat is értették.

Kulturális értelemben szintén szokatlan dolog történt: a szórakoztató kultúra generációs szétszakadása. A fiatalabb korosztályok mindennel szakítani akartak, ami az idősök értékrendjéhez tartozott, s ez legátfogóbban a zenében nyilvánult meg. A zene, a sláger pedig végigkísérte a többi kulturális és politikai folyamatot. A műsorok hangvétele, pergő stílusa és reklámjai az egyre inkább terjedő, olcsó zsebrádiók hallgatóinak tetszettek igazán.

A rádióállomások szaporodása megdöntött egy, a hatalom által évekig hangoztatott tévhitet, azt, hogy a szabad csatornák száma nagyon szűkös. S ha van hely az éterben, miért ne rádiózhatna bárki is? Ha pedig ledőltek a technikai korlátok, akkor nem csupán kereskedelmi, hanem más igények kielégítésére is lehet rádióállomásokat indítani.

Kiderült, hogy nemcsak az országos, nagy nemzeti rádiók tudják szolgálni a hallgatóságot, hanem a kis, helyi műsorszolgáltatók is, hiszen a helyi események közül kevés vált ki országos érdeklődést.

6. A MAGYARORSZÁGI RÁDIÓZÁS TÖRTÉNETE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HELYI ÉS KÖRZETI (REGIONÁLIS) RÁDIÓZÁSRA

„A rádió olyan fontos, nagyszerű eszköze a zene és a kultúra terjesztésének, amelyről nem is oly régen még nem is álmodhattunk” – nyilatkozta Bartók Béla.

„A rádió idővel jobban át fogja alakítani az életet, mint Amerika felfedezése” – állította Herczeg Ferenc.

Noha a mai napig vita folyik arról, hogy a rádiót, mint technikai eszközt ki találta föl, az minden kétséget kizáró tény, hogy a műsort Puskás Tivadar telefonhírmondójával valósították meg első ízben. A Telefonhírmondó szórakoztató- és információs műsorral 1893. február 15-én indult Budapesten. A szerkesztőség a Magyar utca 6. szám alatt működött, négy szerkesztővel és mintegy száz munkatárssal. A Telefonhírmondó kezdetben csak híreket és gazdasági információkat közölt, de igen hamar bővítette választékát kulturális- és művészeti műsorokkal is. A médiatörténet egyik első hazai eseménye, hogy a magyar közigazgatás 1888-ban a 31. törvénycikkével írta elő, hogy a villamosság útján való írás-, hír-, kép- és hangközvetítés állami monopólium.

A Magyar Királyi Posta Rádió kirendeltségének budapesti hírszolgálatát 1923. szeptember 28-ától hallgatható, hivatalosan pedig 1925 december elsején avatták föl a Magyar Rádiót, amelynek tulajdonosa a Magyar Telefonhírmondó Rt. lett.

A magyar rádiózást hossza kísérletek előzték meg. 1923-ban a Kereskedelmi Minisztérium javaslatára fiatal tehetséges mérnököket küldtek németországi tanulmányútra, akiknek alkalmuk volt megismerni az akkor induló berlini rádiót. A két fiatal mérnök németországi tanulmányútja után a postakísérleti állomás vezetősége egy berlini cégtől két darab 250 wattos távíró telefonadót vásárolt, amelyek jelentős korszakot nyitottak meg a magyar rádiózás történetében. Az egyiket 1923. március 2-án Csepelen állították üzembe, és a Magyar Távirati Iroda közgazdasági híreinek továbbítására használták.

A történelmi teljesség kedvéért talán nem érdektelen, ha megemlítem, hogy a kísérletek alatt rendszerint a csepeli rádióállomás egyik kellemes hangú tisztviselője énekelt a mikrofon előtt. Ő volt az első férfi énekes, aki rádiómikrofonba énekelt Magyarországon. Az

első kísérleti műsort 1924. március 15-én közvetítette a csepeli állomás, és a nemzeti ünnephez méltó zenedarabokat sugárzott.

Szintén abban az évben, 1924 júniusában az állatkertben nyilvános rádióhangversenyt rendezett a posta kísérleti állomásának vezetősége, ezzel a közönség számára is hozzáférhetővé tette a csepeli adón keresztül leadott zeneszámok hallgatását. Erre az időre esik az első magyarországi rádióstúdió berendezése is, amely nem volt egyéb, mint egy, a posta kísérleti állomásának udvarára behúzott bútorszállító kocsi. Berendezése a szokásos párnázáson és a fülledt levegőn kívül egy asztalka, valamint a zenei felvételekre teljesen alkalmatlan erősáramú szénmikrofon volt. A próbaadások többszöri megszakítással több, mint egy esztendeig folytak. Eleinte rendszertelen időközökben, később háromszor állandó időpontban sugározták a műsort. A délelőtti kísérleti adásokra akkoriban rendszeresen házbeli művészgardát kértek fel. A rendszeres próbaadásokat akkor még csak a nagyszámú, lelkes rádióamatőrök tudták saját készítésű kristálydetektoros rádiójukon fogni, akik észrevételeikkel sokat segítettek a csepeli adóállomás fejlesztésében.

„...az ország területét körzetekre fel kell osztani és minden körzetbe adót felállítani önálló programmal. Ezek a kisadók sem egymást, sem a külföldet nem zavarnák.”

Az idézett mondatokat 1930-ban mondta a Makói Rádió Club ügyvezető igazgatója. A Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. azonban ellenezte a vidéki kisadók felállítását, mert attól tartott, hogy ezek az adóállomások előbb-utóbb önálló programot fognak sugározni. Ezért az ugyan abban az esztendőben megrendelt új adóberendezést inkább a Budapest II névre keresztelt program megindítására használták fel. Később mégis létesültek közvetítő állomások Pécsen, Magyaróváron és Nyíregyházán, ám ezek hol Budapest I, hol Budapest II műsorát sugározták.

Az igény a vidék ellátása helyi- és körzeti műsorral – tehát már néhány évvel a rendszeres magyarországi rádióműsor-sugárzás megindulása után – megmutatkozott. Az első adás megindulására azonban 1938-ig kellett várni. Ekkor a visszacsatolt Kassán indult meg egy napi négyórás műsor, amely csak a városban és környékén volt vehető. Az önálló program indítását egyrészt az a történelmi tény indokolta, hogy Kassa már Szlovákia részeként is sugárzott saját műsort, másrészt az a prózai tény, hogy még nem volt vonali összeköttetés a budapesti stúdióval. Később a műsoridő napi egyetlen órára ment össze. A két bécsi döntéssel megnövekedett Magyarországon, Erdélyben is létesült magyar nyelvű rádiózás, de a kolozsvári – részben önálló műsort sugárzó – adót csak 1940-ben helyezték üzembe.

A Magyar Rádió idegen nyelvű adásai 1934-ben kezdődtek, rövidhullámon.

1942-ben Londonból újabb magyar adás kezdődött; a kormány által működtetett rádióállomás kezdetben Magyar Nemzeti Rádió, később Petőfi Rádió elnevezéssel sugárzott.

Annak érdekében, hogy a rádió valóban mindenki számára elérhető legyen – Magyarországon is – vevőkészülék-akciókat szerveztek. 1939-ben az első néprádiót az önköltségi árnál is olcsóbban, 24 havi részletre árusították, de a 130 ezer megrendelésből csak 45 ezret tudtak kielégíteni. Falun is voltak detektoros készülékek, viszont a telepek ára magas volt.

A magyar rádió-hálózat a német megszállás alatt teljesen megsemmisült. A II. világháború után bámulatos gyorsasággal épült újjá a rádióhálózat is. Az újjáépítés második szakaszában került a boltokba a Néprádió, amely nem csak olcsó volt, hanem fix hangolású is, tehát kizárólag a gyárilag beállított három adó – a budapesti Kossuth, a budapesti Petőfi és egy közvetítő állomás (általában a balatonszabadi Petőfi) – vételére volt alkalmas. A készülékeket azonban néhány év múlva át kellett hangolni, mert a Petőfi frekvenciája megváltozott.

1945. május 1-jén újból megkezdődött a Magyar Rádió adása, 1946-ban, pedig ismét szólt a Budapest II is. A koalíciós időkben a műsorválaszték nagyon sokszínű, a pártok megjelenése 1947-ig lényegében kiegyensúlyozott volt, 1949-ben azonban már az Államvédelmi Hatóság védte a Rádió épületét. Az akkori hatalom azt hitte, hogy a vételi lehetőség korlátozásával az információhoz jutást is meg lehet akadályozni, ám az *Amerika Hangja* magyar adása – hogy-hogy nem – éppen az 1340 kHz-es Petőfi mellett kapott frekvenciát, és olyan erős teljesítménnyel sugárzott, hogy egész Európában fogható volt.

A helyi és körzeti rádiózás gondolata a fiatal magyar demokráciában is felmerült: 1946-ban Pécs városa és Baranya megye vezetői azzal a kéréssel fordultak a Magyar Postához, hogy a városi közvetítő állomás önálló műsort is sugározhasson. A körzeti programok azonban 1952-53-ig várattak magukra, s a mai napig a közszolgálati rádiózás nem kötelezően teljesítendő részei. Az első hazai körzeti stúdiót 1952-ben avatták fel Nyíregyházán.

Az 1956-os magyarországi események egyszersmind médiatörténeti jelentőségűek is. 1956. október 24-étől a Magyar Rádió programja a parlamenti bunkerből ment, a közvetítő állomások azonban október 28-ától saját műsort is adtak és szép számmal voltak kalózkodók is. Az adáshoz szükséges berendezéseket 1955-56-ban ejtőernyővel juttatták el a szomszédos Ausztriából felszálló mini repülőgépek. Kalózkodónak számított a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulását bejelentő szolnoki állomás is, ugyanis saját frekvenciája helyett a Budapestre kijelölt 539 kHz-en szólalt meg. Az Ausztriából léggömbökön átdobott, illetve otthon barkácsolt szerkezetek segítségével helyi adások kezdődtek – ilyen volt pl. a Rákóczi-

és a Csokonai Rádió. A Magyar Rádió ostromát követően a Szabad Kossuth Rádió műsorszerkezete és egész hangvétele a felkelők céljait szolgálta. Érdeemes felfigyelni arra, milyen fontos stratégiai cél volt a rádió elfoglalása, melynek következményei a mai napig is hatnak.

A rendszerváltozás előtti időszakból alig tucatnyi hazai helyi és regionális kezdeményezésről tudunk. Mindegyikük jellemzője, hogy a Magyar Rádiótól függetlenül akartak működni. Az 1980-as évek elején Baján alakult meg az első olyan vidéki rádió, amely 1994-ben állandó engedélyt is kapott. 1986-ban Szentesen gondoltak arra, hogy a helyi műsor idejére leválnak a 3. műsorról. Hárs István, a Magyar Rádió akkor elnöke azonban nem fogadta el az ötletet. Lázár Guy szociológus, a szabad rádiózás egyik hazai szószólója pedig Budaörsön akart létrehozni egy lakótelepi rádiót. Alig pár napon múlt, hogy az ő rádiója nem kezdett el működni. Ugyancsak az 1980-as évek második felében akarta létrehozni saját rádióját a KISZ budapesti bizottsága. Az ötlet Gönczi János agit. prop. titkártól származott, aki korábban a Budapesti Műszaki Egyetem villamosmérnöki karának Impulzus című – újbaloldali szemléletű politikai cikkei miatt olykor veszélybe került – lapját szerkesztette. A rádió vezetésével megbízott Bartók János azonban nem végezte el teendőit, s mire Mandúr László vette át a rádiót, már nem lehetett elindulni.

Szerencsésebben alakult egy másik kezdeményezés. Mindössze néhány napos engedélyt kapott az amerikai elnök látogatása idején a Bridge Rádió, hogy azután a mai napig tisztázatlan módon fennmaradhasson. Ugyancsak a rendszerváltozás előtt indult az első tanácsi tulajdonban lévő kerületi helyi rádió, a Rádió 11, amely zavaros tulajdonosváltási kísérletek után 1996-ban elnémult. Legizgalmasabb története talán a balatoni kis középhullámú rádióként induló Juventusnak van. Az előzményekhez tartozik még a Magyar Rádió két kereskedelmi programjának, a Danubiusnak és a Calypsonak csodálatos története és átváltozása. Ezek mindegyike arról árulkodik, hogy az 1980-as évek új rádiói tisztázatlan jogi feltételek között születtek meg.

Hiba lenne azonban, ha az előképeket csak a hazai műsorszóró rádiózás területére szűkítenénk le. Valójában az elektronikus és a nyomtatott tömegtájékoztatás, illetve a távközlés csaknem valamennyi – beszéden alapuló – ága befolyásolta a jelenlegi helyzetet.

Érdeemes a nyomtatott sajtóval kezdeni, hiszen – ha korlátozott önállósággal is, de – a regionális sajtó a szocializmus évei alatt is létezett. S itt nem csak az egyes települések ilyen-olyan tanácsi és MSZMP kiadványaira lehet gondolni, hanem a legalább ennyire jelentős üzemei lapokra is. A nyomtatott sajtó közelmúltjának története sok szempontból is érdekes analógiát mutat a helyi rádiózásával. Megfigyelhető a műszaki fejlődés, tehát az, hogy hogyan

vált technikai értelemben mindinkább elérhetővé, mindennapossá a sokszorosítás az indigótól a stencilgépen át, a fénymásoláson keresztül a számítógépes nyomdai előkészítésig; s hogy hogyan próbált e fejlődéssel lépést tartani a hatalom, ami leginkább abban nyilvánult meg, hogy adminisztratív eszközökkel próbálta korlátozni a sajtótermékek sokszorosítását, terjesztését. Amikor még csak az írógép létezett, akkor azt kellett bejelenteni, azután a stencilgépek kerültek nyilvántartásba, s ugyan erre a sorsra jutottak a fénymásoló berendezések is. Amikor már látszott, hogy ez sem segít, akkor az ORTT korabeli megfelelője, a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala (vagy könyvek esetében a Kiadói Főigazgatóság) kitalálta a papírhiány fogalmát, s mivel a Tájékoztatási Hivatal információs monopólium volt, csaknem lehetetlennek tűnt bizonyítani, hogy van papír. A rendszerváltás környékén azután kiderült, amit mindenki sejtett, nevezetesen, hogy tényleg volt papír. A Tájékoztatási Hivatal és a Kiadói Főigazgatóság (ezzel az engedélyezési kötelezettség) megszűnt, a leendő sajtóterméket (újságot, folyóiratot, hanglemezt, műsoros kazettát) csupán be kell jelenteni a Művelődési és Közoktatási Minisztériumnak.

Ám a nyomtatott sajtó szabadságának kitörése, a cenzúrázatlanosság nem csak az örvendetes sokszínűséggel párosult, hanem azzal is, hogy napjainkban is gomba módra szaporodnak és halnak el helyi lapok. A legtöbb helyi újságot szakértelem nélküliek írják, tördelik, fotózzák, rajzolják, hiszen a számítógépes kiadványszerkesztő program „pótolja a szakembert”. Bár azt azért meg kell állapítani, hogy az utóbbi években már több helyi lapot végzett újságírók készítenek. Ám a nyomtatott sajtó dzsungelében bizony nagyítóval kell keresnünk a választékos nyelven fogalmazott, ízlésesen kivitelezett újságokat, folyóiratokat.

A nyomtatott helyi sajtóban közvetlenül a rendszerváltozást követően igen gyorsan ment végbe a külföldi tőke térnyerése és koncentrációja. Pontosabban az történt, hogy az egykori állampárti újságokat – a Lapkiadó Vállalat és a Hírlapkiadó Vállalat kiadványait – tüstént privatizálták, s az új tulajdonosok vagy azonnal vagy két lépcsőben multinacionális sajtócézárok lettek. Valójában e felvásárlás korántsem volt teljes körű. Az üzleti szempontból lényegtelen újságok kimaradtak a privatizációból, s ebbe tartoznak a valódi helyi lapok, a helyi közélet, kultúra, gazdálkodás fórumai. Az ellentmondásos folyamat azonban nem úgy zárult, ahogy ezeknek a – gyakran csak 50-100 példányban megjelenő – kis újságoknak garantálható lenne a létezése. Állandó finanszírozási gondokkal küzdenek, hiszen a hirdetésekéből származó bevételek elenyészők, a hazai pályázati rendszer pedig csupán morzsákat juttat nekik. Még leginkább azok sikeresek, amelyek valamilyen külföldi alapítványt tudnak megnyerni. Kivételt csupán a nemzetiségi, etnikai kisebbségi sajtó jelent, itt viszont többnyire kirakatról van szó.

A vizsgálatot folytatva fedezhető fel egy olyan mozgalom, a rádió amatőrizmus, amely mintha a periférián mozogna. De nem szabad elfeledkezni arról, hogy hazánkban régebben létezik rádióamatőr mozgalom, mint műsorszóró rádiózás. E tevékenység ellenőrzése ugyan a mai napig hol közvetetten, hol közvetve a honvédség kezében van, és a rádióamatőr forgalmazás során érinthető témák nagyon korlátozottak, de az amatőrök egyre inkább „elszabadultak”.

A rádió amatőrizmusnál lényegesebb lazább szabályok vonatkoznak a CB-rádiózásra. Magyarországon 1978-ig csak nagyon szűk körben engedélyezték ennek a lényegében játékszernek a használatát. Noha a 27 MHz-es rövidhullámú sávban működtethető, legfeljebb 5 watt teljesítményű eszközöket inkább telefonpótlónak használták, azért ez a rendszer is alkalmas volt – igen rossz hangminőségű – műsorszolgáltatásra. A telefon- és rádiótelefon hálózat kiépülésével a CB már éppen kezdett háttérbe szorulni, amikor kitört a taxisbloká. Joggal állapíthatta meg Baló György, hogy az URH rádiótelefon (ami nem azonos a hívószámú 450 MHz-es, illetve 900 MHz-es rendszerekkel) és a CB segítségével alternatív kommunikációs rendszer épült ki.

A regionális rádiók elődeinek tekinthetjük a kábeltelevíziós programokat is. A kábeltelevíziózást hazánkban – megelőzve sok nyugat-európai országot – a nyolcvanas évek elejétől engedélyezték, és az első szabad választások időszakában minden jelentős településen működött már kábeltelevízió; általában mind műszakilag, mind tartalmilag alacsony színvonalon és jogilag lényegében szabályozatlanul. A kábeltelevíziós helyi programok megindulása nagyjából egybeesett a műholdas tévéműsorok kábelen történő továbbításának engedélyezésével.

A kábelen – pontosabban vezetéken – közvetített rádióműsor már egészen közvetlen elődje a regionális rádiózásnak, bár időben évtizedekkel megelőzi azt. A falusi kisbírót pótló, villanypóznákra vagy fákra szerelt hírharsónák az ötvenes években jelentek meg a kistelepüléseken. Ugyancsak több évtizedes múltra tekintenek vissza a már említett iskolai vezetékes rádiók, amelyeket az igazgatói utasítások mellett igazi műsorok készítésére is egyre inkább használtak-használhatnak a diákok. E műsorok többnyire az óráközi szünetekben hangzanak el, a szünet kezdetének tiszteletére szoktatva a tanárokat. A diákrádiózás minősített esete a kollégiumi, s különösen az egyetemi kollégiumi rádiózás. Ez utóbbi vénykorát a hetvenes években éli, amikor a konzervatív Magyar Rádió didaktikus ifjúsági műsoraival szemben időnként pazar, sok helyszínes, igazi korosztályi műsorkészítés folyik. E diákrádiók munkatársai közül többen a későbbiekben a Magyar Rádió „Ötödik sebesség” című műsorában

arattak sikereket. A diákrádiózás engedélyezése azonban mindig az iskolai felnőtt vezetés kezében van, ebből a szempontból itt a legtökéletesebb a szabályozottság.

A többi terület szabályozatlanságára való utalás azonban nem teljesen igaz. A Magyar Népköztársaság alkotmányának sajtószabadságra vonatkozó passzusai elvileg minden olyan sajtóbeli tevékenységet engedélyeztek, amelyek a szocialista rendszer érdekeit képviselték, egyszersmind az ezekkel ellentétes tevékenységet tiltották. Az alkotmánnyal összhangban született az 1986/2. sajtótörvény és annak végrehajtási utasítása, amely az 1996. évi I. törvény megszületéséig az elektronikus tömegkommunikációra is vonatkozott. E törvény engedélyhez kötötte a helyi műsorkészítő- és közlő stúdiók működését, nem téve különbséget a terjesztés módjában. E törvény szerint tehát a kábeles műsorszolgáltatás is engedélyköteles tevékenység volt. A műsortovábbítás műszaki feltételeit ugyancsak szövevényes előírásrendszer szabályozta. E szabályok betartása, a távközlő társaságok felügyelete a Magyar Postához, pontosabban a Posta Rádió Televízió Műszaki Igazgatóságának Frekvenciagazdálkodási Irodájához, illetve ezen igazgatóság Zavarvizsgáló Szolgálatához tartozott. Tekintettel arra, hogy műsorsugárzási jogosultsága csak a Magyar Postának volt, az ezzel kapcsolatos problémákat „házon belül” oldották meg, a kábel-rendszereket pedig lényegében nem is ellenőrizték.

Ha arra gondolunk, hogy a „papír nélküli újság” nem ismer határokat, az sem igaz, hogy a magyar honpolgár rá volt kényszerítve az egypártrendszer tájékoztatási monopóliumára. A dolgozat témájának szempontjából azonban nem a Szabad Európa Rádió, nem a BBC, nem az Amerika Hangja, nem a Vatikáni Rádió, még csak nem is a sztálinista Rádió Tirana vagy a fasiszta Spanyol Nemzeti Rádió magyar nyelvű adása izgalmas, hanem a szomszédos országok, különösen az egykori Jugoszlávia médiarendszere. Az egykori Jugoszláv Rádió és Televízió (JRT) csak úgy, mint az ország, eleve szövetségi jelleggel épült föl, s a Vajdaság fővárosában működő Radio Novi Sad (Újvidéki Rádió) az URH sávon napi 24 órás magyar nyelvű programot sugárzott. Ez a program hazánk déli részén kifogástalanul volt fogható. Műsorszerkezete a luxemburgi diszkó stílust fülrebbenés nélkül, harmonikusan válogatta komolyzenével, hangjátékkal, népzenevel, magyar nótával, hír- és magazinműsorokkal, vagyis egy korszerű és nyugatias közszolgálati körzeti rádió modelljét testesítette meg – beleértve a technikai minőséget is. Elgondolkodtató, hogy még a reklámok sem voltak zavaróak. Az Újvidéki Rádió mellett Szabadka és Eszék is sugárzott magyar nyelven – ezeket némi engedményt téve helyi közszolgálati rádióknak tekinthetjük. Az eszéki adás ugyan csak napi 15 perc volt, a szabadkai azonban több órás.

Miként az köztudomású, 1989-ben az akkori magyar kormány „bevezette” a frekvenciamoratóriumot. Ez a soha ki nem hirdetett elhatározás azért született meg, hogy a többpártrendszerű demokráciára való áttérést ne veszélyeztesse az MSZMP médiaosztogató kedve. A lépés mögött az a tévhit is munkálkodott, amely szerint a békés átmenet, a szabad választások utáni első kormány egy MSZMP tagságú balközép és harmadik utas koalíció lesz, s akkor majd „demokratikusan” lehet felosztani az étert. A moratórium időtartamát a legpesszimistábbak is csupán néhány hónapra jósolták.

Visszatekintve az 1990-es választásokra, még mindig várat magára az az elemzés, amely a helyi tömegkommunikációnak a választásokra gyakorolt hatását tartalmazza. Valószínű, hogy a nyomtatott sajtónak és kábeltelevízióknak a konkrét jelöltek népszerűsítésében volt szerepe, míg a döntő kérdések – tudjuk – nem a médiumokban, de nem is a Parlamentben dőltek el, hanem Moszkvában és Washingtonban. Kétségtelenül nem hanyagolható el a tömegtájékoztatás befolyásoló szerepe, de azért közel nem akkora mumus vagy segítőtárs, mint azt sokan – főleg a politikusok – hiszik.

A békés átmenetről szóló háromoldalú tárgyalásokon körvonalazódott a módosított alkotmánynak az a tétele, amely szerint a közszolgálati és a kereskedelmi tömegkommunikációról szóló kétharmados törvénynek kell rendelkeznie. E törvény tervezete első változatban még 1990 tavaszán megszületett, és a rádiókon, televíziókon kívül a Magyar Távírási Iroda tevékenységét is szabályozni kívánta. A tervezet, miként majd összes többi társa, alig szentelt figyelmet a regionális tömegkommunikációnak.

Az első tervezet mindenesetre hamar elvérzett. A második megalkotása előtt Hankiss Elemér megbízásából egy szakértői testület törvénykonceptiót alkotott. E koncepciónak maradandó károkozásai vannak: a dolgozat rossz fogalomalkotásai visszaköszönek az 1996. évi I. törvényből. A koncepciót gyártó testület tagjai között kezdetben ott voltak találhatóak a Magyar Rádió és a Magyar Televízió legfelső műszaki vezetői is, de ők igen hamar kiszálltak a szerintük terméketlen és hibás folyamatból. A koncepciónak csupán egyetlen nyilvános szakmai vitája volt, amelyet „A szabad csatornák száma végtelen” címmel rendezett a Magyar Rádió kamarájának azóta megszűnt műszaki tagozata. A vita során két jelentős szempontra hívták fel a szervezők a figyelmet: egyrészt arra, hogy a hagyományos nagy földi műsorszóró hálózatok kora lejárt – sokkal jobb megoldás a kábel + műhold –, másrészt, hogy helyi rádiót, televíziót annyit lehet indítani, amennyit akarunk. A koncepció alaptételének szándékos félrevezetése, megtévesztése az, hogy miként „van elég papír, van elég frekvencia is.”

1992-ben egyre feszültebbé vált a helyzet. Budapesti és vidéki kalózzrádiók indultak meg (Budapesten pl. a Tilos után nem sokkal a FIKSZ, Siófokon egy kereskedelmi rádió,

Kaposváron a Zöm). A Tilos lényegében háborítatlanul működött. Az év végén majdnem mindenki biztos volt abban, hogy elfogadják a médiatörvényt. Nem így történt. A kormány azonban érezte, hogy a feszültséget valahogyan le kell vezetni, ezért 1993 márciusára elkészült az a miniszteri rendelet tervezet, amelyet a Művelődési és Közoktatási Minisztérium újonnan létrehozott stúdióengedélyezési osztálya dolgozott ki. Ezzel egyidejűleg – az 1986. évi 2. (sajtó)törvényre hivatkozva – ún. eseményhez kötődő rövid idejű engedélyeket adtak ki. Ugyan csak ezzel egyidejűleg született meg az első táblázat, amely a tervezett frekvencia-lekötési- és használati díjakat tartalmazta. Megjelentek az első stúdióépítő vállalkozók is; megszületett a 110/1993-as számú kormányrendelet, amelyet „helyi, nem kereskedelmi műsorkészítő- és közlő stúdiók” alapítására találtak ki. Sikerült meglelni az alkotmányos rendelkezések melletti kiskaput, hiszen formailag szó sem volt közszolgálati vagy kereskedelmi rádiózásról, televíziózásról. A minisztérium mindenestre nem számított ekkora rohamra, mint ahány kérelem – különösen a nagyvárosokból – beérkezett. A tömegkommunikáció és a politika ekkor érezte meg először, hogy másról van szó, mint a kábeltévék és az írott ajtó esetében, s többen pedzegették, hogy különösen a vidéki rádiók személyében komolyan veendő konkurenciája születhet a Magyar Rádiónak és a Juventusnak.

1994 tavaszán megszülettek az első engedélyek – szabálytalanul, szakmai szempontból véletlenszerűen. A mai napig is érzékelhető bűn az egyes csatornák időbeli megoszlása, amit még akkor is megtesznek, ha az adott frekvenciára csupán egyetlen pályázó van. A következő választásokig alig néhány műsorszolgáltató indult el, így a választási kampány még nélkülük zajlott le.

Még éppen nem alakult meg az új kormány, amikor Schamschula György engedélyezte a Magyar Postától időközben több lépcsőben levált Antenna Hungária sugárzási díjmelését. Az Antenna Hungária privatizálása azonban kis időre lekerült a napirendről. Időben kb. ugyan ekkor a Frekvenciagazdálkodási Irodából Intézetté változott, majd Hírközlési Főfelügyeletté nemesült társaság majdnem titokban meghosszabbította a Juventus Rádió rádióengedélyét. A Magyar Rádió – amelynek komoly konkurens volt a Juventus – érdekes módon nem fellebbezett. A botrány egy kis helyi rádió fellépése során tört ki.

1994 júliusában új szakértői tárgyalás kezdődött a médiatörvény minél előbbi megalkotásának reményében. E tanácskozáson végképp kiderült, hogy a nagyobbik kormánypárt egymást váltó képviselőinek semmilyen elképzelése sincs, az SZDSZ is elsősorban az országos médiumokkal foglalkozik. Az új koncepció sajnos ismét abból indult ki, hogy nincs elég frekvencia, s bár a konzultációk során többen bizonygatták, hogy ez nem

egészen így van, a politikusokra és a kodifikációs bizottságra ez semmilyen hatással nem volt. A tárgyalásokon új elemként jelent meg a Danubius sorsa.

1994 végére, 1995 elejére már nagyobb számban indultak el az első, állandó engedéllyel rendelkező vidéki helyi rádiók. Tulajdonképpen minden a várakozásnak megfelelően történt. Hiszen mindenki tudta, hogy a kérelemben leírtak többnyire megalapozatlan ígéretek: az új rádióknak általában eszük ágában sem volt kisebbségi műsorszámokat vagy kulturálisan igényes műsorszámokat sugározni; fel sem vetődött a sokoldalú tájékoztatás igénye, a tervezetben szereplő anyagi fedezet töredéke sem állt rendelkezésre, és a műsorkészítők szakképzettsége is siralmas volt. Az új rádiók tulajdonosi- és alkalmazotti köre között csak azért nem dült háború, mert a túl igényes – általában népművelő – munkatársaktól, főszerkesztőktől vita nélkül, és pár hónap alatt megszabadultak a tőkeorientált tulajdonosok. Az egyik első helyi rádió a kecskeméti *Róna Rádió* volt.

A Róna Rádió 1994-ben kísérleti jelleggel kezdett adást sugározni egy, az OIRT tartományban lévő helyi frekvencián, melyet a korszerűbb vevőkészülékek már nem fognak. Számottevő reklámbevételre a szűk vételi lehetőség miatt természetesen nem számíthatott, de a legnagyobb tulajdonos, a megyei önkormányzat megígérte, hogy a végleges nyugati URH, úgynevezett CCIR frekvencia elnyerése után komolyabb összeggel támogatja a rádiót. Az új frekvenciához pedig már jelentősebb reklámbevételeket is lehetett kalkulálni. A rádió főszerkesztője, aki addig a Kecskeméti Városi Televízió szerkesztőségvezetője volt, igyekezett jobb kapcsolatot kialakítani a városi önkormányzattal, azon belül is egy, a választásokon induló jelölttel, aki kampányának támogatásáért cserében megígérte, győzelme esetén az önkormányzat nem alapít helyi rádiót, hanem a várost megillető frekvenciarészt átengedi a Róna Rádiónak, amely majd a városi híreknek is helyet ad.

1995 elején a megyei és a városi önkormányzat megosztva kapta meg a CCIR frekvenciát. A döntés értelmében hajnali kettő órától délután tizennégy óráig a megyei, délután kettőtől hajnal kettőig pedig a városi rádió sugározhatott. A rádió főszerkesztője a választásokon befutott új polgármesteren be akarta hajtani a főntebb ismertetett ígéretet, a kecskeméti képviselő-testület azonban ellenállt. Nemcsak azért, mert lelkes helyi vállalkozók fektettek volna pénzt egy városi rádióba, hanem mert a megyei rádiót a legjobb vételkésztségű rádiókkal is csak a városban és közvetlen környékén lehetett fogni, a falvakban szinte sehol. A nagyobbik párt többségű megyei közgyűlés képviselőinek azonban nem volt ez ellen aggályuk, amikor a Róna Rádió éves fenntartási költségeit megszavazták. A polgári koalíció frakcióvezetője erre hivatkozva politikai elkötelezettséggel vádolta a Rónát az 1995-ös városi testületi ülésen, és egyben kikiáltotta a városi rádió-függetlenséget. A megyei rádió politikai

hátterét bizonyítja, hogy ezért a kijelentéséért a főszerkesztőt feljelentették, ám a pert indító a pert elvesztette.

A helyi rádiókra jellemző, hogy tartalom ugyan harmonikus egységben van a rádió többi jellemzőjével, de érdekes módon a technikai színvonal – a berendezések színvonala és nem a technikusoké – nem is olyan rossz. Csaknem minden rádió használ számítógépet az adás lebonyolításához és a reklámok, riportok (már ahol ez egyáltalán van) montírozásához. Az elfogadható technikai átlagszínvonal oka, hogy egy jugoszláv-osztrák-magyar vegyes cég, a Hells International éppen jókor, még az ideiglenes adások korszakában bukkan fel, s lényegében versenytárs nélkül hódítja meg a piacot. S ha már itt tartunk: ugyancsak Jugoszláviából érkezik a hazai helyi rádiókéhoz képest nagyságrendekkel nagyobb teljesítménnyel sugárzó, s majdnem az egész Dél-Magyarországot elérő, nyíltan kereskedelmi rádió, a Dráva Rádió. Ez a rádió legalább profi módon művelte azt a funkciót, amit kereskedelmi rádiózásnak tekintünk. Mint utaltam már rá, Jugoszláviában vannak hagyományok.

1995 nyarán – teljesen váratlanul – újabb osztogatás kezdődik. Ismét vannak valahonnan frekvenciák, ám a kérelmek elbírálásának folyamata kísértetiesen hasonló az előzőéhez. A bizottság ismét azzal kezdi működését, hogy felfüggeszti tevékenységét, már csak azért is, mert közben rebesgetik, hogy az év végére biztosan lesz médiatörvény. Mivel azonban már semmiben nem lehet hinni, mégis megszületnek az elsőfokú határozatok, meg a médiatörvény, rögvest joghézaggal indulva. Nem világos ugyanis, hogy a hatáskörétől megszabadított Művelődési és Közoktatási Minisztérium helyett kinek van joga elbírálni a fellebbezéseket. A Parlament ettől függetlenül örül a sikerének, a koalíció nemkülönben. A Bokros-csomag óta végre ez az első győzelem, amit a kormány fel tud mutatni.

A megszületett médiatörvényt senki nem veszi komolyan. A határidők tarthatatlanok, a paragrafusok homályosak, s mindenki abban bíz, hogy a engedélyek felülvizsgálata még évekig elhúzódik. Említésre méltó tény, hogy a Művelődési és Közoktatási Minisztérium soha nem vizsgálta meg a műsorszolgáltatók engedély szerinti működését, hiszen tudta, hogy az engedély szerinti működés lehetetlen. Ugyanezt tapasztalták a helyi műsorszolgáltatók a törvény életének első két esztendejében is, és ma is.

Csupán a tanulságok kedvéért nézzük meg, hogyan alakult három olyan kérelem sorsa, amelyről az utolsó körben döntöttek. Mindhárom esetben ugyanis „tökéletes regény”-nek tekinthető a kérelem.

Az első példa a Rádió M története. Ez a rádió eredetileg is a Bertelsman tőkéjével alakult, megbízott főszerkesztője a magyar rádiós sportriporter, Radnóti László volt. A sugárzást Csepelről középhullámon tervezték. Azután évekig csöndesen vártak, mígnem a második körben napi nyolc órára kapott engedélyt a tulajdonos URH-n, mint budapesti hírrádió. Ez Havas Henrik vezetésével el is kezdett működni, de népszerűsége nagyot zuhant, amikor a Magyar Rádió vezetése megtiltotta munkatársainak, hogy a Rádió M-ben dolgozzanak. A kezdeti sikereken felbuzdulva nyújtotta be újabb kérelmét a tulajdonos napi 24 órára. E kérelem szerint a rádió továbbra is hírrádióként működne. A bizottság vita nélkül elfogadásra javasolta a Rádió M kérelmét és meg is született az új engedély. A Rádió M azonban – mai napig ismeretlen okok miatt - teljesen elhallgatott, és csak 1998 júniusában szólalt meg újra, az egykori Danubius egyik vezetőjének, Kálmán Zsuzsának főszerkesztői irányításával. Azonban a Rádió M hírrádió helyett egész nap komolyzenét sugárzott.

A második példa a Roma Rádió. A kérelem mindent tartalmaz, ami a cigányság szempontjából fontos. Valójában e kérelem mögül mind az anyagi, mind a személyi feltételek hiányoztak; megfogalmazói abból indultak ki, hogyha lesz engedély, lesz műsorkészítő és pénz is. A kérelem elutasításának indoka azonban mégsem ez volt – pedig lehetett volna –, hanem az, hogy a Roma Rádió nem illeszthető be más rádióval közös frekvenciába. A történethez tartozik még, hogy a koalíció már eleve megállapodott abban, hogy közösségi rádió ebben a körben nem kaphat engedélyt.

A harmadik példa a 92,9 Sztár Rádió. E rádió előzménye a DL-Stúdió, amely – felismerve azt, hogy a vidéki helyi rádiók nem tudnak és nem is akarnak műsort készíteni – ismert sztárok felvonultatásával kazettára felvett szórakoztató műsorról látta el a helyi rádiók többségét. A rádió kérelmét olvasva valóban szerepel a honi tömegtájékoztatás akkori ismert műsorkészítőinek színe-java. A kérelem zenés talk-show jellegű műsorszerkezetet ír le. Az engedély – Kontaktus Rádió névre – meg is született. Ez a rádió azonban soha nem indult el és lényegében nem sikerült létrehozni az eredeti elképzelésben szereplő hálózatot sem. Ez utóbbinak vélhetően az az oka, hogy a helyi rádiókkal meglehetősen előnytelen szerződést kívánt kötni. Jelentős késéssel ugyan, de megszólalt viszont a 92,9 Sztár Rádió, amely mind műsorszerkezetében, mind munkatársi gárdájában eltér az eredeti kérelemben szereplő ajánlattól – kis idő múlva meg is szűnt.

Rádiótörténeti elemzésünkben ugyan említettem az országos és a körzeti kereskedelmi rádiókat, de részletesen nem elemeztem sajátos helyzetüket. A dolgozat szempontjából a Danubius és a Calypso az igazán érdekes.

A Danubius Rádió annak a sajátos helyzetnek köszönheti létrejöttét, ami abból származott, hogy hazánk – a legtöbb szocialista országhoz hasonlóan – más URH sávot használt (az ún. OIRT-ot), mint amit a nyugat-európai országok rádiói. Az 1980-as évek nemzetközi egyeztetéseinek azután Magyarország is kapott lehetőséget az ún. CIR- sáv használatára, amelyet eredetileg a Kossuth, a Petőfi és a Bartók programok sugárzására akartak használni. Mivel azonban CCIR sávú készülék alig volt az országban, felvetődött az ötlet az amúgy is fejlődő osztrák turizmushoz kapcsolódó német nyelvű program indítására. Ez lett a Danubius, jó kereseti lehetőséget biztosítva a Magyar Rádió munkatársai számára. A programot Kab-hegyről és Budapestről sugározták. A Danubiust azonban kezdettől fogva nem az osztrák és az akkori nyugatnémet turisták, hanem a hazai lakosok hallgatták. E rádió ugyanis az oly nagyon óhajtott szabadabb világ képét sugallta a hallgatónak; a sokak számára ugyan nem érthető, de „nyugati” nyelv, az angolszász slágerek, a jól megcsinált reklámok a piacgazdaság médiaképét tükrözték. Ezért a Danubius a nyári szezon után se állt le, hanem magyar nyelven sugárzott tovább.

A Calypso Rádió megszületésének is egészen sajátos oka van. Az 1980-as évek elejétől dinamikusan nőtt a rockzenei műsorok mennyisége a Magyar Rádióban. E műsorok „legmodernebb” műsorvezetője a luxemburgi stílust kopírozó B. Tóth László volt. Egy idő után az általa vezetett műsor, a Poptarisznya már egész vasárnap délután szólt, ezért felvetődött, hogy érdemes lenne még tovább bővíteni a műsoridőt. Így aztán a legjobb budapesti körzeti frekvenciát, a középhullámú Petőfit elvették, és elindult rajta egy igényes budapesti körzetinek hirdetett, valójában szimpla popzenei rádió.

A Danubius és a Calypso lényegében meghatározta a magyarországi kereskedelmi rádiók arculatát. Rövid, semmitmondó hírek, közlekedési információk, gyors, nagyon szűk szókincsű, nyegle beszéd és igénytelen slágerzene.

Látszólag nem sok szót érdemelne az egész, ha nem vitte volna el a közszolgálati rádióhallgatók többségét a kereskedelmi rádiózás. De elvitte, s hogy miért ilyen könnyen, azt még elemezni fogja e tanulmány.

6.1. A magyarországi közszolgálati- és kereskedelmi rádiózás tényleges jellemzői

Az 1996-os médiatörvény előkészítése során a legnehezebb feladatot a közszolgálati műsorszolgáltatás problémája jelentette. Ennek az volt az oka, hogy az SZDSZ – és részben az MSZP – is úgy tekintett a közszolgálati rádióra és televízió(k)ra, mint valamiféle nyűgre,

amitől meg kell szabadulni, a konzervatív pártok viszont csak, mint a hatalom közlendőjének eszközét látták benne. A Fidesz álláspontja változó volt.

Noha a törvény részletesen meghatározza a közszolgálati műsorszolgáltatók feladatait, jellemzőit, működésének szervezeti formáját, lényegében nem ad felvilágosítást arra vonatkozóan, hogy konkrétan hogyan is működjenek ezek. Jó példa erre, hogy a Magyar Rádió Közszolgálati Műsorszolgáltatási Szabályzatát (KMSZ) csak a benyújtást követően több, mint egy év késéssel hagyta jóvá az ORTT, a két közszolgálati televízióét, pedig csak az elmúlt évben lett elfogadva.

Ha a közszolgálati fogalmat a szó szoros értelmében tekintjük, akkor a köz, a nép, a nemzet, a közjó szolgálatáról beszélünk, még akkor is, ha szakemberek, politikusok többnyire úgy nyilvánulnak meg, hogy nem lehet értelmezni a közszolgálati fogalmát. A közszolgálati rádió fő feladata tehát az értékteremtés, értékteremtés és értékteremtés lenne. Értékteremtésen a társadalom legfontosabb értékeinek tolmácsolását (demokrácia, szabadság, család, kultúra, stb.), értékteremtésen a speciális rádiós műfajokban történő alkotások (aktuális műsorok, dokumentum- és hangjátékok, zenei produkciók) létrehozását, értékteremtésen pedig a műsorszolgáltató saját tevékenységének dokumentálását (írott dokumentáció, hangarchívum vagy nemzeti hangtár) értem. A közszolgálati műsorszolgáltató hitelesen tájékoztat, oktat, szolgáltató és szórakoztat. Ezen tevékenysége a polgárok összességét célozza meg. Ám ahhoz, hogy sokrétű feladatát elláthassa, a következőket kell figyelembe vennie:

- 1) A közszolgálati programoknak összességükben kiegyensúlyozottnak kell lenniük
- 2) A közszolgálati programoknak összességükben minden réteget el kell érniük korra, nemre, műveltségre, vallásra, lakóhelyre, foglalkozásra, jövedelemre való tekintet nélkül
- 3) A közszolgálati programok műsorai szolgáljanak mérceként és mintaként.

Az első feltétel teljesítése érdekében a fejlett európai országokban megteremtették a közszolgálati műsorszolgáltatóknak a piactól való függetlenséget és olyan szervezeti rendszert alkottak, amely megvédi a közszolgálati médiumokat a politikai csatározásoktól. Ez egyrészt azt jelenti, hogy e rádiók, televíziók bevételeinek csak kisebbik része származik reklámokból és vállalkozási tevékenységből, másrészt azt, hogy a politikai automatizmusok következtében a műsorszolgáltatók szervezeti alapelve nagyon szerencsétlenül alakult. A közszolgálati médiumok tulajdonosa ugyanis egy-egy közalapítvány lett, amelynek elnökségét négy esztendőre fele részben kormánypárti, fele részben ellenzéki pártok delegálta személyek alkotják, a kuratóriumot pedig – évente újraválasztott – civil szervezetek képviselői. A

közalapítvány a tulajdonosa az egyszemélyes részvénytársaságnak, amelynek vezetője az Rt. elnöke. Az Rt. elnökét a közalapítvány kuratóriuma választja meg, illetve hívja vissza. Ugyancsak a közalapítvány kuratóriuma fogadja el az Rt. költségvetését. A közalapítvány kuratóriumának elnökét az Országgyűlés bízza meg, illetve hívja vissza.

A hatásköri bizonytalanságok, a túlpolitizáltság, az átfedések a felelősség áthárítására adnak lehetőséget, a politikai függetlenséget nem biztosítják, és a műsorszolgáltatási működő képtelenségét eredményezhetik.

A Magyar Rádió egyes programjait adófőszerkesztőknek nevezett, valójában programfőszerkesztők irányítják. A műsorigazgatóság laza koordináló és műsorértékelő szerepet tölt be (Kondor Katalin négy éves elnöksége idején ezt az igazgatóságot (is) megszüntette), de a programfőszerkesztők önállósága szinte határtalan. Ez nagymértékben akadályozza az egységes rádióarculat kialakítását. A Magyar Rádió Rt. ráadásul több milliárdos fiktív adóssággal kezdte meg működését, ami az Antenna Hungáriával szembeni tartozásból állt. Hazánkban ugyanis – csaknem a kezdetektől fogva – két, illetve három szervezet kezében van a rádiós műsorszóró tevékenység. A műsorokat a Magyar Rádió készíti, a műsorjelek továbbítását és sugárzását pedig a Magyar Posta, illetve jogutódai, a jelen nevükön a MATÁV (T-Com) és az Antenna Hungária végzi.

Az államszocialista rendszerben a Magyar Rádió minden esztendőben automatikusan megkapta a költségvetésből a műsortovábbítás és műsorszórás költségeit, amelyet egyszerűen átutalt a Magyar Postának. A rendszerváltozás után a helyzet megváltozott. A költségvetési automatizmus megszűnt, és a politikai nyomás gyakorlás egyik eszköze a fiktív tartozások rendszerének éveken keresztül tartó fenntartása volt. A műsortovábbítás és sugárzás díjtételei ugyanis hatósági árasak voltak, a Pénzügyminisztérium, valamint a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium közös rendeletben állapították meg ezek maximális mértékét. A MATÁV (T-Com) és az Antenna Hungária a KHVM alá tartozott, és nyilvánvaló érdek volt, hogy az árbevétel minél magasabb legyen.

A Magyar Rádió néhány munkatársa többször is végzett becsléseket arra vonatkozóan, hogy a díjtételek reálisak-e, és mindannyiszor arra a következtetésre jutottak, hogy, ha a sugárzás eszközei a Magyar Rádió és a Magyar Televízió kezében lennének, kb. 30-50 %-os megtakarítást lehetne elérni. A miniszteri közös rendelet azonban nem csak a műsortovábbító és sugárzó intézmények extraprofitjának biztosítására nézve volt kedvező – a Antenna Hungária műszaki munkatársainak átlagbére a Magyar Rádió hangmérnöki átlagbérenek háromszorosa –, hanem mint említettem, arra is, hogy e rendeleten keresztül a Magyar Rádió közvetlenül függjön a költségvetéstől, miközben a médiatörvény éppen e függetlenség

érdekében született. A médiatörvény e függetlenség biztosítása érdekében kimondja, hogy a költségvetés a közszolgálati műsorszolgáltatók sugárzási díjait automatikusan fedezi. Ám ez az Rt. megalakulásakor azt jelentette, hogy, mivel ebből az összegből kellett az adósságot is fedezni, valójában nem történt díjkompenzáció. Ráadásul az első törvénymódosítás is e kötelezettség mérsékléséből állt. 1998-ra – politikai és gazdasági alkuk, bírósági sorozatpercek, és nem utolsósorban eredményes, szigorú gazdálkodás következtében – az adósságcsapda megszűnt ugyan, ám évekig nem volt a Magyar Rádióban fizetésemelés, amely egyes alkalmazotti rétegek esetében teljes elszegényedéssel járt. Ráadásul a készülék előfizetési díjat az Országgyűlés 2003-ban megszüntette.

A második feltétel nagyon szigorú. A külföldi példák azt mutatják, hogy azokban az országokban, amelyekben a közszolgálati műsorszolgáltatók versenyképesek maradtak a kereskedelmi- és közösségi műsorszolgáltatókkal, számos újítást vezettek be a hallgatók megtartásának, toborzása érdekében.

A rádióhallgatás az emberi élet kb. 12. évétől számítható és a felfogóképesség határáig tart. Nyilvánvaló azonban, hogy másfajta műsort igényel a társkereső tizenéves, mint az öt dédelgető nagyszülő. Ezért a műsorszerkezet életkor szerint is rétegződik.

A rádióhallgatási szokások és időpontok jelentős mértékben függenek a hallgatók szocializációjától. Ezért a műsorszerkezet figyelmet fordít a férfiak és nők eltérő igényeire éppúgy, mint arra, hogy a legkülönbözőbb műveltségű és ízlésű rétegeknek is kínáljon hallgatni valót.

A hallgatási szokások tájegységenként is változ(hat)nak. A műsorszerkezet ennek figyelembe vételével is alakul.

Noha a rádióhallgatási szokásokat vizsgálva vannak olyan napszakok, amelyekben a legtöbben hallgatnak rádiót, és a médiatörvény is meghatározza, mikor van fő műsoridő (rádióban 6,30 és 9,30 között), egy-egy konkrét hallgató számára az a fontos, hogy az a műsor, amit ő akar hallgatni, akkor hangozzék el, amikor ő szeretné. E természetes mentalitás mutatója az a fajta tapasztalat, amely szerint a hallgatók a nekik tetsző műsorok mennyiségét keveslik.

Ahhoz, hogy a közszolgálati rádió mondandója eljusson a hallgatókhoz, ahhoz, hogy e rádiót a hallgatók kedveljék, a rádió műsorainak túlnyomó többségében érthetőnek kell lennie. A rádió tehát olyan nyelvezetet kell, hogy használjon, ami közel áll a köznyelvhez és az üzenetnek azonnal foghatóknak kell lennie. A közszolgálati rádió folyamatos kötelessége a társadalomban használt fogalmak ismertetése, értelmezése. A műsorszerkezetben e tájékoztató

tevékenységnek lényeges szerepet kell kapnia, ugyanakkor meg kell jelennie a rétegnyelv használatnak is.

A fentiekből az következik, hogy e sokféle szempont egyetlen programmal nem elégíthető ki. Az európai tapasztalatok azt is bizonyítják, hogy az elmúlt két évtizedben megszűnt a közszolgálati programok közötti prioritás, nincs ún. nemzeti főprogram, hanem egyre több, napi 24 órás, speciális program fut. E programok nem egymás versenytársai, hanem együttesen alakítják a közszolgálati rádiót. A minimális program szám országosan négy, de egyre jellemzőbb az öt, sőt hatprogramos közszolgálati rádió, amelyhez körzeti- és helyi közszolgálati programok sokasága – ország mérettől függően akár száz körüli – csatlakozik.

A programok közül az egyik lényegében hírrádió, a politikai elit, a civil közélet és a napi életvitel szempontjából fontos híreket közvetít. A másik program a híreken túlmenően az események háttérét világítja meg, számos gyakorlati szolgáltatást nyújt, közöttük történelmi, tudományos, állampolgári ismereteket. A harmadik egy ún. életstílus program, ami a polgári család rádiója. A negyedik az ifjúsági rádió, ami azonban nem csak a divatos zenét jelenti, hanem ismeretközlő, ismeretterjesztő, korosztályi, összefogó szerepe is van. Az ötödik és a hatodik az elitkultúra programja, sok komolyzenével, hangjátékkal, kísérletezéssel, stb. Egyes országokban a 6. program autórádiósoknak szól. A körzeti és a helyi programok gyakran hálózatba szerveződnek, ami azt jelenti, hogy minden program 24 órás ugyan, de egyes körzetek, települések időnként azonos műsort sugároznak. Nagyon fontosnak tartom, hogy a nemzetközi műsorcsere és a zenei műsorszámok egy részének kivételével ezek a rádiók önmaguk készítik a műsoraikat. Ugyan csak lényeges, hogy minden országos program valóban országosan is vehető, sztereóban sugározzák földi adóhálózaton, műholdakon és Interneten egyaránt, és számos értéknövelő, kiegészítő szolgáltatást tartalmaz (pl. RDS).

A Magyar Rádió esetében az egymással versengő, de nem egyenértékű programok koncepciója valósult meg. Ráadásul a programszám is alacsony. Az ún. nemzeti főprogram a Kossuth Rádió. A Kossuth Rádió „mutációja” a Kossuth URH, amelyen a parlamenti közvetítések és egyes nemzetiségi műsorok mennek. 2006. február elsejével ez a műsorszolgáltatás ezen a sávon megszűnt. A Petőfi Rádió az ifjúsági- szórakoztató- és életmód rádió valamiféle összevonását képezi. A Bartók Rádió az elitkultúra programja. A körzeti stúdiók száma alacsony, mindössze nyolc és területi eloszlása is egyenetlen. Terv szerint régiós elhelyezkedésben működnek a jövőben.

A Magyar Rádióknak egyetlen olyan programja sincs, amely földi sugárzású adókon keresztül az ország egész területén jó minőségben lenne hallgatható (1. térkép).

Ha az egyes adók által sugárzott közszolgálati műsorok elérhetőségét vizsgáljuk a térképen, akkor szembetűnő, hogy vannak területei az országnak, ahol mindhárom csatorna jól fogható és vannak olyan térségek is, amelyekben egyik sem.

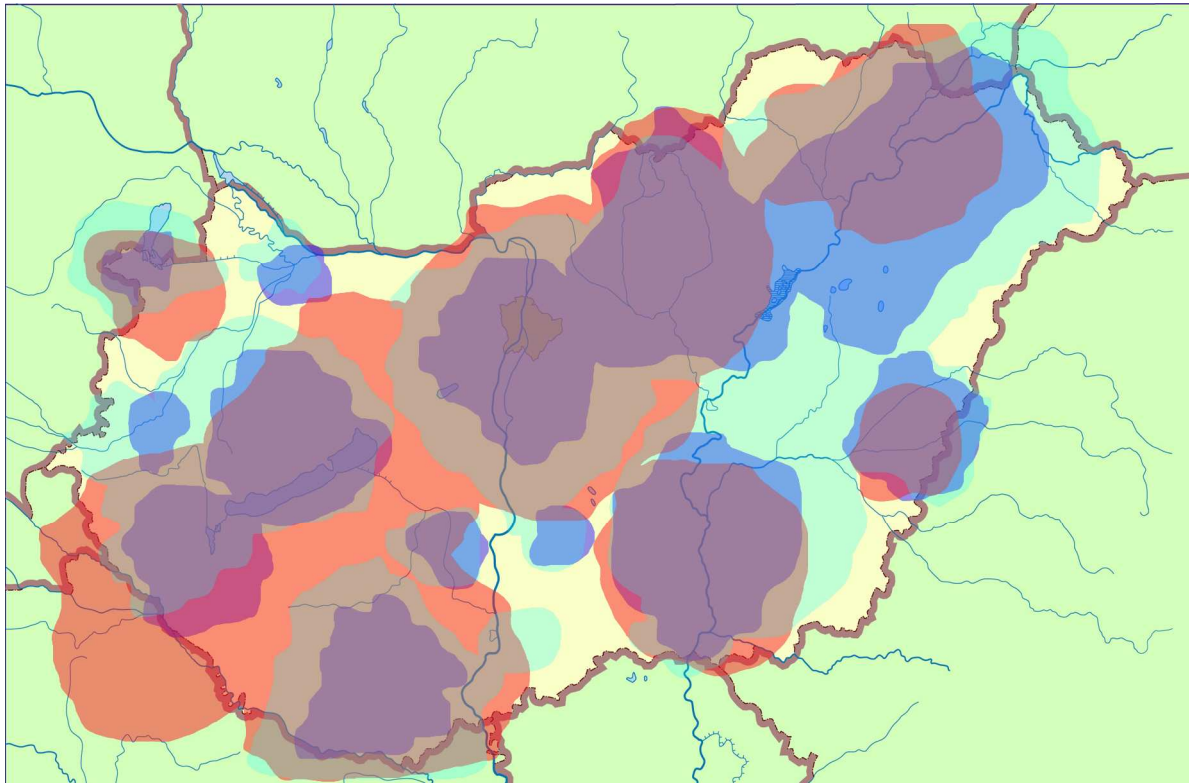
A térkép tanúsága szerint gyengén foghatóak ezek a csatornák az északi határunk jelentős részén, a keleti határaink mentén, valamint a Duna-Tisza közének jelentős hányadán. Mindhárom terület gyenge ellátottsága érdekes kérdéseket vet fel, mint a geográfiát művelni igyekvőben.

A Kisalföld és a Dunántúl északi része az ország egyik legdinamikusabban fejlődő térsége, a fejlődésnek (mint e disszertáció is többször utal rá) az információ megléte, elérhetősége alapvető igénye.

A északi (főként a Dunától északra eső) és a keleti határaink közszolgálati adással való ellátottsága a határokon túl élő nagyszámú magyar nyelvet beszélő népesség számára lenne fontos és mindenképpen értékes, hiszen a határainkon kívül szakadt kisebbségek kapcsolatát erősíthetné az anyaországgal. A köz szolgálatához ennek mindenképpen hozzá kellene tartoznia.

A Duna-Tisza közének „nagy fehér foltja” abból a szempontból is érdekes, hogy nem csupán határmenti területekre korlátozódik, hanem belső (jobbára periférikus) területre is.

Az egyes területek ellátottsága részben az adótoronyok elhelyezkedésével és teljesítményével is összefüggésben van.

1. térkép. A közszolgálati rádiók országos lefedettsége
 (Forrás: Az Antenna Hungária adatai alapján szerk.: SZIGETHY E.-KOVÁCS G. 2006)
 (színmagyarázat: piros-Kossuth, s.kék-Bartók, v.kék-Petőfi)

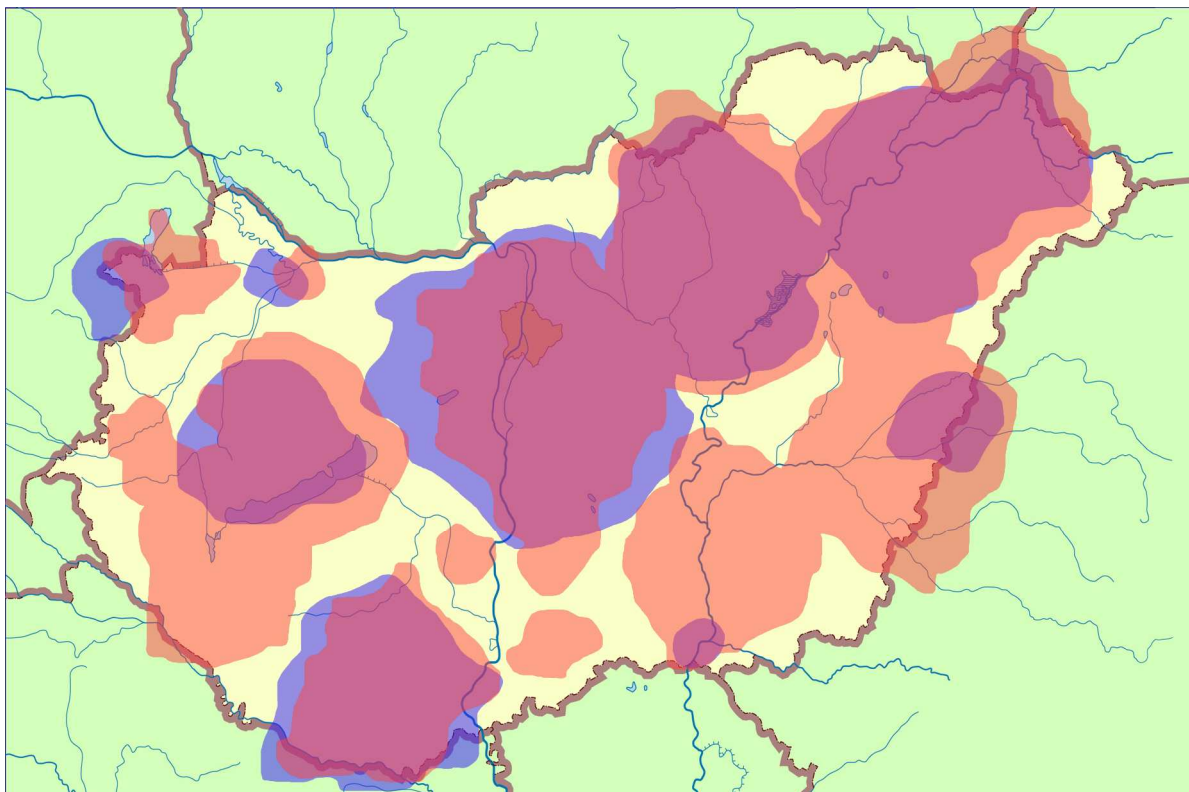
A harmadik feltétel lényegében azt jelenti, hogy a közszolgálati műsorszolgáltatás professzionális tevékenység. A közszolgálati rádióknak, mint intézménynek stabilnak kellene lennie, átlátható intézményi felépítéssel. A műsorszerkezet kialakításakor csakis a közszolgálatosság értékrendje lehet a motiváló, és a programok műsorszerkezete dönti el, hogy milyen műsorkészítőkre és egyéb szakemberekre van szükség. A rádió szakembereinek nagyon képzetteknek kell lenniük. Csakis a magas színvonalú munka adhat olyan tekintélyt, amelynek következtében a közszolgálati rádió részrehajlás nélkül működhet.

A közszolgálati rádióknak ugyan akkor kötelessége a folyamatos tehetségkutató és tehetségalkalmazás. Nem fordulhat elő, hogy bizonyos felnőtt generációk hiányozzanak a műsorkészítők köréből, mert ez a hallgatók elvesztésével járhat. A folyamatos generációs váltás lehet a záloga annak, hogy a rádió értékei úgy öröklődjenek, hogy e közben a rádió állandóan megújul, rugalmas marad. A professzionalizmus egyszersmind azzal a következménnyel is jár, hogy az egyes szakterületeken speciálisan képzett szakemberek dolgoznak. Mivel a közszolgálati műsorszolgáltatóknak különleges feladataik vannak (pl. a hangarchívum, nemzetközi műsorcsere, külföldre sugárzott adások, kortárs komolyzenei

felvételek készítése saját zenekarral és énekkarral, stb.), e rádiók belső munkatársainak létszáma is nagy.

Az eddigiek tárgyalattól eltérő a tipikus hazai kereskedelmi rádiók szervezeti felépítése, küldetése, műsorszerkezete, a műsorszórás területi koncentrációja (2. térkép).

Bár az országos lefedettség a közszolgálati rádióműsorokhoz képest kisebb területekre korlátozódik, bizonyos területeken (pl. Duna-Tisza közének közszolgálati „fehér foltja” esetében az a rádió elérhető információk fő forrása a Sláger Rádió.

2. térkép. Az országos jelentőségű kereskedelmi rádiók lefedettsége
(Forrás: Az Antenna Hungária adatai alapján szerk. SZIGETHY E.-KOVÁCS G. 2006)
(színmagyarázat: piros-Sláger, kék-Danubius)

Látszólag nem sok szót érdemelne az egész, ha a hallgatók többsége nem kapcsolta volna át a kereskedelmi rádiózásra. De átkapcsolt. Az elmúlt tíz évben szinte gomba módra szaporodva kaptak engedélyt különböző kereskedelmi, helyi rádiók, ugyanolyan vagy hasonló színvonalon készített műsorokkal, mint a fentebb korábban jellemzett kereskedelmi rádiók esetében.

Kivételnek csupán Budapest számít: itt már tematikus rádiók is megszólaltak. A nem nyereségérdekelt rádiókon kívül ezek közé tartozik a Klub Rádió, az Info Rádió és a Gazdasági Rádió.

A körzeti és a helyi rádiózás 2003 végére lényeges változáson ment át. Egyrészt alig számottevő a klasszikus körzeti rádiók, tehát a Magyar Rádió körzeti stúdióinak hallgatottsága. Másrészt néhány nagyvárosban – Debrecen, Kecskemét – a vezető médium a helyi/körzeti kereskedelmi rádió. Valójában a nem fővárosi rádiók már régóta alig sugároznak a körzetre jellemző információkat, hiszen két nagy hálózat – a Rádió 1 és a Juventus Rádió részei. Gazdasági elemzések is alátámasztják, hogy a magyar gazdaság nem tud eltartani száznál több, a nap 24 órájában önálló műsort szolgáltató rádiót, így a „helyi nyilvánosság” fórumai örömmel váltak hálózatossá. Ha így tekintjük kérdést, akkor Magyarországon négy nagy, lényegében országos kereskedelmi rádió működik.

A hazai kereskedelmi rádiók – függetlenül attól, hogy helyi, körzeti vagy országos műsorszolgáltatóról van-e szó – teljesen azonos sémát követnek.

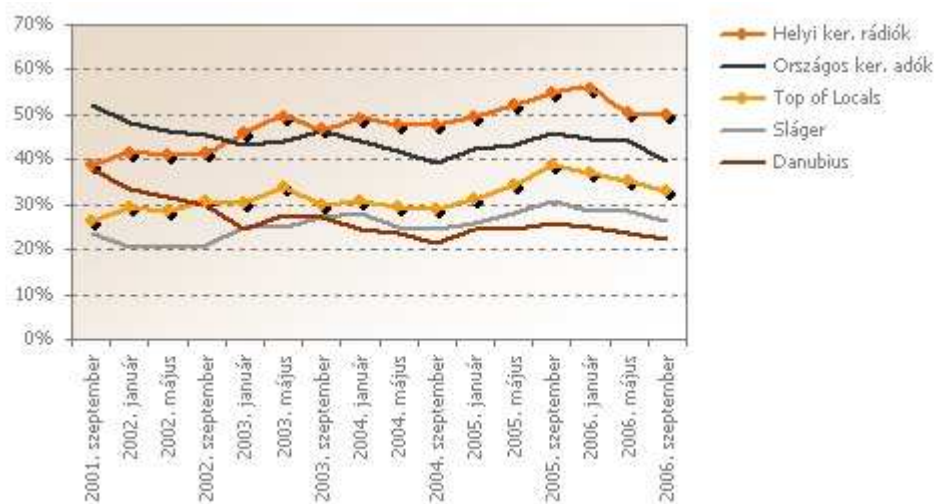
A megcélzott hallgatói réteg a keresőképes korú, fogyasztani akaró középosztály, tehát a létminimumnak legalább a duplájából élő, 18-49 éves réteg. Ezt a réteget kizárólag zenei, általában igénytelen slágerzenei, bevált, nosztalgikus számokból álló programmal kívánják kielégíteni. A rendszerváltozás előtt azt hittük, hogy a hallgatók a napi futóslágereket az újdonságokat hiányolják a rádióból, hiszen ezektől el voltak zárva. Ezért sem az óvatos, gyanakvó műsorpolitika, sem a monopolhelyzetű állami kereskedelem nem tette lehetővé a legújabb slágerekhez való hozzáférést. Kétségtelen, hogy a hazai kereskedelmi rádióknak – főként a helyieknek – van ilyen műsoruk is, azonban a kínálat túlnyomó többsége három esztendőnél idősebb slágerekből áll. A kereskedelmi rádiók titka éppen az, hogy a tinédzserek képesek rászokni szüleik, nagyszüleik zenei ízlésvilágára és csupán a nagyvárosok alternatív fiatalsága képes szakítani a kereskedelmi rádiókkal – ezen keresztül sajnos a rádiózással általában. Ugyanakkor egyáltalán nincs semmi meglepő ebben. Minden hazai kutatás azt mutatja, hogy minél távolabb megyünk Budapeستől, annál konzervatívabb a hazai lakosság kulturális értékrendje.

A kereskedelmi rádióknak lényegében nincs műsorszerkezetük, úgynevezett műsorfolyamot szolgáltatnak. Teljességgel hiányzik a riport, a hangjáték, a többszereplős, több helyszínes műsor, kivéve, ha a rádió önmaga rendez valamilyen nagyobb szabású rendezvényt. Az amúgy is nagyszámú reklámot tovább növeli a telefonos játékok sorozata, amelyeken szinte lehetetlen nem nyerni, hiszen e játékok sikereivel bizonyítható a hirdető előtt a rádió népszerűsége. E rádiók politikai, közéleti híreket nem, csak hírfejléceket mondanak. A rádió jellegétől függően viszont tudatosan és gyakran szólaltatják meg a helyi önkormányzatok, befolyásos vállalkozások vezetőit, szakembereit, de még véletlenül sem, a legkisebb mértékben sem bírálják meg őket. A kereskedelmi rádiók folyamatosan hallgathatók, nem

zavarják a hallgatót, nem kell megérteni a mondandójukat – az üvöltő reklámok kivételével –, hallgatásuk folyamatos és kellemes háttérrel jelent. Ez is a cél: szóljon mindig, hátha egy-egy reklám így, féltudatos állapotban hatni fog a hallgatóra.

Sok esetben lehangsúlyosabb szegmense a honi rádiózásnak a gyors ütemben fejlődő helyi rádiózás. A helyi rádiók is a kereskedelmieknek tekinthetőek, de nem országos lefedettségűek, inkább egy-egy jól meghatározható közösséghez szólnak. A történetükről esett szó, de a legfrissebb adatok (2006) azt mutatják, hogy ahol van helyi rádió, ott komoly vetélytársa az országos kereskedelmi csatornáknak.

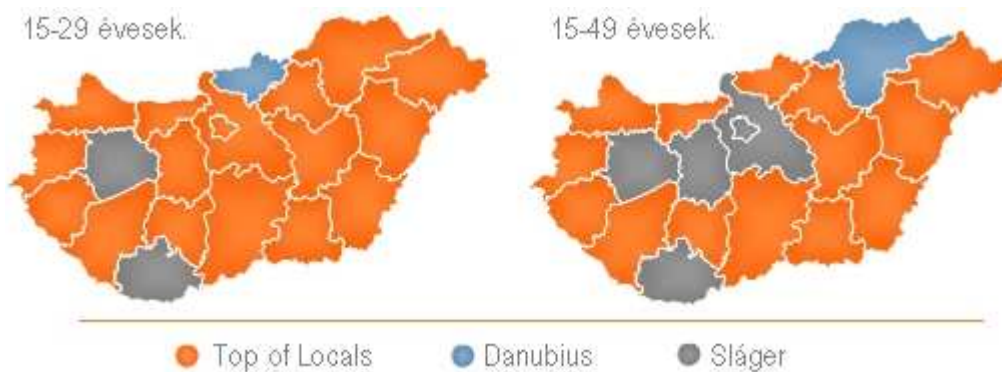
A helyi rádiók szerepe kezdetben az országos kereskedelmi csatornák által le nem fedett területeken volt jelentősebb. A Szonda Ipsos felmérései szerint 2003 elejére datálható az az időszak, amikor a helyi kereskedelmi adókat országos szinten már többen hallgatták, mint az országos kereskedelmi csatornákat (3. ábra.).

3. ábra. A kereskedelmi rádiók hallgatottsági tendenciái 2001. szeptember és 2006. szeptember között.

(Forrás: Szonda Ipsos - GfK Hungaria Helyi Rádiós Kutatás 2006. szeptember)

2006. szeptemberében végzett kutatások alapján az ország 19 megyéjéből (Budapestet Pest megyéhez tartozónak minősítve) a 15-29 évesek körében mindösszesen 3 (Baranya, Nógrád és Veszprém) megyében nem a helyi rádiók a meghatározóak (4. ábra).

4. ábra. A helyi és országos kereskedelmi csatornák hallgatottsága a 15-29 és a 15-49 évesek körében, megyénként
 (Forrás: Szonda Ipsos - GfK Hungaria Helyi Rádiós Kutatás 2006. szeptember)

Ha kibővítjük a korosztályt, akkor ez a szám ötre emelkedik (Baranya, Veszprém, Fejér, Pest Budapesttel és Borsod-Abaúj-Zemplén), ami azt jelenti, hogy Fejér, Pest és Borsod-Abaúj-Zemplén a középkorúak jelentős aránya az országos kereskedelmi csatornák valamelyikét hallgatja. Nógrád esetében pont ennek ellenkezője tapasztalható, a fiatalabbak inkább a Danubiust, a középkorúak inkább a helyi kereskedelmi csatornákat hallgatják (4. ábra).

A közvélemény-kutatás szerint az egyes megyeszékhelyeken (mint jelentős népességkoncentrációval rendelkező területek) jellemzően vagy a helyi vagy az országos kereskedelmi csatorna a hallgatott. Meggyőző a helyi kereskedelmi csatorna fölénye Kecskeméten, Békéscsabán, Szegeden, Debrecenben, Egerben, Szolnokon, Tatabányán, Salgótarjánban, Kaposváron, Nyíregyházán, és Szombathelyen. Országos kereskedelmi csatornát hallgatnak inkább a pécsiek, a miskolciak, a budapestiek és a veszprémiek. Megközelítőleg hasonló arányban hallgatnak helyi és országos médiumot Székesfehérvár, Győr, Szekszárd és Zalaegerszeg lakói (1. táblázat).

1. táblázat. A helyi és országos kereskedelmi csatornák hallgatottsági rangsora 2006. januárjában, májusában és szeptemberében, a megyeszékhelyeken, 15-49 éves korosztály

Város	2006. január, helyi rádió	2006. május, helyi rádió	2006. szeptember, helyi rádió	2006. január, országos kereskedelmi csatorna	2006. május, országos kereskedelmi csatorna	2006. szeptember, országos kereskedelmi
Kecskemét	1	1	1	2	2	2
Pécs	2	2	2	1	1	1
Békéscsaba	1	1	1	2	2	2
Miskolc	2	2	2	1	1	1
Szeged	1	1	1	2	2	2
Székesfehérvár	1	2	1	2	1	2
Győr	1	2	1	2	1	2
Debrecen	1	1	1	2	2	2
Eger	1	1	1	2	2	2
Szolnok	1	1	1	2	2	2
Tatabánya	1	1	1	2	2	2
Salgótarján	1	1	1	2	2	2
Budapest	2	2	2	1	1	1
Kaposvár	1	1	1	2	2	2
Nyíregyháza	1	1	1	2	2	2
Szekszárd	2	1	1	1	2	2
Szombathely	1	1	1	2	2	2
Veszprém	2	2	2	1	1	1
Zalaegerszeg	1	2	1	2	1	2

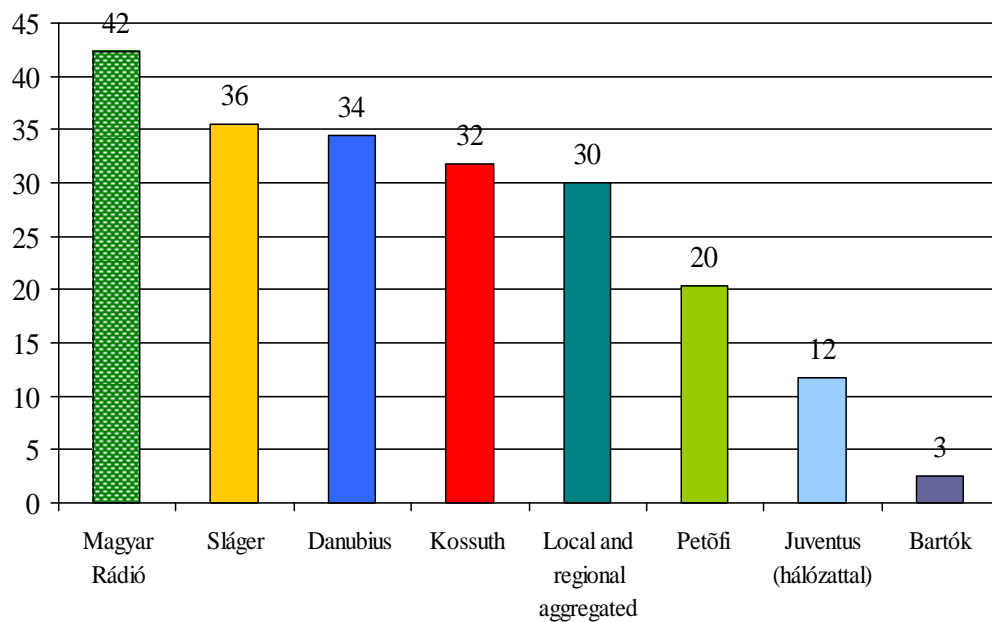
(Forrás: Szonda Ipsos - GfK Hungaria Helyi Rádiós Kutatás 2006. szeptember alapján szerk.:SZIGETHY E. 2007)

A korábban önálló műsort sugárzó győri, szombathelyi és nagykanizsai stúdiók közreműködésével – győri központtal – uniós csatlakozásunk napján elsőként kezdte meg adását a Magyar Rádió Nyugat-dunántúli Régió Rádiója. A régiós adások a térségi tudat kialakítását is segíteni akarják. A helyi stúdiók megőrzik önállóságukat, ám közösen készítik el az egész térségnek szóló hír- és magazinműsoraikat.

Ezt követően megalakult a Dél-, illetve az Észak-magyarországi Régió Rádió, majd a Dél-dunántúli Régió Rádió. A régiós adások középhullámon hallhatók, majd fokozatosan FM hullámhosszra kerülnek, azonban tudvalévő, hogy hosszú távon a digitális középhullámú rádiózás a jövő. Ezek megteremtéséhez azonban nem elég az adókat átállítani – alkalmas vevőkészülékek is kellenek.

Az adásidők növekedésével lehetőség nyílik a Csallóköz, Burgenland és a Muravidék életének bemutatására is és a Gallup Intézet felmérése szerint a 14 évesnél idősebb népesség

körében a regionális rádiók hallgatottsága a leghallgatottabb közszolgálati rádióéval (Kossuth) vetekszik (5. ábra).

5. ábra. Az országos hatókörű rádiók által hetente elért 14 éves és idősebb közönség (Forrás: Gallup Intézet, 2004.)

A duális, majd triális rádiózás megteremtette a maga (értelmetlen) versenyét a kereskedelmiek és a közszolgálatiak között. A hallgatottsági felmérések sok esetben a kereskedelmieket hozzák ki a leghallgatottabb műsorokként. E a felmérés azonban teljes mértékben hamis képet fest a tényleges hallgatottságról. Jelenleg ugyanis csak a közszolgálati műsorok azok, amelyek Afrika északi részétől a skandináv államokig műholdon kitűnően vehetők. A visszajelzések azt mutatják, hogy jelentős számú hallgató található e területeken. Ha a vizsgálatokat nem a reklám, hanem a valóság keresése inspirálná, akkor a felmérések szerint mindenkor a Magyar Rádió műsorai lennének a leghallgatottabbak.

6.2. A közösségi rádiózás

A rádió- és tévéműsor sugárzás csaknem a rendszerváltásig állami monopólium maradt, csupán a magyarországi 1956-os, illetve az 1958-as csehszlovák események forgatagában szólalt meg néhány kalózádió, amelyeknek technikai eszközeit léggömbökön keresztül küldték Ausztriából. Az írott- és elektronikus sajtó ideológiai tisztaságán állami

szervezetek örködték, az államtól független újságok kiadását sokszor arra hivatkozva tagadták meg, hogy „nincs papír”.

A rövidhullámú rádiózás, majd a műholdas televíziózás ugyan a szocializmus értékrendjétől eltérő információk elérését is lehetővé tette, a műsorkészítés azonban változatlan maradt. Az 1970-es évek európai enyhülési folyamata, a két világrendszer közeledése egyes országokban – különösen Magyarországon – kissé felpuhította a központi- és kiadói cenzúra szigorúságát, sőt, az 1970-es évek végétől kezdve lényegében elfogadottá váltak a „szamizdat” kiadványok.

Az 1980-as évektől megerősödtek azok az értelmiségi csoportok, amelyek a központi hatalomtól független médiát követelték. Ekkor Magyarországon engedélyezték a kábeltelevíziós hálózatoknak a televíziós műsorkészítést. Ezzel Magyarország több nyugat-európai országot is megelőzött. A „helyi közösségi televíziók” tanácsai (a rendszerváltás után önkormányzati) tulajdonba kerültek, tehát még mindig az aktuális hatalom eszközei voltak, ám szemléletükben, eszközeikben, stílusukban kezdtek eltérni a központi Magyar Televíziótól.

A közösségi-kisközösségi rádiók 1994-ben, Ljubljanában elfogadott *Európai Chartájában* hangsúly *a regionalitásra és a helybeliségre* tevődött át.

A közösségi rádióadók a szabad kommunikációhoz való jog előmozdításáért dolgoznak, az információ és a vélemények szabad áramlását segítik elő, a kreatív kifejezésmódokat bátorítják, hozzájárulnak a demokratikus folyamatokhoz, és a pluralizmus kialakulásához.

Képzési, műsorkészítési és terjesztési eszközökhöz biztosítanak hozzáférést; felkarolják a tehetséges helyi alkotókat, ápolják a helyi hagyományokat; hallgatóik épülésére, szórakoztatására, formálására és fejlesztésére alkalmas műsorokat sugároznak.

Arra törekszenek, hogy tulajdonosaik között jelen legyenek a helyi, földrajzilag felismerhető, illetve azonos érdekeket képviselő közösségek.

Szerkesztőségi, programpolitikai munkájukat a kormánytól, a kereskedelmi és vallási intézményektől, illetve a politikai pártoktól függetlenül végzik.

A kisebbségi- és peremcsoportok számára hozzáférési jogot biztosítanak, a kultúrák és nyelvek sokféleségének előmozdítói és védelmezői.

Hallgatóik becsületes, különböző forrásokra támaszkodó tájékoztatására törekszenek, és minden olyan személynek vagy szervezetnek biztosítják a válasz lehetőségét, amelyről esetleg hamis képet adtak.

Olyan szervezetekként jönnek létre, amelyeknek nem célja a haszonszerzés, és amelyek függetlenségüket működési költségeik több forrásból való előteremtésével biztosítják.

Megkülönböztetést kizáró irányítási, programtervezési, és munkaerő-alkalmazási gyakorlatot követnek, amely minden támogató, alkalmazott és önkéntes számára áttekinthető.

Elősegítik a közösségi rádióadók közötti cseréket oly módon, hogy a kommunikációt a béke, a tolerancia, a demokrácia és a fejlődés témáiban való nagyobb egyetértés szolgálatába állítják.

1993-ban az akkori kormányzat felfedezett egy kiskaput: az 1986. évi sajtótörvényben ugyanis szerepelt egy rendelkezés, amelynek értelmében helyi eseményekre kiadható engedély „nem kereskedelmi műsorkészítő- és közlő rádió, és televízió stúdiók számára”. Ez a lehetőség azt jelentette, hogy ha valami helyi eseménynek minősül – a fesztiváltól a falusi búcsúig –, akkor lehet rádiózni. Az engedélyeket a Művelődési Minisztérium adta ki, és aki formailag szabályosan pályázott, az kapott is engedélyt. Így sugárzott néhány hét végén a Civil Rádió. Ezzel a lehetőséggel a FIKSZ rádió is élt 1993 őszén, majd 1994-ben a Diákszigeten, végül 1994-1995 fordulóján, 18 napon át a „Téli szünet” esemény kapcsán a Vakok és Gyengénlátók Szövetségének padlásáról.

Bár az engedélyek „nem kereskedelmi” rádiókra vonatkoztak, a vidéki helyi kereskedelmi rádiók tömegesen indultak el a pályázaton úgy, hogy minden hétre szerveztek valamilyen látszateseményt, tehát lényegében folyamatosan működtek. Ezt az állapotot kívánta szentesíteni a 110/1993-as kormányrendelet, amely pályázatot hirdetett a „nem kereskedelmi” rádiók számára folyamatos működésre.

Ezen a pályázaton szinte kizárólag olyan budapesti rádiók nyertek „stúdióengedélyt”, amelyek az elnyert frekvencián soha nem indultak el. Ezzel szemben elbukott mind a három budapesti közösségi rádió és az első roma rádió is. Vidéken viszont három közösségi rádió is engedélyt kapott: a *szombathelyi Szóköz*, a *pécsi Szubjektív* és a *debreceni Szóla Rádió*.

1994-ben, a kormányváltás után némileg módosították a rendeletet, és az újabb pályázat lehetővé tette a budapesti „trojka” elindulását is osztott műsoridőben, 98 MHz-en. A hosszas engedélyezési folyamatnak köszönhetően csak 1995 őszén kezdődtek meg az állandó adások.

Ugyancsak 1994-ben, nyár végén, médiatörvényt előkészítő szakértői tárgyalásokra invitálták a szakma fontosabb szereplőit, köztük a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetét. Az akkoriban fénykorát élő szervezetet szakértő újságírók és hangmérnökök, valamint kommunikációs szakemberek képviselték. A törvénytervezet a közösségi rádiókat immár nem műszaki, hanem pénzügyi alapon tárgyalja, és „nem nyereségérdekelt” műsorszolgáltatóknak hívja őket. Ez a törvénytervezet is elbukott, hogy azután – a közösségi rádiók vonatkozásában csaknem változatlan formában – 1995 végén végre elfogadja a Parlament, és 1996 januárjában

„Törvény a rádiózásról és a Televíziózásról” (Rttv.) címen hatályba lépjen. Ezt követően, pár hónapon belül megkezdte működését az új médiahatóság, az *Országos Rádió és Televízió Testület* (ORTT).

Miközben a tőkekoncentráció megfojtotta a helyi- és körzeti kereskedelmi rádiózást, elindult egy másik folyamat is. Teljesen nyilvánvaló vált ugyanis, hogy közösségi rádiók „zászlóshajóit” nem követik hasonló méretű, tehát nagy vételkörzetnek szóló nem nyereségérdekelte műsorszolgáltatók. Ezért az ORTT lehetővé tette egészen kicsi, legfeljebb 1 km-es körzetben vehető rádiók létrehozását magánszemélyek, kiscsoportok, művelődési házak, tele-házak, lakótelepek, oktatási intézmények stb. számára. A pályázat sokkal egyszerűbb, mint más esetekben – pl. nem követelmény a 24 órás műsoridő sem. Az első három pályázatra több mint 20 pályázó adta be a kérelmét. Többségüket ugyan formai okok miatt visszaküldte a Testület, ám 8 rádió már elindulhatott. *Feltevésém szerint az ilyen kiserádiók valóban lehetnek a helyi nyilvánosság új, rugalmas fórumai, hiszen a műsorkészítőket a hallgatók személyesen is ismerik – ugyanis szinte „egy utcában laknak”.*

A nyertesek közül mindössze két pályázó budapesti, és 2004. április elsejéig még senki nem kezdte meg a működését részben az ORTT, részben a Hírközlési Felügyelet mulasztásai miatt. Az erdőkertesi pályázó viszont már egyesületet is alapított, és rádióját – stílusosan – zöld honlapon népszerűsíti.

2004. március elsején újabb 15 pályázó (köztük mindössze egyetlen budapesti) adta be kérelmét; de április elsejéig meg sem kezdődött a pályázatok elbírálása. Jól látszik azonban, hogy a kisközösségi rádiók iránt főként ott van érdeklődés, ahol földrajzi értelemben is kis közösségről, s nem csupán egy helyen lakókról van szó. Mégis, a kisközösségi rádiók is tölthetnek be regionális funkciót: az Őri Alapítvány rádiója pl. három nyelven (magyarul, németül és szlovénul) tervezi, hogy sugároz, és számít a határon túli hallgatókra is. Ebben az esetben pl. – annak ellenére, hogy kisközösségi rádióról van szó – a közeli országhatárok miatt nehéz a frekvencia-egyeztetés.

6.3. A médiatörvény szorításában, pályáztatási rendszer

A médiatörvény új helyzetet teremtett. A törvény három műsorszolgáltató típust különböztet meg. A legáltalánosabb a *kereskedelmi*, ennek nincs is neve, illetve azokat a kereskedelmi műsorszolgáltatókat, amelyek a műsoridő több mint 50%-ában közszolgálati műsorszámokat sugároznak, *közműsor-szolgáltatóknak* nevezi. A jogszabály az állam által alapított műsorszolgáltatókat *közszolgálatiaknak* hívja, és nevesíti is őket: Magyar Rádió

Közalapítvány, Magyar Televízió Közalapítvány, Hungária Televízió Közalapítvány (Duna Televízió). A „nem nyereségérdekelt”-ekre engedmények és korlátozások vonatkoznak.

A hatályos törvény értelmében mindenkinek ismét pályáznia kellett. Az ORTT kidolgoztatta az Általános Pályázati Feltételeket és megállapította a 90.§(6) pontja alapján a „nem nyereségérdekeltnek való megfelelés” kritériumait, amelyet a későbbiekben szűkítő értelemben módosított. A feltételekben jól érzékelhető az a mai napig jellemző törekvés, hogy a közösségi rádiók teljes gazdálkodását ellenőrizhessék.

Az ORTT – abból kiindulva, hogy az ún. osztott frekvenciák (amikor tehát egy frekvencián több rádió is üzemel, megosztva a műsoridőt) csak problémákat okoznak – úgy hirdette meg a pályázatokat, hogy egy frekvencián kizárólag egyetlen rádió sugározhat majd. Ez általában nem is jelentett gondot azokon a településeken, amelyeken elegendő számú csatornát pályáztattak meg. Más a helyzet Budapesten, ahol – egy kivétellel – csak kereskedelmi rádiók számára hirdettek meg pályázatokat, megnehezítve ezzel a pályázók helyzetét.

A három budapesti kisközösségi (egyesületi, civil) rádió nagyon nehéz helyzetbe került: ugyanis vagy létrehoznak egy közös szervezetet és együtt pályáznak, vagy egymás ellen indulnak. Az első egyezkedések reményt keltőek voltak; úgy látszott, hogy közösen fog pályázni a Civil, a FIKSZ és a Tilos. Ám hármójuk közös sajtótájékoztatóján a Tilos váratlanul bejelentette, hogy önállóan száll harcba a 98 MHz-es frekvenciájú csatornáért. A másik két rádióknak sikerült megegyeznie egymással, a Civil és FIKSZ – Budapesti Közösségi Rádió néven – adott be pályázatot. A Tilos „zárkózottságát” talán az is indokolta, hogy nem sokkal korábban egyik legnépszerűbb munkatársuk kivált a csapatból és egyik alapítója lett az Est csoporthoz tartozó Est FM-nek, amely a Tilos könnyített változata volt, kereskedelmi hangszerelésben. Volt, mert az Est FM nem váltotta be az alapítók bevételi reményeit, ezért eladták, s napjainkban Radio Cafe néven kommersz műsorkínálattal sugároz műsort.

A hazai közösségi rádiózás az első – a mai napig kiható – súlyos válságát élte meg e pályázat következtében. Látványosan és letagadhatatlanul derült ki két dolog. Egyrészt az, hogy a közösségi rádiók által egymás iránt önként vállalt szolidaritásánál az egyes rádiók egyéni, vagy vélt érdeke erősebb tud lenni. Másrészt az, hogy milyen könnyű is megosztani a civil szervezeteket. A közös indulás kérdése a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetének közgyűlése elé is került, a szervezet azonban úgy foglalt állást, hogy ez a probléma az érintett tagok „magánügye”.

A pályázat csattanós és nem várt megoldással zárult. A Tilos – más, azóta elfeledett pályázókhoz hasonlóan – formailag érvénytelen pályázatot nyújtott be; érvényes pályázata

csak a Budapesti Közösségi Rádióknak volt. Az ORTT azonban nem hirdetett eredményt, így még egy esztendeig minden maradt a régiben. A megismételt pályázaton a Tilos veszített, s két évig csupán kábelen és interneten közvetítette a műsorát, mert alulmaradt egy következő pályázaton is, amelyen egyebek között a Rádió C (a budapesti roma rádió) volt a vetélytársa. Végül – harmadik nekifutásra – nyert. Addigra azonban szinte semmivé foszlott a legenda: a Tilos egyike lett a kevesek által hallgatott rádióknak (legfeljebb az időnkénti botrányos megnyilvánulásairól hallani róla).

Az ezredfordulóra lényegében kialakult az a rádiós struktúra, amelyben – egyebek mellett kis számuk miatt – a közösségi rádiózás eljelentéktelenedni látszott. S nemcsak a budapesti közösségi rádiók éltek meg egy-két nehéz hónapot, hanem a vidékiek is.

A debreceni Szóla Rádió a legmarkánsabban közösségi jellegű vidéki rádió Magyarországon. A műsorok alapján elmondható, hogy a Szóla Rádió dacol a kialakult háttér-rádiózási szokásokkal, amikor főként nagyobb odafigyelést igénylő műsorokat sugároz, amelyekben a beszéd dominál a zenével szemben. A műsorkészítők ezért azt feltételezik – bár feltevéseiket mérésekkel nem tudják alátámasztani –, hogy az egyes műsoroknak kialakult hallgatótáboruk van.

Egyik ilyen volt a „Debreceni Skizo” (korábban: „Gondolatültető”) című műsor, amelynek általános jellemzője a maró öngúny, a kreativitás, a meghökkentés. A műsor szellemében olyan ötletek fogannak, amelyek megvalósulásuktól függetlenül híven tükrözik a rádiósok elképzeléseit városuk életéről. A „Debreceni Skizo” kezdeményezései nem arattak osztatlan sikert. Egyfelől a város vezetése nehezen akarta megérteni, hogy a civilek mögött nem áll semmilyen politikai erő. Másfelől az ötletek szokatlansága, merészsége egyesekből mély ellenérzést váltott ki, Valószínűleg részben ezek miatt szűnt meg a műsor.

Jelen dolgozat megírásának idejére a Szóla Rádió teljesen konszolidálódott; és a legerősebb nem-budapesti közösségi rádióknak tekinthető. Műsorideje 24 órára bővült, és az eddigi, szinte már vehetetlen ún. OIRT normájú URH-sávból a legtöbb vevőkészülék által vehető CCIR sávba költözött. Hogy ez mekkora változást jelent a hallgatók létszámát illetően egy kereskedelmi rádióállomásokkal bőségesen ellátott vidéki nagyvárosban, még nem tudhatjuk.

Az elmúlt 7-8 évben kialakult hazai médiarendszerre nemcsak az jellemző, hogy a közösségi rádiókat napjainkban már csak egy szűk réteg hallgatja csupán, hanem az is, hogy a kereskedelmi jellegű helyi műsorszolgáltatók – ritka kivételtől eltekintve – nem különböznek országos vagy körzeti társaiktól, vagyis nem váltak a helyi közélet, a helyi információk

fórumává. Ezért az ORTT kidolgoztatta az ún. kisközösségi rádiókra vonatkozó pályázati rendszert.

A pályázati felhívás szerint: „A kisközösségi rádiózás célja, hogy lehetővé tegye olyan rádiók működtetését a kistelepüléseken és kisebb közösségekben, amelyekben nem lehetséges egy helyi rádió gazdaságos működtetése, de a helyi közösség igényelné egy neki szóló rádióadó létét, valamint, hogy lehetőséget nyújtson azon intézményeknek, amelyek a rádiózással egy speciális hallgatói kör igényeit elégítenék ki.”

A pályázatban bemutatott műsortervnek, gazdálkodási- és pénzügyi tervnek alá kell támasztania, hogy a pályázó kisközösségi rádiózás megvalósítása céljából nyújtotta be a pályázati ajánlatát.

A pályázatot folyamatosan hirdetik meg, félévenként le. Az ORTT azonban nem vállal garanciát arra, hogy a nyertes pályázó ténylegesen is kap sugárzási lehetőséget, s ha kap is, tud-e valamit kezdeni vele? A kisközösségi jellegből ugyanis két nagyon korlátozó műszaki paramétert határozott meg az ORTT: a teljesítmény nem lehet nagyobb 10 wattnál, az antenna magassága pedig 30 méternél.

2004 őszén mindenesetre elindultak-elindultak az első kisközösségi rádiók; közöttük akad olyan, amelyiknek a vételkörzete monóban is mindössze 200 méter. A kisközösségi rádiók egy része oktatási intézményekhez kötődik, de van olyan is, amely egyetlen magánszemély tulajdona.

A Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetében jelenleg már lényegesen több a kisközösségi rádió, mint a „klasszikus” veterán. A megváltozott helyzetre jellemző, hogy az alapszabálynak az önkéntességre vonatkozó része akként módosult, hogy már nem kötelező többségben önkéntesekkel dolgozni, csupán törekedni kell önkéntesek foglalkoztatására.

Arra, hogy milyen műsorbeli elképzelésekkel indulnak a kisközösségi rádiók, kiemelendő példa a 2004 novemberében indult Triangulum Rádió, amely több nemzetiség által lakott területen sugároz a dunántúli Óriszentpéter központtal.

A műsor alapvető értékei: nyílt és objektív helyi tájékoztatás a helyi szereplők megszólaltatásával, szociális és ökológiai érzékenység, kultúra közvetítés: a helyi tradíció (és dialektus) ápolása mellett nyitás Európa, a távolabbi kultúrák és a „más”-ságok felé, sokszínű, igényes zenei kínálat, ötletes újdonságok, derűs, civil, közvetlen emberi hangvétel.

6.4. A közösségi rádiózás modelljei és működésük

A közösségi rádiózás a civil szféra része, s mint ilyen, a polgári társadalom terméke. A modern civil szférához tartozik – a legtágabb értelemben véve – minden olyan szervezet, illetve tevékenység, amely az államtól független. A civil szférához tehát olyan, önként társult csoportok tartoznak, amelyeknek tulajdonosi szerkezetében nincs jelen az állam.

Érdeemes azonban a civil szférát szűkebb értelemben használni: a civil szféra a polgári társadalomban azon – intézményesült és nem intézményesült – közösségek összessége, amely szervezetek általuk meghatározott célokért alakultak és működnek. Tehát szervezetekről beszélhetünk, és ezeknek a szervezetek legfontosabb ismérve az önkormányzatiság. Feltételezem, hogy e szervezetek tagjai a döntéseket közösen hozzák meg. Feltételezem azt is, hogy e szervezetek nem az anyagi haszonszerzés érdekében tevékenykednek, a szervezet gazdálkodásának célja a tevékenység fenntartása és bővítése.

A civil szféra és az állam között egy igen izgalmas harc folyik. E harcban mindkét terület nagyon sokat sérül, nagyon nehéz egyensúlyt találni közöttük. A modern polgári társadalom állama ugyanis felelős az állampolgárok legszélesebb értelemben vett boldogulásáért, jólétéért, biztonságáért. A polgári társadalom funkcionális működésének része, hogy bizonyos feladatok állami hatáskörbe vannak utalva. Ilyenek pl. a honvédelem, a rendvédelem, a pénzkibocsátás, és a szociális minimumhoz tartozó szolgáltatások köre. Ha az állam kivonul ezekről a területekről, és adott esetekben még az ellenőrzésre szolgáló intézményeit sem működteti, akkor a társadalom működése felborulhat. Az állami feladatok átvállaltatása a civil szervezetekkel roppant veszélyes. Átvállaltatásról, és nem önkéntes átvállalásról van szó, még ha más is a látszat. Így pl. a polgárőrségek nem öncélúan jönnek létre, hanem, mert az állami rendvédelmi szervezetek rosszul működnek. Ugyanakkor éppen az állam igyekszik megakadályozni, hogy tőle függetlenül legyenek képesek létezni szervezetek; s mint láttuk, a sajtó szabadságáért küzdő mozgalmak nagyon jó példák erre.

A végeredmény általában mindkét oldalról kompromisszum. Az állam mégsem rázhatja le magáról az összes funkcióját, és az ún. független szervezetek is tudomásul veszik, hogy működésük csak szabályozott keretek között történhet.

A magyarországi civil szféra ebből a szempontból nagyon sajátosan alakult, hiszen az államtól független szervezetek lényegében csak a múlt század 1980-as éveitől alakulhattak meg (persze a második világháború előtt is viszonylag jelentős erő volt a nonprofit szektor). A közösségi rádiókat szemlélve a civil szféra sajátosságainak minden vonását felfedezhetjük. Miként már többször említettem, a közösségi rádiók fenn hangoztatják függetlenségüket,

holott a közösségi rádiók – eltekintve a kalózádióktól és a médiatörvény hatálya alá nem tartozó internetes, ún. webrádióktól – nagyon is kiszolgáltatottak.

De nemcsak a hatalomtól függenek e rádiók, hanem a műsorkészítőiktől is. Ha ugyanis a közösségi rádiók valóban közösségként kívánnak működni, akkor a rádiókban műsort készítő személyeket nem tekinthetik pusztán alkalmazottnak. A rádióműsor készítés tartós, rendszeres kötelezettség vállalásával jár, s ha nincs elegendő műsorkészítő, illetve a műsorkészítők nem érzik magukénak a rádiót, akkor veszélyeztethetik annak működését. Ez a belső veszély általában nagyobb, mint a külső fenyegetettség.

A magyarországi közösségi rádiók többsége – összhangban az eddig leírtakkal – alapítványi, illetve egyesületi formában működik, bár az egyesületi forma a ritkább. Néhány olyan kisközösségi rádiót leszámítva, amelyeknek tulajdonosa magánszemély, a tényleges tulajdonos tehát valamilyen non-profit szervezet. Mind az egyesületek taglétszáma, mind az alapítványok kuratóriumi tagjainak száma kicsi; a műsorkészítők létszámának 5-10%-a. Mivel a döntéshozatalra vonatkozó jogszabályok kizárólag a tulajdonost érintik, a közösségi rádiókban műsort készítő személyeknek nincsenek formális jogosultságuk ahhoz, hogy a döntésekbe – így akár saját rádióbeli sorsuk alakításába – beleszóljanak. Különösen így van ez abban a ma még általánosnak tekinthető esetben, amikor a műsorkészítők önkéntesen, tehát munkajogilag nem alkalmazotti státuszban dolgoznak a rádióban. Ténylegesen azonban sokkal nagyobb a műsorkészítők szabadsága, mint a közszolgálati- és a kereskedelmi rádiókban. Ennek oka éppen az önkéntességben rejlik, hiszen ha nem kötelező, nem egzisztenciális kényszer a műsorkészítés, akkor mi másért rádiózna bárki is, ha nem az alkotás örömeért és kedvéért?

Elképzelhető lenne persze az is, hogy a műsorkészítők mindegyike azonosul a rádió tulajdonosi közösségének elképzeléseivel. Ténylegesen azonban ez egyetlen, nagyobb műsorkészítői stábbal működő közösségi rádióban sincs így. Sőt, minél „törvényesebben” működik egy közösségi rádió, annál kevésbé mondható el, hogy a rádió minden célkitűzésével képesek azonosulni a műsorkészítők. Ennek oka éppen abban rejlik, hogy a rádió törvényes működése feltételezi, hogy a műsorkészítő képes felelős közszereplőként viselkedni. Közszereplőként, de nem csupán szereplőként. Ez a követelmény azonban ellentétes azzal, amit a közösségi rádiók vallanak: nem lehet a tömegkommunikáció „szent tehén”, vagyis a szólásszabadság nem korlátozható a professzionalizmus megkövetelésével.

Az összes hazai első generációs közösségi rádió belement ebbe a csapdába. A budapesti Civil, FIKSZ és Tilos, a szombathelyi Szóköz, a pécsi Szubjektív (később Publikum, jelenleg GFM) és a debreceni Szóla Rádió célkitűzéseiben – különböző mértékben

persze – szerepel, hogy e rádiók csupán keretet adnak ahhoz, hogy bárki, aki a társadalomban hátrányos helyzetű, aki nem vagy nem megfelelő mértékben juthat szóhoz más típusú rádiókban, az szabadon fejthesse ki álláspontját a közösségi rádiók csatornáin. Nemcsak azt tartották fontosnak, hogy ezek a vélemények megjelenjenek, hanem azt is, hogy e véleményeket azok közöljék, akik személyesen vagy közösségük által érintettek. Az eredeti elképzelések szerint pl. a nagycsaládosoknak és nagycsaládosokról szóló műsorokat a Nagycsaládosok Egyesülete, a roma műsort a helyi Cigány Önkormányzat, a napfogyatkozásról szóló műsort pedig csillagászok készítették volna. Ez az elképzelés azonban szinte azonnal megbukott, a műsorok – ha egyáltalán elkészültek – általában élvezhetetlenek voltak. Kiderült ugyanis, hogy a civil szféra nem akar, vagy nem tud mit kezdeni a rádiózás adta lehetőséggel. Attól, hogy egy-egy közösség érdekes, fontos tevékenységet végez, még egyáltalán nem biztos, hogy tevékenységét publikálni is akarja; nem biztos, hogy tagjai mikrofonképesek; az meg teljességgel bizonyos, hogy e tevékenység nem minden pillanatban kommunikálható, egyszerűen azért, mert a civil szférában sem történnek naponta olyan csodák, amelyek másokat is érdekelnek.

A magyarországi közösségi rádiózás mégis sikeres abból a szempontból, hogy az egyes rádiózási elképzelések, modellek alapján – azokat persze életszerűvé téve – nemcsak teoretikusan, hanem ténylegesen is működnek ilyen rádiók. A működés biztonsága, a hallgatói létszám tekintetében azonban már kevésbé lehetünk elégedettek.

Ahhoz, hogy ezt az ellentmondást megértsük, érdemes összehasonlítani a *közszolgálati, a kereskedelmi és a közösségi rádiókat funkcionális szempontból is*.

A *közszolgálati* műsorszolgáltatókat az állam alapítja és az állam szüntetheti meg. A közszolgálati műsorszolgáltatók az állam által diktált (kicsit udvariasabban: a társadalom által elfogadott) értékrendet közvetítik. Ha funkcionálisan az állam is és ők is jól működnek, akkor stabilitásukat az állam szavatolja. Röviden úgy fogalmazhatnánk, hogy a közszolgálati műsorszolgáltatásban a hír szent, a vélemény szabad.

A *kereskedelmi* műsorszolgáltatókat az üzleti élet szereplőinek egy csoportja, az eladók hozzák létre, és ezek a műsorszolgáltatók akkor szűnnek meg, ha műsoridejüket nem tudják értékesíteni. A kereskedelmi rádiók alapállása szerint a hír szent, és az esetleges vélemények addig szabadok, ameddig azok üzleti érdekeket nem sértenek.

A *közösségi* műsorszolgáltatókat – mint láttuk – többnyire közösségek hozzák létre. Stabilitásuk a műsorkészítők akaratától és képességeitől függ. Röviden azt is mondhatjuk, hogy a közösségi rádiókban a vélemény szent, hírek úgyszólván vannak.

A *közszolgálati* rádiók hírműsorát képzett hírolvasók jelenítik meg. A hírek alaposak, kiegyensúlyozottak, tárgyyszerűek, érzelemmentesek (legalábbis így kellene szólniuk).

A *kereskedelmi* rádiók hírműsorai (a hírrádiók kivételével) lényegében semmitmondók, elhadartak, alig többek, mint egy head-line (bár már vannak példák arra, hogy egyes kereskedelmi rádiók hírműsorai az elvárható közszolgálati szintjén szólnak).

A *közösségi* rádiók többnyire nem mondanak híreket, hacsak az egész rádiót nem tekintjük egy speciális hírforrásnak.

A *közszolgálati* rádiók slágerlistája „társadalmilag motiváltan” értékcentrikus, vagyis az a zeneszám hangzik el többször, amelyet a szakképzett zenei szerkesztők zeneileg értékesebbnek tartanak.

A *kereskedelmi* rádiók slágerlistáján azok a számok mennek, amelyeknek sugárzásáért a kiadók a legtöbbet fizetik, illetve, amelyek köré könnyű reklámot szervezni.

A *közösségi* rádiók slágerlistáját az adott műsor készítőjének ízlésvilága alakítja.

A *közszolgálati* rádiók időjárás-jelentése is alapos, általában mértékadó meteorológiai intézetek jelentésére hivatkozik. A műsor az időjárással kapcsolatos jelenségekre és a követendő magatartásra (pl. csúszósak az utak, tessék lassan vezetni) is felhívja a figyelmet.

A *kereskedelmi* rádiók időjárás-jelentése szponzorált, és azt hangsúlyozza az időjárás sajátosságai közül, ami szenzációs lehet.

A *közösségi* rádiók időjárás-jelentése mozgósító, közösség-szervező (pl. de jó, hogy esik a hó, gyere velünk szánkózni!).

A példákat sorolhatnám még, és minél jobban bővíteném a sort, annál inkább az az érzésünk támadhatna, hogy igazi élményt csak közösségi rádióktól kaphatunk. Hogy mégsem így van, tehát hogy nagyon csekély e rádiók hallgatottsága és társadalmi elismertsége, az éppen e rádiók különleges státuszából fakad. E rádiók ugyanis nem tudtak beilleszkedni a „rendes rádiók” sorába, mert ehhez minden eszközüik hiányzik.

Hiányzik legfőképpen a szaktudás, az a mesterségbeli biztonság és fölény, amely elfogadható, sőt kívánatos médiapartnerre tehetné őket. Ahogy nem igaz az, hogy, aki megtanulta a betűvetést, képes újságcikket is írni, ugyanúgy az sem igaz, hogy aki megtanult beszélni, az képes rádióműsort is készíteni. Éppen ellenkezőleg: viszonylag kevés ember képes jó rádióműsort készíteni, mert a műsorkészítés nagyon sajátos szerepjáték, amelynek alapszabályait aligha lehet felrúgni. Különösen nehéz jó műsort készítenie annak, aki e

szabályokat nem is hajlandó megtanulni. Márpedig a tanulási készítés nagyon mérsékelt az ilyen rádiók műsorkészítői gárdájában, hiszen sokan azért készítenek közösségi rádióban műsort, mert a profik közül kiestek. A tudáshiányt természetesen érzékelik e rádiók vezetői, ezért jobb esetben – az anyagi lehetőségek függvényében – professzionális médiaiskolákba íratják műsorkészítőiket, rosszabb esetben önképzéssel próbálkoznak. Szakmai szempontból azért nem elegendő az önképzés, mert a szakma nem tudása, és e tudatlanság átörökítése a tévképzeteket erősíti, s féltő, hogy az egyre felkészületlenebb műsorkészítők rádióműsor helyett rádiószakkör képét közvetítik az éterbe. Az önképzésnek a közösség fejlesztésében van szerepe, olyan szerepe, amelyet nem pótolhat egyetlen nagy múltú médiaiskola sem. Optimális eredményt csak a professzionális szakemberképzéstől és a közösségi önképzéstől együttesen várhatnánk.

Korábban már említettem azt az ellentmondást, amely az önként végzett munka és e munka szakszerűsége, jó minősége között feszül. A közösségek szociológiájával foglalkozók ezt teljesen magától értetődőnek tartják. A közösségen belül ugyanis általában nem a versenyszellem, hanem a közösséghez tartozás a jellemző.

Példaként tekintsük a legkisebb közösséget, a családot. A családot az tartja össze, hogy tagjai elismerik egymás tulajdonságait és képességeit. Ha valaki a családon belül hibázik, azt ugyan megbüntethetik, de ez a büntetés nem lehet szeretet megvonás, és különösen nem lehet a családból való kiközösítés. A családon belül a gyengébbet, az ügyetlenebbet, a butuskábat éppen úgy – sőt gyakran jobban – támogatják, mint a többieket. A család számára egy iskolai ünnepségen elmondott szavaltat legalább olyan értékes, mint egy profi versmondó szereplésének hallgatása a rádióból.

A közösségi rádiók műsorkészítőinek is fontosabb az, hogy megszólalhatnak egy rádióban, mint az, hogy hogyan szólalnak meg, az pedig csaknem lényegtelen, hogy a rádió többi műsorkészítője milyen műsort készít.

A közösségi rádiók többségében azért nincs rendszeres és nyilvános műsorelemzés, mert ez óhatatlanul differenciálná a közösséget. Ráadásul gyakoribb lenne a konfrontáció, de ezt a legtöbb vezető nem vállalja. A rádiók többsége csak korlátozottan válogathat a műsorkészítésre jelentkezők között, s ez a lehetőség kisebb településeken egészen csekély. A közösségi rádiókban ennek következtében erős a lefelé nivellálódási hajlam.

Mindehhez az is tartozik, hogy a közösségi rádiók a pályázataikban túlvállalják magukat; az elit értelmiség kívánságai fogalmazódnak meg a műsortervekben. Olyan műsorokat, amelyekből 24 órán keresztül hiányzik a kommersz könnyűzene és a felszínes

fecsegés, még profik százaival is képtelenség készíteni. A közösségi rádiók lassacskán lejjebb is adták igényeiket; elvétve arra is van példa, hogy a semmitmondást fűszerezik operett részletekkel.

A rendszerváltozás óta folyamatosan csökkent a társadalmilag elfogadott szabadidő mennyisége, különösen csökkent a szabadidőnek az a része, amely a munkaerő reprodukálásán túl mutat. Már-már csodabogárnak számít, ha valaki nem pénzért dolgozik. Az elmúlt évtizedben elterjedt új médium, az Internet, ráadásul sokkal nagyobb szabadságot nyújt annak, aki kommunikálni szeretne a világgal. A kicsit is tehetősebb tízen-huszonevesek számára az Internet „A” médium, Interneten (és mobiltelefonon) keresztül szerveződik az életük. A rádió, a televízió és a nyomtatott újság alternatív, másodlagos médiummá vált. A rádiózástól való elfordulásra reagált a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete a „Vissza a rádióhoz” mozgalom meghirdetésével. Jó néhány műsoruk a közösségi rádiózás gyöngyszemei közé tartozik.

A közösségi rádiók műsorkészítői szabadidejükben, ingyen rádióznak, s ettől az elvtől az elkövetkezendőkben sem kívánnak eltérni. A törvényeknek mindenkor megfelelő működésük feltételeit is e keretek között kívánják megtalálni.

6.5. A kalóZRádiózás

Magyarországon 1991-ben mintegy 400 „frekvenciaigénylőt” tartottak nyilván. Az év közepén egyre többet lehetett hallani, hogy *vidéken kalóZRádiók* kezdték meg működésüket, ezekre azonban sem a politikusok, sem a közvélemény nem figyelt föl.

A jelentősebb hatású „kalózok” közül elsőként (1991. augusztus 21-én) a budapesti *Tilos Rádió* szólalt meg. Ez a rádió különbözött a Kossuth, a Petőfi és a Bartók Rádiótól, mert nem akart mindenkihez szólni. De még ennél is jobban különbözött a kereskedelmi rádióktól, mert alternatív és – szándékai szerint – igényes zenét játszott, és nem sugárzott reklámot. A Tilos Rádió „független” rádióként határozta meg önmagát, s megteremtette a hazai közösségi rádiózás egyik változatát. A Tilos Rádióhoz hasonló felfogásban – természetesen szintén kalózként – sugárzott műsort a pécsi egyetemről a Szubjektív is.

A Tilos Rádió egy csapásra berobbant a köztudatba; újságcikkek, politikusok és műszaki szakemberek egyaránt foglalkoztak velük. A műsorokat ugyan kevesen hallgatták, de nem is ez volt a lényeg. A megszokott, lassú tempójú bölcselkedések vagy – éppen ellenkezőleg – érthetetlenül hadaró semmitmondás helyett egy nehezen meghatározható, egyéni, őszinte hang szólt az éterből. A Tilos Rádió kb. két éven keresztül folyamatosan

kalózkodott, ami nem kis bátorságot igényelt a rádiósok részéről, és lényegében a működését hagyó hatóságok részéről.

A Tilos Rádió kezdeményezésére 1991 végén konferenciát tartottak az ELTE egyik nagy előadótermében az akkortájt „harmadik típusú” rádiózásnak nevezett jelenségről. Ezen a tanácskozáson jelent meg először olyan törvényi normaszöveg-tervezet, amely a közösségi rádiózás legalizálását célozta. A tervezet azonban egy műszaki paramétert jelölt meg, és „korlátozott vételkörzetű”-nek nevezte a közösségi rádiókat (egy évtized múlva ez a hiba ismétlődött az ún. „kisközösségi” rádiók esetében, de ott már ez idáig jóvátehetetlenül).

Még nagyobb meglepetést keltett két új budapesti rádió, a *FIKSZ* és a *Közösségfejlesztők Egyesülete (a későbbi Civil Rádió)* megjelenése a konferencián. A FIKSZ bejelentette, hogy kalózkodni fog, a Civil vezetője pedig a profiktól óvta a jövő közösségi rádióit.

1992. március 8-án, a nemzetközi nőnapon megszólalt a FIKSZ Egyesület rádiója, a FIKSZ Rádió 68,18 MHz-en, kalózásként. A FIKSZ más elvet követett, mint a Tilos. 1991 végén ugyanis az Alkotmánybíróság kimondta, hogy törvényben kell szabályozni a művi teresség-megszakítás (az abortusz) feltételeit. A FIKSZ a rádióműsorával nyitotta meg azt az aláírásgyűjtő kampányt, amellyel népszavazást akart elérni. Ezt tükrözte a műsor címe is: „Nálam nem dönt az állam – az abortusz magánügy”. Noha a FIKSZ mindössze egyetlen kalózműsort sugárzott, 1992-ben a harmadik legtöbbször emlegetett civil szervezet volt a média világában. A másfajta szemlélet másfajta öntudatból is származott. Az adást megelőző vasárnap ugyanis a FIKSZ sajtótájékoztatót tartott a Petőfi Csarnokban, és a kalózádságig hátralévő egy héten keresztül folyamatosan nyilatkoztak a rádió munkatársai az összes politikai napilapnak, rádió- és tévéműsornak úgy, hogy mindenki vállalta a saját, teljes nevét és az arcát. A FIKSZ azt gondolta, hogy még formálisan sem szabad elfogadni, hogy most éppen tilos, ami magától értetődően szabad.

Nem sokkal a FIKSZ kalózádsága után a FIKSZ, a Közösségfejlesztők Egyesülete, a Szubjektív, a Tilos – és néhány magánszemély – megalakította a *Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetét*, amelyhez pár hónap múlva a PAX rádió akkori képviselője is csatlakozott.

Szakemberek által megfogalmazott alap meghatározás, hogy a frekvenciakészlet egy korlátozottan rendelkezésre álló természeti kincs. A hétköznapi életben a „frekvencia” legtöbbször számára a rádió és a televízió műsorában testesül meg. De gondoljuk csak meg, hogy az összefoglaló néven műsorszórásnak nevezett felhasználáson kívül még hány területen használják a rádióhullámokat!

Ahhoz, hogy mindezek a szolgálatok és berendezések „elférjenek” a jelenlegi műszaki színvonal mellett használható frekvenciákon, igen gondos frekvencia felosztásra van szükség. Rendszerint a rádióhullámok egyes tulajdonságait figyelembe vevő részletes számítások szükségesek egy-egy rádiószolgálat működési feltételeinek meghatározásához. Az ilyen számítások határozzák meg a műszaki feltételeket. Magától értetődik, hogy ismeretlen feltételek megtartása nem lehetséges; márpedig a kalózkodók esetében ilyen számításokra általában nem kerül sor.

Egy másik fontos zavar-elhárítási szempont hazánk földrajzi adottságaiból ered. A rádióhullámok nem ismerik az országhatárt; a határhoz közeli rádióadók – a frekvenciától és az adó műszaki paramétereitől függően – a szomszédos országok területére is sugároznak; márpedig az országnak alig van olyan területe, ahol egy adó ne lenne „határhoz közeli”. Ilyen esetekben az adó üzembe helyezését megelőzően nemzetközi egyeztetésre (frekvenciakoordinációra) van szükség. Ez a kalózkodók esetében nyilván elmarad, ebből pedig komoly problémák keletkezhetnek. Ki kell emelni, hogy a műsorszórásnál használt frekvenciasávok a repülésirányítás frekvenciasávjainak közelében helyezkednek el, így – a megfelelő műszaki ellenőrzés elmulasztása esetén – ott is okozhatnak zavart. Ez utóbbiak (is) indokolják, hogy a Frekvencia Gazdálkodási Intézet (FGI) – feladatkörének megfelelően – megtegyen minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy a zavart okozó rádióadást leállítsa. Ezeknek az intézkedéseknek semmilyen politikai háttere nincs, kizárólag az engedélyezett rádiószolgálatok zavartalan működéséhez szükséges műszaki feltételek biztosítása a cél.

A fenti hiányosságokkal indított kalózkodás (értsd: bármilyen engedély nélküli, tehát ellenőrizetlen rádiósugárzás) nagy valószínűséggel zavart okoz más rádiószolgálatok működésében; így például az induláskor a FIKSZ Rádió adáskörzetében zavarta a Magyar Rádió Petőfi műsorának vételét.

Megfontolásra érdemes az a tény, hogy a kalózkodások „sportszerűtlenek” azokkal a leendő műsorszórókkal szemben, akik ilyen igényüket szabályszerűen bejelentve várják az engedélyezett sugárzás lehetőségét. A bejelentett igények száma jelen dolgozat írásakor meghaladja a 300-at, így várható, hogy a korlátozott frekvenciakészletből nem lehet majd minden igényt kielégíteni, de a törvény által megszabott elvekkel összhangban a Frekvenciagazdálkodási Intézet (FGI) törekedni fog a műszaki lehetőségek maximális kihasználására.

A műsorszórásra használható frekvenciakészlet egy adott területen korlátozottan rendelkezésre álló kincs, de azonnal tegyük hozzá, hogy nemcsak a frekvencia az egyetlen

jellemző, amely a lehetséges rádióadások számát meghatározza. Tapasztalhattuk, hogy a földrajzi helyzettől függően más-más műsor vehető ugyanazon a frekvencián, ezért szabatosan nem frekvenciáról, hanem csatornáról beszélhetünk. A csatornák száma pedig gyakorlatilag végtelen.

A kalózádiók azt is bizonyították, hogy a rádióműsor készítés és sugárzás olcsó eszközökkel is megvalósítható. Egy kisebb rádió megszólalásához az 1990-es évek elején elegendő volt egy átalakított CB-antenna (6.000 Ft), egy monó rádióadó (30.000 Ft), egy mikrofonbemenettel is rendelkező kazettás magnó (10.000 Ft) és egy mikrofon (5.000 Ft). Most a kazettás magnót karaoke-bemenettel rendelkező DVD-játszó válthatja föl, az immár típusengedéllyel rendelkező, sztereó kisadó ára pedig kb. 300.000 Ft.

7. AZ INTERNETES RÁDIÓZÁS

7.1 A kommunikáció új formája: az Internet

A számítógépes hálózatok kialakításának gondolata több évtizeddel – mondhatnánk, az első sorozatban gyártott számítógépekkel csaknem egy időben – vetődött fel. Az alapgondolat az volt, hogy az egyes számítógépek kapacitásának jobb kihasználását teszi lehetővé, hogy az egyik számítógépet központi gépnek, szervernek nevezzük ki. A szerveren futnak a legfontosabb rendszerprogramok és alkalmazások, ezen vannak a nagy adatbázisok, és ezeket a programokat, adatbázisokat bármelyik másik, megfelelő jogosultsággal rendelkező, úgynevezett kliens gép használhatja. A kliens gépek természetesen a hálózaton és a szerveren keresztül egymással is kommunikálhatnak. A szerver gépnek sem kell egyetlen gépnek lennie, megvalósíthatjuk a rendszert úgy is, hogy a kisebb-nagyobb szervereket a hálózat sok pontján helyezzük el. Ha a szétszórtan elhelyezett szervereken megtalálható programok, adatbázisok részben vagy egészében azonosak (tükörszerver), akkor a hálózat biztonsága megnövelhető, hiszen egy-egy gép vagy hálózat egy részének kiesése esetén a többiek átvehetik annak szerepét.

Ahhoz, hogy a gépek kommunikálhassanak egymással, és minden gép csak a neki szóló üzenetet kaphassa meg, illetve minden gép csak azokkal a gépekkel léphessen kapcsolatba, akikkel ő akar, egy egységes kommunikációs szabályrendszert, protokollt kellett alkotni, s e protokollon belül minden gépet egyedi azonosítóval kellett ellátni. A kommunikációnak automatikusan, pontosabban úgy kell létrejönnie, hogy az összeköttetés

megteremtése ne igényeljen különösebb ismereteket. E fenti szempontok alapján kialakított legnagyobb hálózat napjainkban az Internet.

Az Internet alapvető jellemzője tehát, hogy a szerver gépekhez bárki csatlakozhat, akinek a számítógépe a protokoll használatára képes. A hálózat gépei egymással különböző szervereken keresztül tudnak kapcsolatot létesíteni. Egy-egy felhasználó szempontjából különösen lényeges az a szerver, amelynek segítségével ő csatlakozhat az Internetre. Ezt a szervert valamely Internet szolgáltató működteti, amely vállalkozás annak fejében, hogy a szerverét bárki számára hozzáférhetővé teszi, az ügyfeleitől előfizetési díjat kér, vagy más (pl. reklám) bevételekből tartja fent magát. Az internetes kapcsolat tehát úgy jön létre, hogy az ügyfél a szolgáltatótól kapott jelszó segítségével kapcsolódik a hálózatra. A szerver és a kliens gép közötti fizikai kapcsolat ma már szinte tetszőleges távközlési módon (telefonvonal, kábeltévés hálózat, mobiltelefon, műhold stb.) teremthető meg, természetesen a távközlési kapcsolatot szolgáltató vállalkozás is kérhet pénzt a távközlési rendszer használatáért.

Az internetes kapcsolat kezdetben csupán azt jelentette, hogy az Internetre csatlakozó felhasználók egyrészt használhatták a szerveren található alkalmazásokat, másrészt információkat cserélhettek egymással. Ez utóbbit elektronikus levélben (e-mail, továbbiakban emil) tehették meg. Ahhoz, hogy az emil-küldés lehetővé váljon, a szolgáltatónak elektronikus postafiók-rendszert is biztosítania kellett. E rendszeren belül minden egyes felhasználó kap egy – vagy több – postafiókot, melynek méretét (tehát, hogy mennyi információ tárolható benne) szerződés határozza meg, s amelyből az emileket a saját számítógépébe irányíthatja át. Az átirányított emil a szerverről törlődik. Így válik lehetővé újabb emilek fogadása, küldése. Az emil önmagában is nagy jelentőségű, hiszen az Internetbe bekötött, elvileg a Föld bármely pontján tartózkodó felhasználó néhány percen belül megkaphatja az információt – szemben a hagyományos postai út akár több hetes átfutásával. Arra is van lehetőségünk, hogy emilünket egyszerre több helyre is elküldhessük. Ha nagyobb számú felhasználónak akarjuk ugyan azt az információt elküldeni, akkor célszerűbb forma a hírlevél, itt azonban minden címzett internetes postacímét ismerni kell.

Ha a hírlevelünkkel nem csak az a célunk, hogy a mi mondandónkat juttassuk el másokhoz, hanem az is, hogy a címzetteknek is kifejtthessék az adott témával kapcsolatos véleményüket, és ezeket a többi címmel is megoszthassák, levelezési listát kell létrehozunk. Míg az emil a személyközi kommunikáció kategóriájába tartozik, hiszen többnyire két fél közötti információcsere, a levelezési lista az interaktív közösségi kommunikáció egyik fajtája. A levelezési lista esetén is csak meghatározott körhöz – a listatagokhoz – jut el a kölcsönös információ, bár a nyitott levelezési listára – amelynek létét és elérhetőségét nyilvánossá

tesszük – akárki is automatikusan feliratkozhat egy, a listára kerülés szándékát tartalmazó, meghatározott szövegű emillel. Szándékosan közösségi és nem tömegkommunikációról beszélünk. Mert ugyan egy adott levelezési lista megnyitását is konkrét cég vagy személy kezdeményezi, ő a listagazda, ám ahogy megjelenik a listán az első hozzászólás, a listagazda egyenrangú szereplője lesz a listának, a tömegkommunikációban viszont a meghatározó és irányító szerep a kezdeményezőé. Ez még akkor is így van, ha a levelezőlista moderált, vagyis a témához nem illő hozzászólásokat a listagazda törölheti. Egyébként egyre kevésbé jellemző a moderált lista, az már inkább, hogy a listatagok kezdeményezik valamelyik, a listára nem illő tag kizárását. Annak következtében, hogy a listán megjelenő új hozzászólásokat szinte azonnal megkapják listatagok, a kommunikáció csaknem folyamatosá válhat.

A közösségi kommunikációt azonban még gyorsabbá is lehet tenni a beszélgető csatornák, a csetek (chat) segítségével. A cset tipikusan internetes interaktív közösségi és egyszersmind személyközi kommunikációs forma, ezért kitüntetett figyelmet érdemel. Az adott beszélgető csatornán tartózkodók – hasonlóan, mint egy társalgóban – úgy beszélgetnek egymással, hogy közlendőiket társaik is hallják. Pontosabban olvassák, mert ez a beszélgetés – egyelőre – írásban zajlik, és valószínű, hogy az írásos csetelés, mint önálló kommunikációs lehetőség akkor is megmarad, amikor az internetes videotelefon megszokott eszköz lesz. A csetelés ugyanis egy új jelzőrendszert teremtett: az írott beszédet. Az írott beszéd majdnem olyan, mint a valódi: gyors, esetleges, redudáns. Az írott beszéd ugyanakkor minden eddigi kommunikációs formától különbözik. Nem elsősorban abban, hogy az író nem látható és hallható, hiszen e a hagyományos, évezredek óta használt levél esetén is így van. Sokkal inkább abban, hogy noha a hálón lévők beszélnek, ez a beszéd az élőbeszédhez képest szabatosabb, a közlő szándékainak, éppen játszott szerepének jobban megfelelő. Viszont az élőbeszédhez közelít az írásmód: egyre inkább eltűnik a magyar helyesírásra eddig jellemző szóelemző írás („teccik, lekközelebb, kécccséges,” stb.), ugyancsak jelentőségét veszíti a kis- és nagybetű közötti, valamint a j és ly közötti különbség. Ugyan akkor számos játékos elem is megjelenik a minél gyorsabb leírhatóság érdekében („hol lax?”), és a hibásan leírt mondatokat nem javítják ki, mondván „nincs rá idő”. A metakommunikatív gesztusokat pótolják – pótolni igyekeznek - a felfokozott érzelmi állapotot tükröző szavak és a „vigorik” (smile-ok), tehát a szöveg beírása alatt rendelkezésre álló időn belül valamennyire mégis csak komponálttá, sűrítetté válik a közlendő.

A legtöbb csevegő csatornán nem csak „közéletet”, hanem „magánéletet” is lehet élni, ilyenkor a csetelők diszkréten külön szobába, „privibe” vonulnak. Napjainkban a nagy csevegő csatornáknak – pl. az ICQ-nak – több millió regisztrált tagja van, és ezek a rendszerek

nagyon gazdag szolgáltatásokat nyújtanak (önálló levelező program nélküli emilezés, ébresztőszolgálat, elektronikus képeslapküldés, videotelefon-rendszer, a résztvevők adatait tartalmazó, kereshető adatbázisok, rádióállomás, stb.).

Az eddig tárgyalt internetes kommunikációs formáknak van egy közös vonásuk. Ha valaki az Internetet nem csupán passzív szemlélőként – olvasóként – használja, hanem aktív résztvevőként is, akkor a műszaki-kezelési szabályokon kívül a kommunikációs szabályokat is meg kell(ene) tanulnia. Ezek a szabályok azonban most alakulnak. S azért alakulnak oly nehezen, mert az Internet bizonyos szempontból szétrúgja a különböző vallási kultúrák egyik alapvonását: a nevesítést. Az Interneten bárki kóborolhat úgy, hogy - hacsak bűncselekmény gyanúja miatt nyomozás nem indul ellene – soha nem derül ki, ki is ő valójában. Nem biztos, hogy ez rossz – sőt, biztos, hogy nem rossz, csak éppen nem nagyon tudunk még mit kezdeni ezzel a jelenséggel. Kétségtelen, hogy a nevesítés hiánya az Interneten oly népszerű társkeresés esetében súlyos mentális zavarokat is tükröz, ugyanakkor a szerepjátszás lehetősége a személyiség kibontakozását is elősegítheti.

Az Internet nem csak interaktív személyes és közösségi kommunikációra ad lehetőséget. Az emil, a hírlevél, a levelezőlista és a cset is főként a közvetlen kommunikációt segíti elő, gyakori azonban, hogy az Interneten csupán publikálni szeretnénk valamit, mégpedig úgy, hogy lehetőleg anélkül váljék hozzáférhetővé a publikáció, hogy közvétevéjének különösebben ismernie kellene a publikáció felhasználóját. Ahhoz, hogy ez lehetővé válhassék, a CERN Részecskefizikai Intézetének Európai Laboratóriumában (Genf, Svájc) 1989-ben kidolgozták a „Világháló” (Word Wide Web) koncepciót. A Világháló, vagyis a web, a számítógépek kapcsolatát leíró protokollon (http) kívül egy speciális utasításkészletet: a hipertextes leíró nyelvet, a html-t is tartalmazza. A web és a html újszerűsége abban rejlik, hogy a hipertextes szöveg nem lineárisan épül fel hanem hivatkozásokon keresztül. Ha egy adott html oldalon olyan témakör szerepel, amely egy másik – vagy sok másik – html oldal témája is, akkor ezek között a oldalak között csatolások létesíthetőek. Ehhez természetesen az szükséges, hogy minden egyes html oldal önálló számítógépes címmel rendelkezzen. Ez a cím nemcsak az oldal egyedi nevét tartalmazza, hanem annak a szervernek a nevét is, ahol az oldalt a szolgáltató elhelyezte. A html oldalak megjelenítésére a html kódokat értelmező böngészők képesek. A html tehát azt adja meg, hogy az oldal hogyan nézzen ki, s ezen belül a csatlakozásokhoz tartozó címeket, hivatkozásokat is képes kódolni, hogy az egyes oldalak között ugrálni, szörfölni lehessen. Az oldalak megtekintését, a hivatkozásokkal teli oldalak közötti szörfölést a felhasználó böngészőjével lehet megoldani. A html alapvetően szöveges információk korlátozott esztétikájú kódolására

és megjelenítésére készült az 1990-es évek elején. A web fejlődése során egyrészt a html is kiegészült új elemekkel, másrészt a html oldalba ágyazva nemcsak szöveget, hanem állóképet, animációt, mozgóképet és ezek együttesét is feltehetünk a html-oldalakra, a honlapra.

Napjainkra a honlap készítés külön szakmává vált; a weben lévő kb. egymilliárd oldal versenye egyre professzionálisabb és egyedi grafikai megjelenést eredményezett, a szolgáltatások bővülése mellett. Sőt, állíthatjuk, hogy az Internetre nem szöveg, hanem a képi és a hangi megjelenítés a jellemzőbb, aminek egyik oka, hogy a számítógép monitoráról a szöveg olvasása fárasztó. Ahhoz, hogy ne csak a szöveg, hanem az egyéb információk is megjelenjenek a felhasználó számítógépén, a böngészőknek is értelmezniük kell az új utasításokat, gyakran úgy, hogy újabb programokat vonnak be a megjelenítéshez. Ha ilyen programok nincsenek a felhasználó számítógépén, akkor a böngésző jelzi ezt a hiányosságot. Ha viszont van, akkor az Internet széleskörű személyközi, közösségi és tömegkommunikációs eszközként használható. E használat azonban legalább két szempontból tér el a hagyományos médiahasználatától: egyrészt fokozottan és lényegét tekintve interaktív, másrészt a hipertext okán mozaik jellegű, leginkább a szótárhasználathoz hasonlít.

7.2 Az internetes rádiózás kialakulása

A rádiós műsorkészítést és műsoradást az 1970-es évek végéig az analóg technika jellemezte, vagyis számítógépeket csupán kiegészítő funkciókra (pl. bérszámfejtés) használtak. Ennek az az oka, hogy a digitális hangfeldolgozás gyors és nagy kapacitású számítógépek nélkül nem oldható meg. A 20. század utolsó évtizede azonban áttörést jelentett ezen a téren is; a hagyományos magnószalag eltűnőben van, a vinyl hanglemez lényegében kihalt, és a földi műsorszórás területén is megjelennek a digitális rádióadók. A műholdakon keresztül analóg és digitális műsortovábbításra egyaránt van példa, de a hagyományos URH sávú rádiózás is kiegészült új funkciókkal, amelyek közül az RDS a legfontosabb. Ez az eljárás olyan digitális jelcsomagot tartalmaz, amellyel az éppen vett program nevét, a pontos időt, az időjárást, a közlekedési információkat, stb. jeleníthetjük meg a vevőkészülék kijelzőjén, és – többek között – a készülék kiválaszthatja azt az adót, amely a minket érdeklő műsorszámot (hír, zene, magazin stb.) sugározza. A helyi- és a rétegigények születték meg a nyugat-európai *közösségi rádiókat* az 1960-as, 1970-es, és még a múlt század 1980-as éveiben is, hogy azután az ezredfordulóra lényegében eltűnjének, átadva helyüket az új médiumnak: az *Internetnek*.

A rendszerváltozás Kelet-Európában ugyan politikai rendszerváltást jelentett elsősorban, a nagyvilágban azonban két jelentős technológiai változás történt. Az egyik a

háztartási számítógép (PC) megjelenése, a másik az Internet. A távközlés fejlődésének következtében lényegében megszűnt az ún. frekvencia hiány, s különösen az Interneten – az sugározhat műsort, aki akar, ráadásul minden eddiginél olcsóbban.

Természetes tehát, hogy az Egyesült Államokban – az információs társadalom jelszavával – az Internet lett az új „Megváltó”. Az immár több mint 32 ezer rádióállomás a világhálón is feltűnik; számos, csak az Interneten létező rádió működik nagyon speciális műsorral. Elterjedt az ún. on-demand rádió is, aminek nincs szerkesztett műsora, azt a hallgató szerkeszti meg egy általa összeállított étlapból.

A műsorszórási rádiózás történetének legutóbbi negyed százada a rádiózási szokások jelentős átalakulását mutatja. Az 1970-es évek közepéig Európában az állami tulajdonú közszolgálati rádiók voltak túlsúlyban; a legtöbb országban monopolhelyzetet élvezve. A kereskedelmi- és a közösségi rádiók által az üzleti és a civil szféra kezébe olyan eszköz került, amellyel a közszolgálati rádiókkal szembeni verseny általában nem a minőségi, hanem a hatékonysági terepen folyt. A kereskedelmi rádiók alacsony műsorkészítési költségekkel a vásárlóképes hallgatói réteget, a 18-50 év közötti korosztálybelieket célozták meg, de az egyszerű és igénytelen műsorválasztékkal a fiatalokat is elhódították a közszolgálati rádióktól. A közösségi rádiók igényes, értelmiségi rétegműsorai a szűkös anyagi források miatt a legtöbb országban perifériusakká váltak. A közszolgálati rádiók még azokban az országokban is rengeteg hallgatót veszítettek, amelyekben nem volt cél a közszolgálati funkciók elsorvasztása.

Ezekben az országokban a kereskedelmi rádiók térnyerését többféle módon próbálták ellensúlyozni. Egyrészt a közszolgálati rádiók növelték a párhuzamosan sugárzott programok számát. Az 1960-as évek közepén még az országonkénti 2-3 program volt jellemző, az ezredfordulón már az 5-6. Ebbe a program mennyiségbe már belefér egy vagy két olyan program is, amely szerkezetében is hasonlít a kereskedelmi rádiókéhoz: sok (elsősorban slágerekből álló) zene, egyedi műsorszámok helyett háttérrádiózásra alkalmas műsorfolyam. A kereskedelmi rádiók között sok helyi rádió is található, ezért a közszolgálati rádiók is bővítették a helyi programok számát. A közszolgálati rádiókban ezzel együtt csökkent a tartalmas beszélgetések, a tényfeltáró riportok, a hang-szöttek, a hangjátékok és a koncertközvetítések száma. Miközben tehát az új rádiók megjelenésével és a közszolgálatiak bővülésével nőtt a programválaszték, a rádiózás tartalmi szempontból elszegényedett. Azokban az országokban pedig, amelyekben a kereskedelmi szféra az állam által is támogatva a közszolgálat részleges privatizációja útján kapott lehetőségeket; ahol a közszolgálati rádió politikai alkuk és médiaháborúk színterévé vált, ott e sajátosságok még

szembetűnőbben jelentkeznek. De nem csak a rádiók programválasztéka nőtt: a nyomtatott sajtó, a televízió, a házi mozi szintén a fogyasztó kegyeit lesi, még az Internet előtt robbanásszerűen kezdtek terjedni a számítógépes játékok.

A műsorszóró rádiózásnak azonban vannak olyan technikai, műfaji és gazdasági jellemzői, amelyek tulajdonformától függetlenül korlátozzák versenyképességét.

1) Az egyik ilyen korlát a rádió legfőbb jellemzője, vagyis az, hogy a rádió sem olvasható szöveget, sem képet nem közvetít. Természetesen feltehető a kérdés, hogy, ha ez nagy hátrány, akkor a rádió miért nem halt el a televízió hatására? E kérdésre például úgy lehet válaszolni, hogy a rádió bizonyos szempontból valóban elhalt, hiszen többnyire csak akkor rádiózunk, amikor tévézni nem tudunk – gépkocsiban, munkahelyen (bár már egyre többen ott is), stb.. De lehet úgy is, hogy a rádió technikai egyszerűsége és ebből fakadó széleskörű elterjedtsége, gyorsasága mentette meg a rádiót. Ha azonban ez így van, akkor miért akarunk a rádióból újságot vagy televíziót alakítani? Milyen szerepe lehet a rádióban a szövegnek, az állóképnek, az animációnak, a mozgóképnek? Induljunk ki abból, hogy a rádióból nem akarunk tévét alakítani, hanem a rádióműsort, mint szolgáltatást akarjuk kiegészíteni. Erre – nagyon korlátozottan – az RDS is alkalmas. Szeretnénk azonban, ha az éppen futó műsorral egyidejűleg – vagy attól függetlenül – a hallgató tájékozódhatna arról, hogy az adott műsort kik készítették, a készítők hogyan néznek ki, a műsor miről szól, mettől-meddig tart stb. Nevezzük ezt műsorújság funkciónak. Szeretnénk tudni azt is, hogy a hallgatóknak mi a véleményük a műsorról vagy arról a témáról, amiről a műsor szól, s előnyös lenne, ha a hallgatók egymás véleményét is megismerhetnék. Ez a visszacsatolás funkció. Mivel a műsorszóró rádiózásra egyre kevésbé jellemző az ismétlés, az otthoni hangfelvétel-készítés is visszaszorult, meg kellene oldani az egyszer már elhangzott műsorok egyénre szabott ismétlését is – hangtár funkció. A hangtárat természetesen bővíthetnénk olyan felvételekkel is, amelyek soha nem hangzottak el adásban. Sok műsorral kapcsolatosan felvetődhet annak vagy a rádió más szolgáltatásainak értékesítése – miért ne lehetne a kereskedelmi funkciót teljesebbé tenni? Végül elképzelhetők olyan szolgáltatások is, amelyeknek a rádióhoz, rádiózáshoz semmi közük – csak éppen népszerűbbé teszik a rádiót. Az egyszerűség kedvéért nevezzük ezt szolgáltató funkciónak.

2) A műsorszóró rádiózás másik korlátja a műsorszórásra használható távközlési lehetőségek véges száma. E a végesség sokkal inkább hatósági korlát – a törvényhozók szeretik úgy beállítani a dolgot, mintha nagyon szűkös lenne a frekvenciakínálat –, de azért létezik igazi technikai határ is. A műholdas és a kábeles továbbítás ugyan fellazította ezeket a korlátokat, de különösen a műholdas műsorsugárzás nagyon költséges – egy kisebb rádió

számára megfizethetetlen. Márpedig elképzelhető, hogy egy kis rádióállomás sem csupán a saját falujához akar szólani.

Az 1990-es évek elején, a web kezdeti korszakában még csak kevesen gondoltak arra, hogy az Internet fog megoldást kínálni erre a problémára. Érdekességképpen említem meg, hogy noha az 1995 év végén elfogadott hazai médiatörvény még említést sem tesz a Internetről, e törvénynek egy, 1990-ben készített alternatív változata nem nevesítve ugyan (hiszen akkor még a web nem létezett), de integrálja ezt a lehetőséget.

Az internetes rádiózáshoz technikai értelemben két dolgot kellett kifejleszteni. Az egyik az a digitális hangformátum, amelynek terjedelme sokkal kisebb, mint a CD-n használatosé, ugyanis a szerver kapacitása is véges, továbbá a hanganyag feltöltése is időigényes. A másik probléma a folyamatos, élő adás internetes továbbítása és lejátszása volt.

A két problémára elvi szempontból kétféle megoldás is született (gyakorlati sajnos sokkal több), s e két irányzat napjainkban kezd közeledni egymáshoz. A kétféle megközelítés oka az, hogy az élő adást is telefonvonalon keresztül kell tudni lejátszani, hiszen az internetezők jelenős része egyszerű telefonhálózaton keresztül csatlakozik a web-re, s lejátszhatóság fontosabb a hangminőségénél. Az archív hanganyagok esetében viszont a felhasználó türelmén (és pénztárcáján) múlik, hogy a hanganyag letöltését vállalja-e. Az előző esetben az élő adás nem ismételhető, mert az a felhasználó gépéről a lejátszás során törlődik, az utóbbi esetben azonban a letöltött és jó minőségű műsorszámot a felhasználó korlátlan számban játszhatja le, sőt másolhatja át. Mind a két esetben tömöríti a hangot, ami azt jelenti, hogy a felismerhetőség szempontjából „kevésbé fontos” részeket kivágják a digitális jelfolyamból. Megjegyzem, hogy a képeket és a mozgófilmeket is tömörítik, mert az Interneten keresgélők nem szokták kivárni, ha egy-egy oldal percekig töltődik le.

A legszembeütőbb különbség a „hagyományos és az internetes rádiózás között az, hogy az Interneten rengeteg, több tízezer rádió hallgatható elfogadható hangminőségben. A bőség nagy kihívás minden egyes rádió számára, hiszen továbbra is a hallgatottság maximalizálása a cél.

A másik különbség, hogy az Interneten megszűnt a *főműsoridő* fogalma. Mivel a nap bármely szakaszában találhatunk olyan rádiókat, amelyek híreket, komolyzenét, népzene, jazzt vagy a könnyűzene bármelyik korszakának slágereit játssza, mindig főműsoridő van.

Az internetes rádiók nemcsak az éppen folyó rádióműsor hallgatását teszik lehetővé, hanem a már elhangzottakét is, és esetleg nemcsak az eredeti elhangzás szerinti időpontok alapján, hanem tematikusan is lehet válogatni az archívumukban. Az internetes rádiózás tehát

megszünteti a nyomtatott sajtó ingtag, „az írás megmarad” alapú monopóliumát: *az Interneten nem száll el a hangzó sem.*

Az Interneten a műsort a hallgató is összeállítja egymás után rendezve az archívumban található műsorszámokat. Ezt az angolul „on-demand”-nak nevezett szolgáltatást nagyon sokan magasztalják és kétségtelen, hogy az önkiszolgálás sok hívet szerzett magának. Ám a szerkesztőségek által szerkesztett műsorokat továbbra is szívesen hallgatják, vagyis a két forma nem vetélytársa egymásnak.

Az internetes rádiók nem csupán műsorokat közvetítenek, hanem a hallgatóik számára fontos eseményeket is. Ilyenek a tudományos konferenciától a helyi iskola évzáró ünnepségéig bármi lehet. Felmerülhet a kérdés, hogy egy ilyen eseményt hallgatnak-e a világ másik végén. Ha nem, akkor sincs baj, bár egy-egy jó rádióra a Föld sok pontjáról kattintanak.

Egy rádió az Interneten válik igazán interaktívvá: a vendégeknyv, a fórumrendszer, a levélküldő, a hírlevél, a cset, újabban a személyes napló (blog) erősíti a rádió és a hallgatók, illetve a hallgatók egymás közötti kapcsolatát. Az Internetet reklámra és értékesítésre is használhatja a rádió.

Magyarországon az első internetes rádió (egyben közösségi rádió is) a Pararádió (1. kép) volt, amely 1997-ben kezdte meg adását RealAudióban.

A műsor elektronikus elektronikus tánczenéből, értelmiségi beszélgetésekből, az alternatív életmód értékeinek ismertetéséből áll, és erőteljes antirasszista vonulat figyelhető meg a beszélgetős műsorokban. Az archívum 1999-től tartalmazza az összes elhangzott adást, áramlósos, tehát azonnal meghallgatható módon.

1. kép. A Pararádió kezdő lapja
(Forrás: <http://www.pararadio.hu>)

A rádió honlapja a megalakulás időszakában divatos kialakítást tükrözi: fekete háttér, nehezen olvasható betűk. Ez az arculat egyszersmind a földalattiságot is sugallja. A rádió a

Soros Alapítvány támogatásával jött létre. A Pararádió kicsinek indult, az is maradt, mert mind formájában, mind tartalmilag jobban készítik más, az éterben is sugárzó közösségi rádiók.

Mára szinte minden írott és elektronikus sajtónak van internetes honlapja és hallgathatósága is, így a Magyar Rádióknak is.

7.3 Rádiózással foglalkozó szervezetek, hazai és külföldi rádiók az Interneten

Az Interneten található sokféleség egyik fő jellemzője, hogy a profik által nyújtott tartalom alig különbözik a lelkes amatőrök produkcióitól. Az írásom szempontjából fontos professzionális szolgáltatást „portal site”-nak, magyarul kikötőnek nevezik. Ilyet már nagyon nehéz komoly szakmai háttér nélkül készíteni, de van rá hazai példa, éppen a tömegkommunikáció témaköréből indult (Hargitai Henrik „Hullámvadász” kikötője, amely non-profit vállalkozásként indult, s 2000 őszén vásárolta meg a MATÁV). A multinacionális – döntően USA-beli többségi tulajdonossal jellemezhető – távközlési és számítógép-fejlesztő cégek az elmúlt években sorra felvásárolták a kikötők tulajdonosait, ennek következtében jelentős tőke koncentrált a kikötők fejlesztésére. Természetesen minél jobb, barátságosabb, tehát látogatottabb egy kikötő és minél több időt töltenek ott a világhálón barangolók, annál nagyobb lehet a kikötőből származó reklámbevétel.

Fejlett kikötőt üzemeltetnek a legismertebb tömegkommunikációs társaságok is. A NATO balkáni akciójának kezdetén pl. szinte elérhetetlené vált a CNN lenyűgöző kikötője, noha – egyes vélemények szerint – az ABC kikötője sokkal korrektebb tájékoztatást nyújtott, nem is szólva az olasz közszolgálati rádió és televízió, a RAI kikötőjéről.

A műsorszolgáltatók internetes kikötőinek általános jellemzője, hogy a tömegkommunikáció és a távközlés minden lehetséges eszközét használják. Ha egy ilyen kikötőbe érkezünk, először a beköszöntő képernyőkép – a honlap nyitóképe – látványától szédülünk el. Mozog, zenél, ugrabugrál ott minden, és természetesen szakadatlan a reklámok, fényűjságok, mini videoklipek folyama. Azután attól ámulunk el, hogy a honlap nyitóoldala lényegében csupán tartalomjegyzék, amelyben térkép nélkül úgyszólván lehetetlen eligazodni. A tartalomjegyzék egyrészt a kikötő belső részeit, a belső hivatkozásokat ismerteti, másrészt itt található a legfontosabbak azon helyek közül, amelyeket a kikötőből is el lehet érni – az utóbbiak a korábban már tárgyalt külső hivatkozások. Ilyen külső hivatkozás lehet a műsorszolgáltatót ellátó hírügynökség honlapja, amely szintén lehet kikötő is; de lehet internetes áruházakhoz vezető utalás, tulajdonképpen bármi. Minél több ilyen hivatkozás van a kikötőben, annál valószínűbb, hogy sokan fogják meglátogatni a kikötőt, mint tájékoztató

kezdőpontot. Ezt segíti elő az is, hogy ha más honlapok is hivatkoznak a szóban forgó kikötőre. Ennek érdekében egyes kikötők nyereményjátékokat is hirdetnek. A kikötő külső hivatkozásai közé felkerülni tehát egyaránt érdeke a kikötőnek, és annak site-nak, amelyre hivatkoznak. Ha a kikötő eléggé nívós, akkor igencsak megválogathatja, mit tesz föl a honlapjára. Megválogathatja pénzügyi és tartalmi szempontból egyaránt.

A rádiós-televíziós kikötők nyitóoldala természetesen főcím-jelleggel, röviden tartalmazza a legfrissebb híreket is, hogy azután valahol a kikötőn belül megnézhezzük, elolvashassuk, meghallgathassuk azokat. A kikötők hírszolgáltatása általában teljes egészében ingyenes, hiszen a bevételt a reklámok úgyis megtermelik. A híryanag frissítése azonban nem kis munka, ha a kikötő valóban igényesen, Internet-szerűen akarja azt megoldani. Egy nagy és jó kikötőhöz tehát vélhetően sok-sok munkatársra van szükség.

Az egyes becslések szerint kb. félmillió rádiós vonatkozású honlapból kiválasztott néhány kikötő és honlap elemzése során az általam képviselt szempontrendszer döntő eleme természetesen az, hogy milyen a honlap tartalma. Vagyis miről szól, mennyire friss és milyen szolgáltatásokat kínál. A rádiós műsorszolgáltatók esetében kiemelkedően fontos szolgáltatás az internetes rádióadás, és persze annak hangminősége. De majdnem ennyire fontos a honlap hozzáférhetősége. Az Internet mai fejlettségi szintjén ugyanis hosszabb-rövidebb idő kell ahhoz, hogy a kikötő vagy a egyszerű honlap egy-egy oldala megjelenjék a számítógép képernyőjén. Mint láttuk, ez az idő nem csak attól függ, hogy mennyi információt tartalmaz az adott oldal, hanem, hogy ezt az információt hogyan sikerült rátenni. A harmadik szempont a kikötő vagy honlap külleme, kezelhetősége és egyedisége. A honlapok készítéséhez nagyon sok kellék ingyenesen letölthető az Internetről is, a számítástechnikai újságok CD mellékletei is rengeteg ilyen tartalmaznak, továbbá a honlap készítő számítógép programokhoz is adnak néhány ezret. E kellékek közé tartoznak a hátterek, tehát azok az alaplátványok vagy háttérképek, amelyekre az egérrel kattintva valami történik (pl.: új oldalra lépünk vagy elindul a muzsika); továbbá apró álló és ugrabugráló (animált) ábrácskák, hangeffektusok, stb.. Profi honlap esetén – az egyezményes jelek kivételével – nem illik ezeket a konfekció termékeket használni. Illik viszont – mondhatni, kötelező – a képernyőt részekre osztani. Általános szokás, hogy a képernyő többnyire bal oldalán egy keskenyebb terület a tartalomjegyzék, a többi része pedig maga a honlap. Bárhol böngészhetünk a honlapon belül, ez a tartalomjegyzék mindig látható, s ez azért előnyös, mert nem kell az oldalak között ugrálni, elegendő a megtekinteni kívánt oldal címére kattintanunk a baloldalon, a jobb oldalon már ott is van a címhez tartozó oldal. Az ilyen honlapot keretszervezésű honlapnak nevezik.

Számomra az is fontos követelmény, hogy magyar honlap esetén a teljes magyar ábécé betű készletét használja a honlap, ideértve az *ő* és az *ű* betűt is.

Végül, az egyik legnehezebben teljesíthető követelmény, hogy a honlapok megtekintését szolgáló, ún. böngésző programok két legerjedtebb fajtájával, a Microsoft Internet Explorer 4.0 (vagy fejlettebb) és a Netscape 4.0 (vagy fejlettebb) változatokkal közel azonos módon lehessen nézni-hallgatni a honlapot. Az egymást kiszorítani akaró két cég ugyanis egyedi, csak az ő böngészőjével megjeleníthető honlap-elemeket is kitalált, ezeket nem célszerű használni, hiszen tudhatjuk, hogy a vevő gépén melyik változata van.

Elsőként keressük meg például a Hírközlési Főfelügyelet, a HIF honlapját (2. kép)!

2. kép. A Hírközlési Főfelügyelet honlapja
(Forrás: www.hif.hu)

A HIF honlapja csaknem tökéletes. A háttér ugyan tucat-termék, és e háttér egyes esetekben a rossz betűtípus választás miatt nehezíti is az olvasást, de azért el lehet viselni. A kezdőkép azonban nagyon elegáns, és választhatunk, hogy angol vagy magyar nyelven akarunk-e megismerkedni a HIF-fel. Magáról az intézményről, annak szervezeti felépítéséről egyik nyelven sem tudnak meg semmit. A főigazgató ugyan bemutatkozik, de a honlap nem közli a fényképét. Sajátos – s mint a későbbiekben látni fogjuk – jellegzetes tünet ez. A HIF

esetében a munkatársak eltagadása már csak azért is méltatlanság, mert egy részük évek-évtizedek alatt rengeteget tett a szabad(abb) honi rádiózásért-televíziózásért. A HIF története is adhatna büszkeségre okot, s ezen keresztül a már nyugdíjas vagy elhunyt alkalmazottak bemutatása is lehetővé válna. A honlap egyébként keretszerkezetű, jól áttekinthető, bizonyos részeiben a belső hivatkozások rendszere példamutató. Logikus módon tartalmazza a HIF szolgáltatásait, és gondosan tervezett táblázatok igazítanak el a típusengedélyezett berendezések, az engedélyezési eljárások, stb. körében. Sajnos, a honlap nem ismeri az übetűt, és az első igazán nagy hiányosság az, hogy a berendezéseket gyártók és forgalmazók oldalán a cégek, a műsorszórás oldalon a műsorszolgáltatók, vagyis rádió- és televízióállomások egyikének honlapja, emilje sem érhető el ezekről a oldalakról: hiányoznak a külső hivatkozások. A honlap egyik érdekessége, hogy vitafórumként is funkcionál: az egységes hírközlési törvény szakmai definícióit vitathatták meg itt, és a vélemények nyilvánosak voltak. A HIF honlapja nem tartalmazza a HIF által készített hálózatterveket és az egyes helyi rádiók-televíziók vételkörzet-térképeit sem. Ez olyan hiányosság, amely az egyébként kedvező összképet nagymértékben rontja. A honlap egyik erőssége viszont az az oldal, amely az egyéb külső hivatkozásokat tünteti föl. A honlap készítőjének lehetett némi lelkiismeret furdalása, mert e hivatkozások olyan honlapokra, kikötőkre is mutatnak, ahonnan végre elérhetők a rádiók és tévék. Viszont nem találtam meg az ORTT-re történő hivatkozást.

A disszertáció készítésének időszakában az Országos Rádió és Televízió Testület (www.ortt.hu) honlapja (3. kép) a HIF ellentettje.

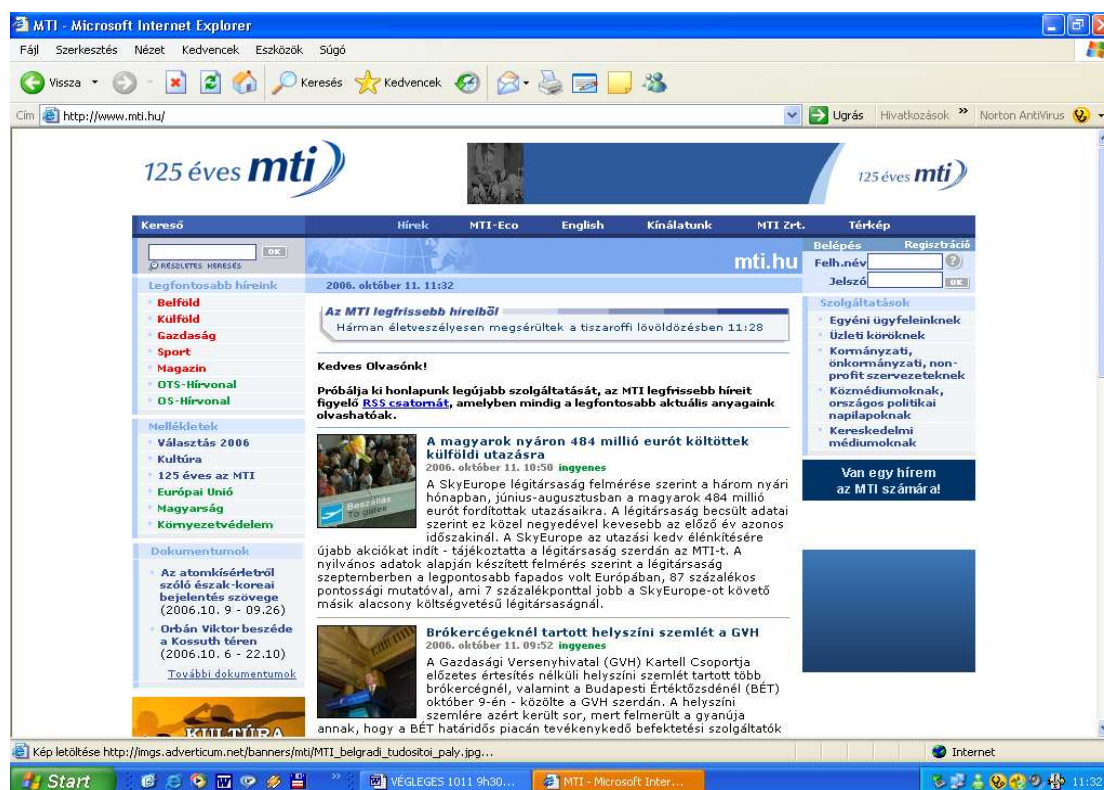
Már a nyitókép is elég riasztó, ráadásul ez az oldal többek között az animáltan ugráló magyar és angol zászló (tucat kellék) miatt elég lassan töltődik le. Bár a honlap keretszerkezetű, mégis nehéz eligazodni az egyes oldalakon belül. Magáról a testületről szóló oldal a honlap létezése óta „szerkesztés” alatt áll. Így azután nem ismerkedhetünk meg sem az intézmény felépítésével, sem a munkatársaival. A honlap szó szerint közli a médiatörvényt, ezt azonban az Internet szellemével ellentétesen teszi: az oldal egyetlen belső hipertextes hivatkozást sem tartalmaz. Még ennél is rosszabb az a két táblázat, amely a műsorelosztó (kábeltelevíziós) és műsorszóró rendszerek adatait tartalmazza.

3. kép. Az Országos Rádió és Televízió Testület honlapja
(Forrás: www.ortt.hu)

Egy sor cég, szervezet hiányzik belőle. Egyetlen szervezet honlapja, emilje sem érhető el e táblázatokból, pl. azért, mert fel sincs tüntetve, hogy kinek, milyen internetes vonatkozásai vannak. Ami a HIF esetében hiba, az az ORTT-nél bűn, hiszen elvileg az ORTT-hez fordulhatna mindenki, akinek a legteljesebb információra van szüksége. Az ORTT pályázatainak szövege a honlapon közvetlenül nem olvasható, de letölthető az egyik szövegszerkesztő program formátumában adatlappal együtt. Ez a legjobban használható része a honlapnak, mert legalább a pályázati űrlapokért nem kell a Műsorszolgáltatási Alaphoz személyesen fordulni. A honlap az ORTT határozatairól vagy a műsorfigyelő csoport jelentéseiből csak válogatást közöl. Egyáltalán nem szerepelnek a panaszbizottsági határozatok, állásfoglalások. Az ORTT honlapja nem közli a látogatók véleményét; nincs a HIF-éhez hasonló fórum vagy nyilvános vendégkönyv.

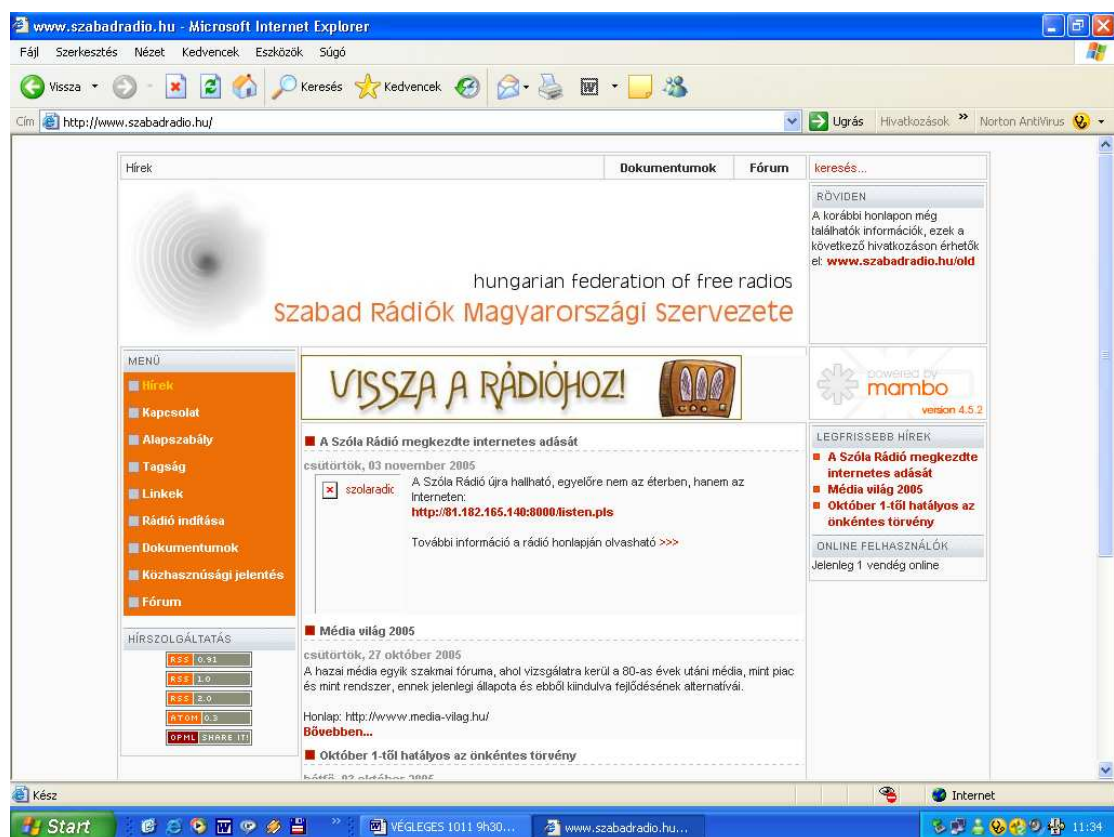
A következő állomásunk egy olyan honlap, amely már felcsillantja a kikötő lehetőségét is, ez a Magyar Távirati iroda internetes helye: www.mti.hu (4. kép). A honlap kulcsíne előnyösen változott bár a nyitóoldal lassan töltődik le. A kezdőoldalt sajnos esztétikailag zavarja a nemzeti hírügynökség honlapjának fejlécét „ékesítő” reklámcsík. A honlap nem keretszerkezetű, rendkívül nehéz rajta eligazodni.

4. kép. A Magyar Távirati Iroda honlapja
(Forrás: www.mti.hu)

A honlap fő értéke a híryanaga lenne, viszont az az érzésünk, hogy az egyes hírek ott fejeződnek be, ahol kezdődniük kellene. Ez nem véletlen: éppen e miatt nem érdemes a rádióknak-tévéknek felhasználniuk e díjmentes híreket, hanem célszerű előfizetniük a teljes és részletes MTI hírszolgáltatásra. A honlap erényei közé tartozik a kiváló képanyag, amelynek vízjele megakadályozza a lopást, a nyelvi igényesség, amit gyakorta cáfolni látszik a sok gépelési hiba; valamint a kétségtelen gyorsaság – ami egyébként csak pár perces előnyt jelent mondjuk az Index vagy az Origo kikötőhöz képest, hiszen a nyilvánosságra hozott hír és gazdasági információ jogvédett ugyan, de díjfizetési kötelezettség nincs. Az MTI honlap mindazon által és érthetetlen módon egyetlen filmbejátszást vagy hangzó anyagot nem tartalmaz, holott ez legalább olyan magától értetődő lenne, mint a szövegek, képek sokasága. A külső hivatkozások között végre számos rádió- és tévéállomás nevét és internetes címét fedezhetjük fel. Sajnos ennek a honlapnak sincs vendégkönyve.

A magyarországi közösségi rádiók honlapja az egyetlen olyan hazai honlap, amelyet tömegkommunikációs érdekvédelmi szervezet, a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete (Szaráma) készít (5. kép).

5. kép. A Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetének honlapja
(Forrás: www.szabadradio.hu)

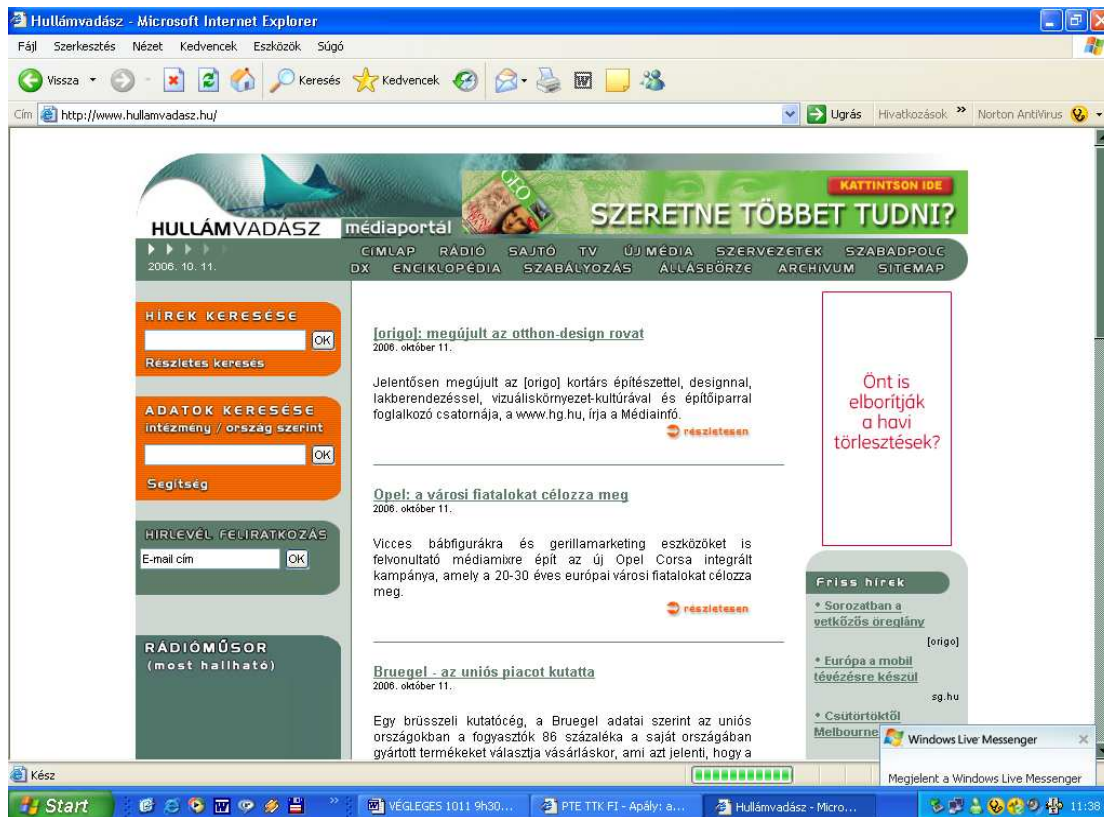
Ezen a honlapon megtaláljuk az összes hazai működő és működésre váró közösségi rádió legfontosabb adatait, ugyanis minden egyes lakást bekötötték a kábelhálózatba, így a vétel az egész településen egyszerűen oldható meg. A honlapról elérhető az Interneten is jelenlévő közösségi rádiók (Civil, Tilos) folyamatos RealAudio adása.

Letölthető a szervezet legújabb, a Phare támogatásával készült könyvecskéjének, a Szabodon című kiadvány teljes anyaga; ez átfogó képet nyújt a közösségi rádiózás műfaji, jogi, technikai kéréseiről. A honlapon olvashatunk a szabad rádiósok nemzetközi szervezetének, az AMARC-nak akcióiról. E szervezet kelet-európai központja Budapesten valósult meg a Szaráma irodájának egy részét bérelve, s ez azért fontos tény, mert az AMARC nemzetközi rádiós akciói a fasizmus, a rasszizmus, a neonacionalizmus és a szexizmus megnyilvánulásai ellen irányulnak. A honlap ismerteti még a legfontosabb rádiós jogszabályokat, a közösségi rádiókat érintő pályázatokat, külső hivatkozásai pedig az ORTT-re, a HIF-re és egyes civil szervezetekre mutatnak.

Említettem, hogy ebben az időben a többi hazai rádiós-televíziós szervezet nem rendelkezik honlappal. E miatt is van felbecsülhetetlen jelentősége a Hullámvadász elnevezésű

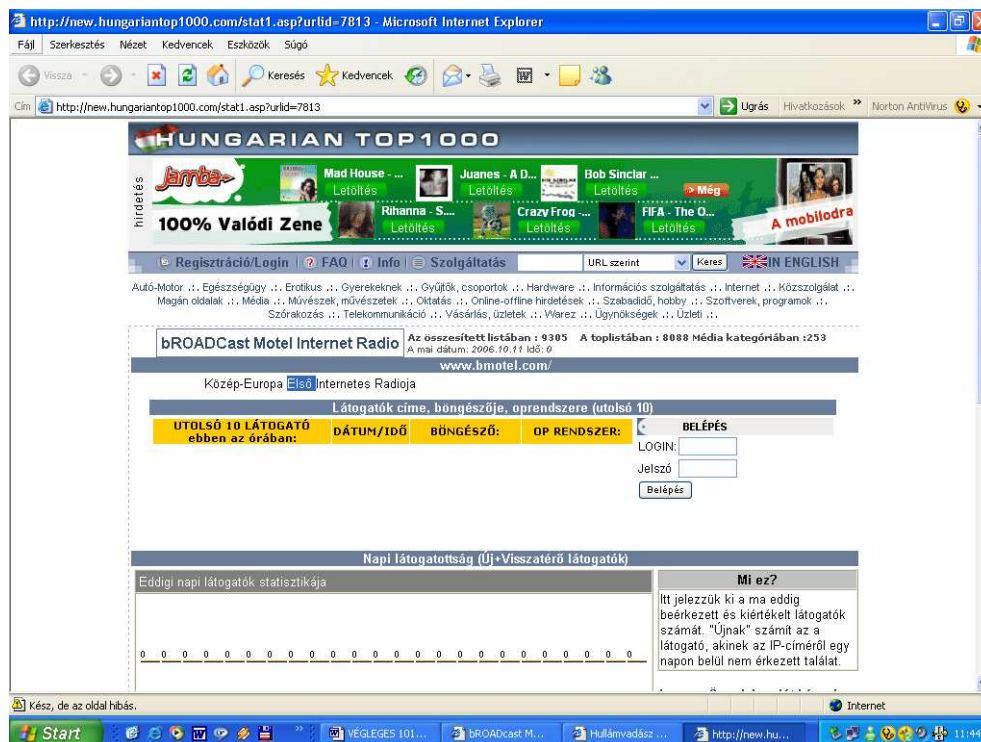
internetes kikötőnek (www.hullamvadasz.hu), amelynek adataiból időnként az ORTT is dolgozik (6. kép).

6. kép. A Hullámvadász honlapja
(Forrás:www.hullamvadasz.hu)

A kikötő egykoron a kalózádiókról is adott felvilágosítást, de amikor kiderült, hogy a HIF ennek alapján buktatta le őket, az adatokat két hónapon keresztül letiltották. Azóta – szigorúan magánhasználatra – ismét olvashatók. A kalózádiók pedig tovább szaporodnak.

A fontosabb hivatalos és civil intézmények után nézzük meg egy, kizárólag az Interneten hallgatható rádió, a bROADcast Motel Radio, rövidítve a bMotel Rádió honlapját (7. kép).

7. kép. A bMotel Rádió honlapja
(Forrás: www.hungariantop1000.com)

A bMotel Rádió arculata valahol a kereskedelmi és a közösségi rádiók között helyezkedik el. A bMotel Rádió honlapja folyamatosan bővülő hangarchívumot is tartalmaz, ahonnan nem csak bármikor letölthetők a hallgatók által kedvelt zeneszámok, hanem amelyre a hallgatók is feltölthetik azokat a dalokat, amelyeket a többiek figyelmébe ajánlanak, így pl. kezdő zenekarok mutathatják be alkotásaikat. A hangarchívum természetesen tartalmazza néhány előző adás és az exkluzívabb riportok felvételét. A hallgatók és műsorkészítők kapcsolatát szorosabbá tevő nyilvános fórum, stáb-bemutató (minden stábtagnak emil címmel, de sajnos fotó nélkül), továbbá a vendégekről készült fényképek teszik még meghittebbé, közösségi vonásai tekintetében hangsúlyosabbá a bMotel Rádiót. A csak az Interneten hallgatható rádiók népszerűsége egyébként egyre növekszik, a londoni Virgint naponta kb. hatezren hallgatják.

Barangolásunk végén vessünk egy pillantást a BBC online kikötőre (8. kép)! Számunkra azért is tanulságos lehet a BBC, mert közszolgálati műsorszolgáltatótól van szó, s mert egy-két évvel ezelőtt a BBC honlapja bizony használhatatlan volt. Európában a nagy példakép, a BBC is sokoldalúan használja az internetet. Honlapja a BBC elveinek megfelelően tárgyyszerű és rengeteg pontos információt közöl a világ minden tájáról. A BBC néhány év óta digitális rádióműsort is sugároz, viszont megszüntette középhullámú műsorszolgáltatását. Hét országos programját közel száz helyi stúdió műsora egészíti ki.

8. kép. A BBC honlapja
(Forrás: <http://www.bbc.co.uk>)

A BBC nyitólapja ugyan nem keretszerkezetű, de nem túl nehéz eligazodni rajta. A nyitólapról az összes rádió- és televízió program elérhető; megtudhatjuk, hogy az Egyesült Királyság nagyobb városaiban milyen az időjárás és tematikus csoportosításban találhatók meg a kikötő egyes témái is. A BBC Online nem hivalkodó, belső lapjainak tartalma pedig olyan sokszínű, hogy órákat lehet itt tölteni. Például, ha a híroldalra kattintunk, ott kellemes színekkel, sok fotóval illusztrált oldalt találunk, ahol minden fontosabb téma jól elkülönül, s ha egy-egy hírrel kapcsolatban részletesebb információra vagyunk kíváncsiak, tovább léphetünk és újabb szövegeket, képeket, hang- és videobejátszásokat kapunk. A legrészletesebb hírekért sem kell fizetni, holott a BBC a világ egyik legnagyobb hírügynöksége is egyben. A nagyon régi számítógép tulajdonosok kedvéért minden oldalon létezik egyszerűbb, lecsupaszított változat is.

7.4. A Magyar Rádió és az Internet

A rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény meghatározza a Magyar Rádió feladatait. E törvény értelmében a Magyar Rádió az URH sávon két országos, középhullámon egy országos műsorszolgáltatása (programja) lehet, továbbá szolgáltathat körzeti és helyi műsorokat és külföldre irányulót is. A már hatályba lépésekor korszerűtlen törvény az Internetet még meg sem említi. Holott tisztázni kellett volna például, hogy az Internet segítségével történő műsorszolgáltatás külföldre irányulónak minősül-e (nem mellékesen a műholdas műsorszolgáltatás minék minősül), vagy, hogy a rádióműsort hordozó honlapra érvényesek-e a közszolgálati műsorszolgáltatókra és közműsor-szolgáltatókra vonatkozó reklámkorlátozások.

A törvény hatályba lépése után nem sokkal a Magyar Rádió is megjelent az Interneten. A világhálóban rejlő lehetőségeket elsőként a Külföldi Adások Főszerkesztősége ismerte fel, hiszen tengerentúli hallgatói számára az Internet könnyen hozzáférhető volt. A tengerentúli Internet-szolgáltató a Magyar Rádió RealAudio formátumban továbbított műsoráért előfizetési díjat számolt fel, ennek következtében a szolgáltatás igénybevétele kismértékű lett.

A törvény hatályba lépését követő négy esztendő során a Magyar Rádió egész internetes tevékenysége ellentmondásos. Sem az intézmény vezetőségében, sem az intézmény különböző beosztású dolgozóiban nem tudatosult eléggé, hogy a Magyar Rádió elveszítette 40 évnél fiatalabb hallgatóinak túlnyomó többségét. Különösen tragikus a Petőfi Rádió helyzete, amelyet – a Kabaré és néha a sportműsorok kivételével – tulajdonképpen alig hallgatják. A fiatalabb korosztályok visszahódításának egyik eszköze az Internet lehetett volna, s a több éves késlekedés behozhatatlan hátrányt jelentett.

Az internetes tevékenység egyik akadálya a Magyar Rádió számítástechnikai-informatikai állapotának aggasztó helyzete volt. A számítógép-park 80 %-a elavult, az internetes munkára csak korlátozottan vagy egyáltalán nem voltak alkalmasak. Sok szerkesztőségben még egy gép se volt. A belső hálózat is korszerűtlen volt, a külvilággal történő kapcsolat pedig olyan lassú, hogy a Magyar Rádió honlapja (www.radio.hu) a nap legnagyobb részében elérhetetlen volt.

A Magyar Rádió honlapját a Budapesti Műszaki Egyetem Elektronikus Eszközök tanszéke fejlesztette ki és gondozza. Ugyancsak a BME működteti azokat a szervereket, amelyekről az élő RealAudio adások mennek. Az egyetemen rádiókészülékkel veszik a Magyar Rádió műsorait, ennek következtében a Kossuth Rádió programja berreg, torz, rosszul érthető. A RealAudio közvetítésnek egyébként is szimbolikus jelentősége van, mert egyidejűleg legfeljebb 60 számítógép veheti azt.

A honlapon látszik, hogy alapvetően laborszintű kísérlet eredménye; létrehozásában grafikus, ún. webdesigner nem vett részt. A nyitólapot követő belső oldalak semmilyen koncepciót nem tükröznek; a legtöbb oldal helyén a „fejlesztés alatt” felirat fogad. Az Interneten szörfölők lesújtó véleménye a vendégkönyvből is kiderül. A honlap legsikerültebb fejlesztése a Krónika-net azonban – világszerte példátlan módon – a hírek többségét pénzért szolgáltatja. A Magyar Rádió honlapján és a Krónika-net-en is gyakoriak a súlyos nyelvhelyességi hibák.

A Magyar Rádió egyes műsorainak honlapjaival – ugyancsak példátlan módon – konkurens honlapokon találkozhatunk, így például a Vasárnapi Újság a Netlap részét képezi.

E fogyatékoságok felszámolására kétévnyi hezitálás után alakult meg 2000. április elsején a műsorpolitikával foglalkozó addig alelnök, Juhász Judithoz tartozó „Világháló Önálló Internet Szerkesztőség” hat fős belső munkatársi gárdával. A szerkesztőség feladata volt a Magyar Rádió internetes tevékenységének összehangolása, fejlesztése; az internetes hangarchívum gondozása és az Interneten keresztül történő távoktatás.

A szerkesztőség első lépésként a Magyar Rádió honlapjának arculatfejlesztését tűzte ki célul, s ahhoz, hogy az arculattervet megrendelhesse, részletesen kidolgozta a Magyar Rádió Internet kikötőjének jellemzőit, szolgáltatásait.

A leendő kikötőnek tükröznie kell a Magyar Rádió Rt. nemzeti- és közszolgálati jellegét. Ez azt jelenti, hogy a Magyar Rádió kikötőjének a közélet és a kultúra magas színvonalú képviselőjének kell lennie, kihasználva azt a tény, hogy felbecsülhetetlen értékű hangarchívuma és professzionális újságíró gárdája van. A kikötő arculatának illeszkednie kell a Magyar Rádió Rt. arculati kézikönyvéhez.

A tervekből részben megvalósult feladatok a kikötő szolgáltatásaiban:

- szervezeti egységenkénti, műsoronkénti, személyes és egyéb honlapok,
- nagy terjedelmű, több formátumú hangtár és hangarchívum,
- nagy terjedelmű képtár és képarchívum,
- nagy terjedelmű, több formátumú mozgóképtár és mozgókép archívum,
- több formátumú élő hang- és mozgókép közvetítés,
- e-kereskedelem.

Minden egyes honlap-oldal tartalmaz

- szöveges, grafikus, fényképes, animált, mozgóképes- és hanginformációt,
- képeslapküldőt,
- fórumot,
- kérdőívet,

- mini-csetet,
- játsszóházat,
- elektronikus levélküldési lehetőséget,
- e-kereskedelmi elemet,
- wap-tömörítést (az Internet mobiltelefonos változata)
- a teljes kikötőre vonatkozó keresési lehetőséget,
- hivatkozás gyűjteményt,
- a honlap tartalmát nem zavaró reklámot,
- az oldal nyomtatóbarát változatát.

Fentiekből a mai napig csupán néhány elem működik a gyakorlatban. Terv szerint a kikötő az egyes honlap-oldalak csetjén kívül több ezer főt befogadó szupercsetet is tartalmazhatna. A szupercset szolgáltatásai: fényképes és/vagy mozgóképes regisztrációs lap, web-es üzenetküldés, tetszőleges számú magánszoba (privy) létrehozási lehetőség külső honlapokról is. A szupercset alcsetjeként egy moderált, egyszerre legfeljebb 30 főt befogadó „lelkiségly-cset” is a terv része volt, szakképzett pszichológusok karitatív munkájának segítségével. A kikötő főoldaláról a legfontosabb lapok közvetlenül is elérhető. A főlapon ezen kívül meg kell jelennie, hogy az odaérkezés pillanatában melyik programon milyen műsorszám megy.

A szerkesztőség eredeti elképzelése alapján az arculat egységessé tétele úgy lett volna hasznosítható, hogy elkészül egy speciális, bárki által könnyen kezelhető honlapszerkesztő, amely a kikötő arculatához illeszkedik, tehát tartalmazza a honlap-oldal szerkezetét és a felhasználható eszközöket (pl. hátterek, vonalak, betűtípus, stb.). A honlapszerkesztőnek magyar helyesírás ellenőrzőt, nyelvhelyesség ellenőrzőt és szinonima szótárat is alkalmaznia kellene. A honlapszerkesztőt tartalmazó CD-n képterjedelem-optimalizáló, egyszerű képmódosító (átméretezés, szín-optimalizálás) és hangkódoló (RealAudio, Windows Media Audio, mp3) segédprogramok is találhatóak. Ezt a CD-t a Magyar Rádió minden munkatársa megkapta volna és a szerkesztőség honlap-készítő tanfolyamot tervezett indítani.

2000 novemberére végre elkészült a leendő kikötő nyitó oldalának és belső oldalainak arculatterve, de a terv szerinti megvalósulás elmaradt. 2001-ben vezető- és szerkezetváltás történt a Magyar Rádióban, amely teljesen más szempontok alapján határozta meg az internetes megjelenítést is. 2001-ben az új vezetés a Világháló Önálló Internet Szerkesztőséget megszüntette, a Magyar Rádió honlapjára látogatók azt tapasztalják, hogy folyamatos felújítás alatt áll a site.

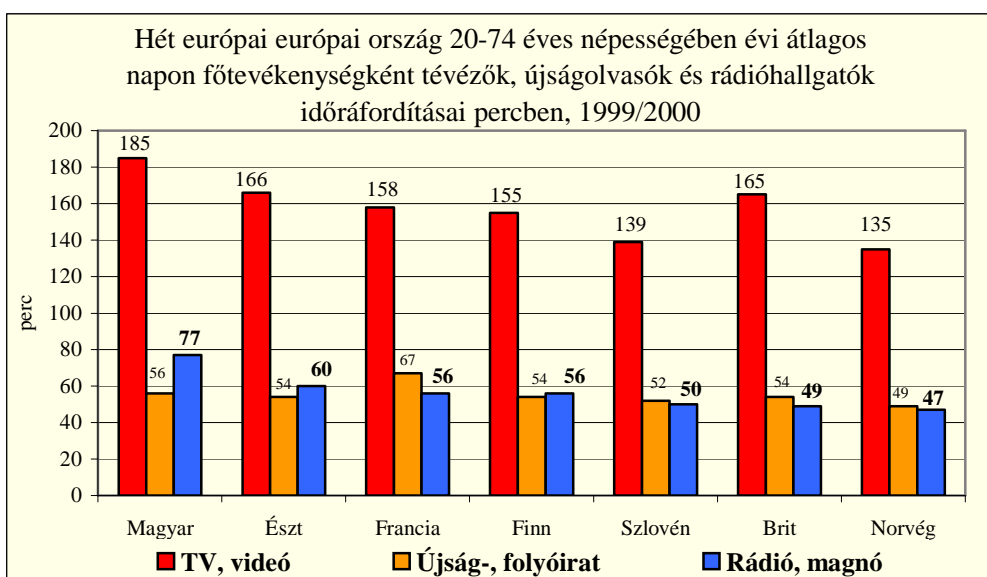
Bár a változások hoztak – a digitális technikai fejlődés diktálta – eredményeket is, a Magyar Rádió internetes tevékenységének jövője alapvetően két tényezőtől függ. Az egyik tisztán technikai-gazdasági kérdés: milyen ütemben sikerül gyors és tömeges elérhetőséget (legalább napi tízezres forgalmat) biztosítani a Magyar Rádió kikötőjéhez, ideértve a kikötő mobilelefonos, tehát nem webes, hanem wapos változatát is. A másik a szakképzettség kérdése: mennyi idő alatt és kiket lehet megtanítani az internetes munka magas színvonalú végzésére. Példaként említem a svéd és a dán közszolgálati rádió példáját, ahol minden szerkesztőnek értenie kell a honlap-készítéshez is. Ami biztos, a Magyar Rádió professzionális internetes megjelenés nélkül még inkább pusztulásra ítéltetett, az Internet viszont kitörési pontot hozhatna mindazok körében, akik értékes és hiteles tartalomra kiéhezettek.

8. HALLGATOTTSÁGI SZOKÁSOK TENDENCIÁI MAGYARORSZÁGON

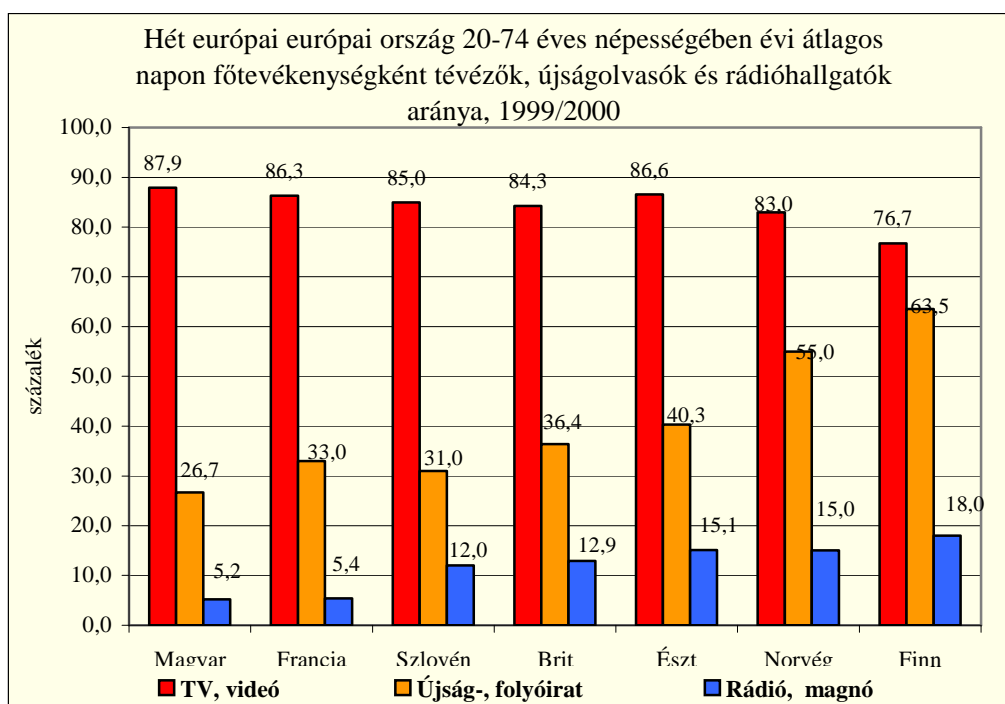
8.1 Médiafogyasztási szokások

Az életmód és kultúra szociológiai jelensége számos nézőpontból és eszközzel, időbeli, térbeli, társadalmi vagy valamely jelenséget kiemelő metszetben közelíthető meg, csakúgy, mint bármely képzőművészeti, kulturális alkotás. A nézőpontok egyike a mindennapi időfelhasználás, amelynek része a szabad idő. Ennek vizsgálatához a KSH hazai (1963., 1986., 1993., 2000., évi) adatbázisait, közvéleménykutató cégek (Szonda Ipsos, Gallup Intézet) valamint az EUROSTAT által több országban készített időmérleg-felvételeket használtam fel. Ha a vizsgálódás középpontjában a szabad idő felhasználására a rádiózás a kérdés, és meg akarjuk érteni, hogy annak jellemzői milyen körben és hogyan alakulnak, továbbá, ha értékelni akarjuk, akkor stabil és egyértelmű viszonyítási pontokat kell keresnünk, amelynek változásaira vagy különbségeire rámozdulnak az időfelhasználás szerkezeti mutatói. A dolgozat jelen fejezete erre törekszik az *időbeli*, a *térbeli* és a *társadalmi* metszetek vizsgálata során.

Az időben és térben lezajló változásokat a közszolgálati, a kereskedelmi, a regionális, a közösségi és az internetes rádiózási szokásokban kerestük, de összevetésként helyenként hasonlítást végeztünk a nyomtatott sajtó olvasása és a televízió hallgatása tér- és időmutatójában is. A hazai felvételeken kívül lehetőség van az EUROSTAT által, az ezredforduló éveiben végzett összehangolt időmérleg-felvételek alapján a médiafogyasztás mennyiségének és szerkezetének hét országra vonatkozó egybevetésére. Itt azonban csak a főtevékenységek átlagos ideje áll rendelkezésre (6.-7. ábra).

6. ábra. 7 európai ország összehasonlítása időráfordítások alapján (Forrás: EUROSTAT)

7. ábra. 7 európai ország összehasonlítása a tevékenységet végzők aránya alapján (Forrás: EUROSTAT)

A médiafogyasztás, pontosabban a televízió, a rádió, újság- és folyóirat-olvasás közelebbi vizsgálata kapcsán el kell szakadni a 24 órás keretben tevékenység-

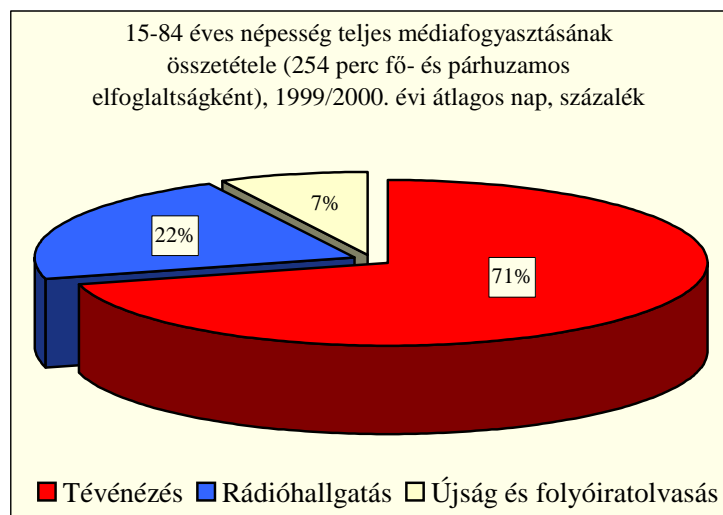

szerkezetelemzéshez használt napi átlagos időfelhasználás kizárólag főtevékenységekre korlátozott időmutatójától.

Amikor a teljes napi időfelhasználás szerkezetéből kiragadva egyes tevékenységek kerülnek a megismerés középpontjába, az átlagos időráfordításban (tehát a végzők-nem végzők közös átlagában) már együtt szerepelhet a fő és a valami más elfoglaltsággal egy időben végzett, ún. párhuzamos tevékenységek ideje. Kiemelt jelentősége van ennek, ha a teljes médiahasználat szerkezetét vizsgáljuk, amelyben - különösen a *rádiózás* esetén - kitüntetett szerepe van a párhuzamos végzésnek: például rádióhallgatás a reggeli készülődés, autóvezetés, háztartási munkák közben, de: újságolvasás utazás alatt, televízió nézés, étkezési időben. A közel egyórás napi átlagos rádióhallgatásból mindössze 3 percnyi főtevékenység jelenik meg a napi időbeosztás 24 órás keretében.

Továbbiakban a különböző tömegkommunikációs eszközök, médiumok használatáról esik szó, ezek átlagos időráfordításainak médiafogyasztáson belül képviselt mennyiségeiről, arányairól, függetlenül mindenféle tartalomtól (8. ábra).

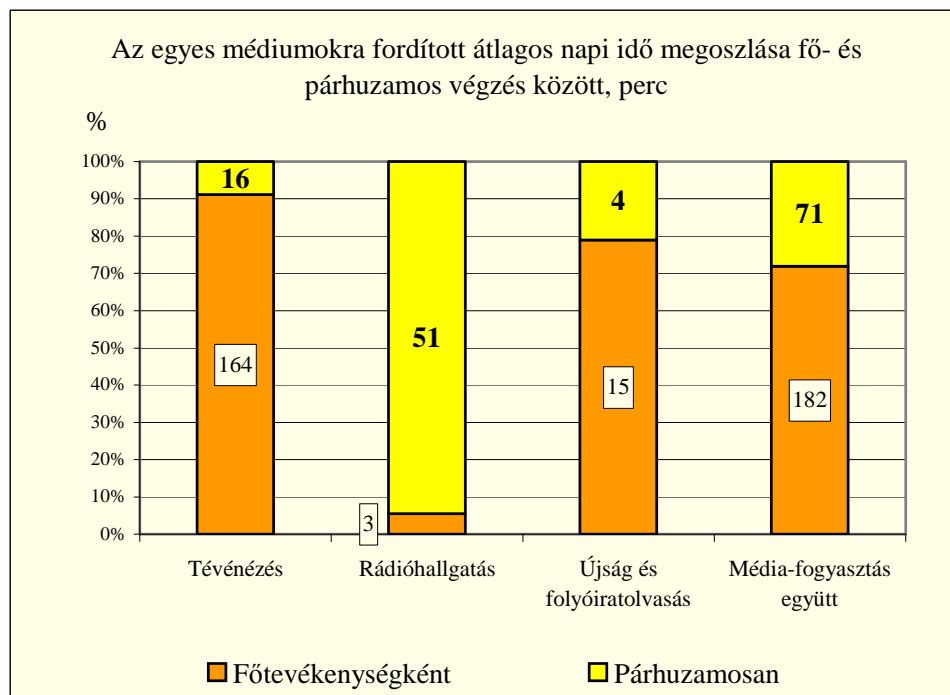
A televízióra, rádióra, újság- és folyóirat-olvasásra fordított átlagosan több mint napi négyórányi, fő- és párhuzamos tevékenységként végzett idő százalékos megoszlását mutatja a torta (8. ábra).

8. ábra. A 15-84 éves népesség teljes médiafogyasztásának összetétele (Forrás: KSH, 2004)

A 9. ábra a különböző médiumok eltérő használatára utal. Jelentősen különbözik a párhuzamos végzés szerepe, amíg a televízió nézés egészén belül mindössze 10 %-ot, az

újság- és folyóirat olvasásban 20 %-ot képvisel a párhuzamosság, addig a rádióhallgatás 95 %-a valamely más elfoglaltság mellett zajlik.

9. ábra. Az egyes médiumokra fordított fő- és párhuzamos tevékenység időtartama, percen
 Forrás: KSH, 2004.

Alapvetően kétféle eljárás, megközelítés létezik az egyes közmédiumok használatának vizsgálatára. A profitorientált közvélemény-kutató, médiakutató cégek többsége folyamatos, vagy gyakori rendszerességgel végzett adatgyűjtések során az egyes eszközök használatát állítja középpontba. Eredményeik meggyőző erejét, hitelességét műszeres mérésekkel is alátámasztva töreksenek egzakt képet adni arról, hogy a nap kiemelt időszakaiban a médiapiac egyes szereplői milyen mértékben és milyen összetételben képesek befogni a vásárlóerővel rendelkező népet; befogadói oldalról: a nap egymást követő időszakokban jellemzően kik, milyen adók műsorszórását veszik igénybe. A változásokat hónapról-hónapra regisztrálják, az eredményeknek döntő szerepe van a nagy reklámozó cégek orientálásában, a reklámpiac (újra) felosztásában. Kíméletlen verseny alakul ki az „értékes” hallgatókért, ezért a műsorpolitikát egyre inkább a vélt vagy valós tömegigények (igénytelenség) kiszolgálása jellemzi. Az eszményi hallgató a mindig rohanó üzletember, menedzser, aki gyorsan, széles körben akar tájékozódni, nincs ideje elmélyülni a részletekben, kikapcsolódási igénye pedig az aktuális zenei irányzatok vagy felszínes csevegések hallgatásában ki is merül. Ezért már a rendszerváltozást követően berobbanó amerikai stílus, a lazán pergő

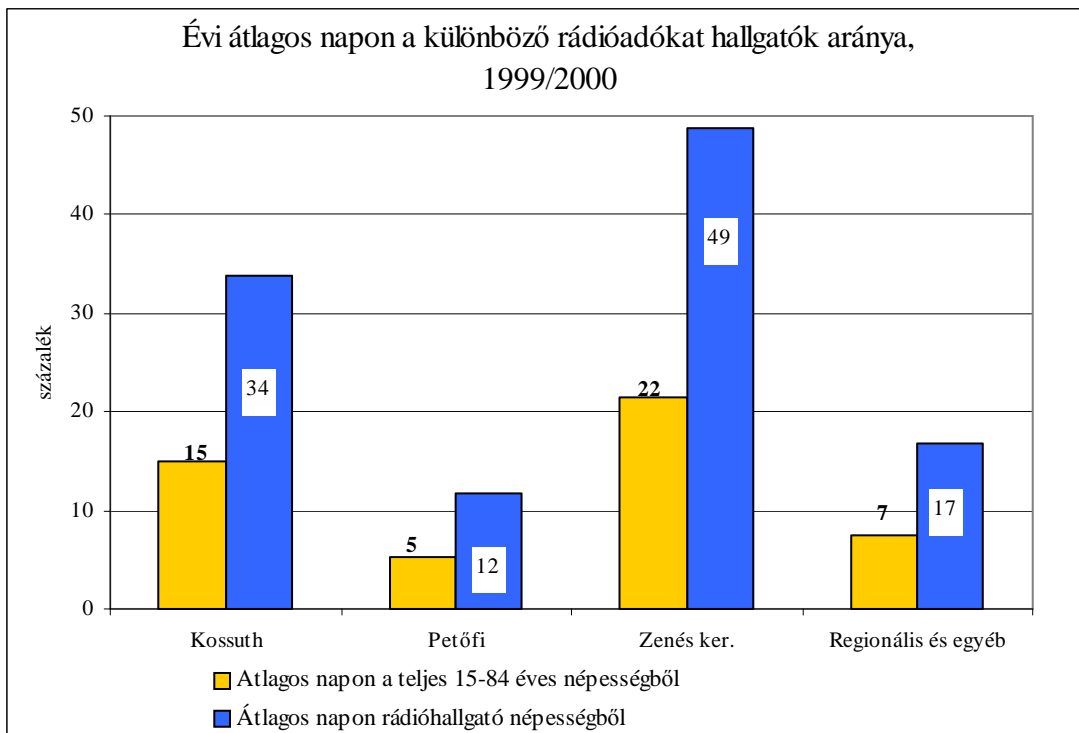
műsorvezetés, meghökkentő bemondások, a gyors, magyar mondatritmust, hanglejtést nem ismerő szövegmondás láncreakációszerűen terjedt főként az új, kereskedelmi adók műsoraiban, filmek, reklámok szinkronhangjaiban. A könnyen fogyaszthatóság már szinte általános követelmény a legtöbb szerkesztőségben, azokban is, ahol korábban igényes munka folyt. Ebbe a versenybe az egyre szűkebb költségvetési „támogatás” következtében a közszolgálati médiumok is belekényszerülnek, holott a köz legmagasabb szintű szolgálatát valóban közpénzből kellene finanszírozni. Vissza kellene állítani az előfizetési díj rendszerét, vagy a személyi jövedelemadók törvény által meghatározott stabil hányadát kellene a közmédiumok fenntartására fordítani.

A nagy rádió- és televízió társaságok kizárólag azért készítettek a nap egészéről, 24 óra valamennyi egymást követő tevékenységéről számot adó időmérleget, hogy a rádióhallgatást és tévénezést a napi tevékenységek rendszerében tudják vizsgálni. A BBC az 1930-as évektől ötévenként készít alapvetően ezzel a céllal időmérleg-felvételeket. Magyarországi példa a Tömegkommunikációs Kutatóközpont 1972 májusi felvétele, amelyet Tomka Miklós irányított és elemzett.

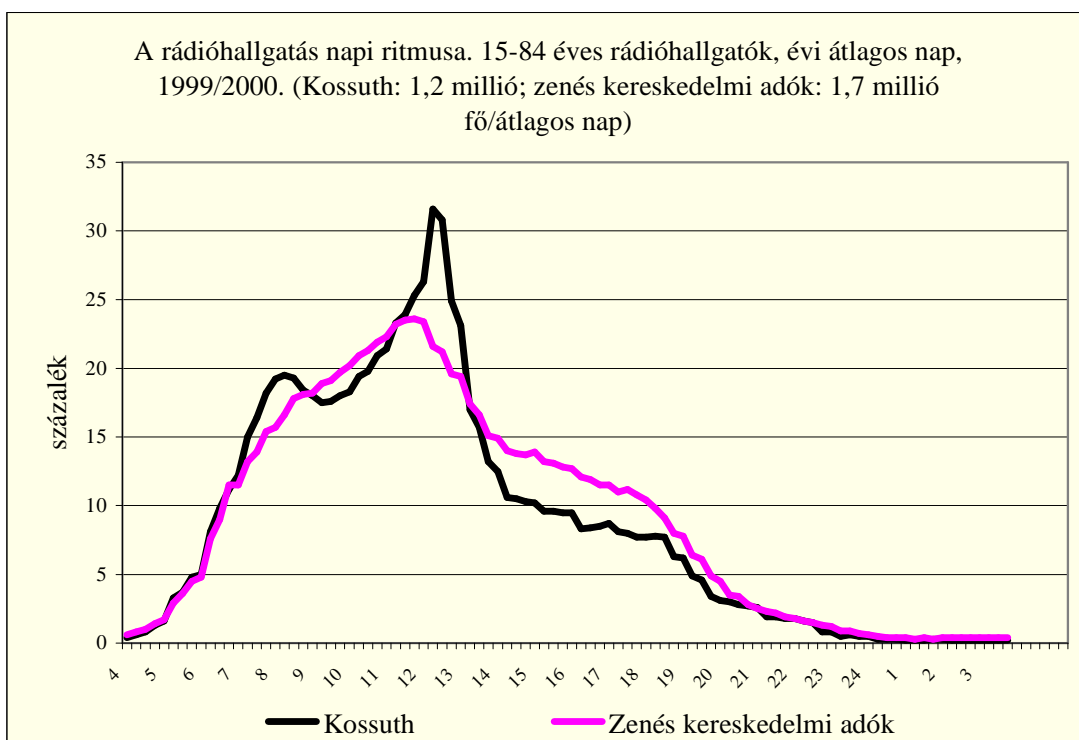
Adatforrások és elemzési lehetőségek a KSH (1986/87: 15-79 éves, 1993: 18-79 éves, 1999/2000: 15-84 éves népesség körében, 10-11 ezer fős mintákon végzett) reprezentatív időmérleg felvételeiben vannak a médiafogyasztás vizsgálatához.

Vizsgálható:

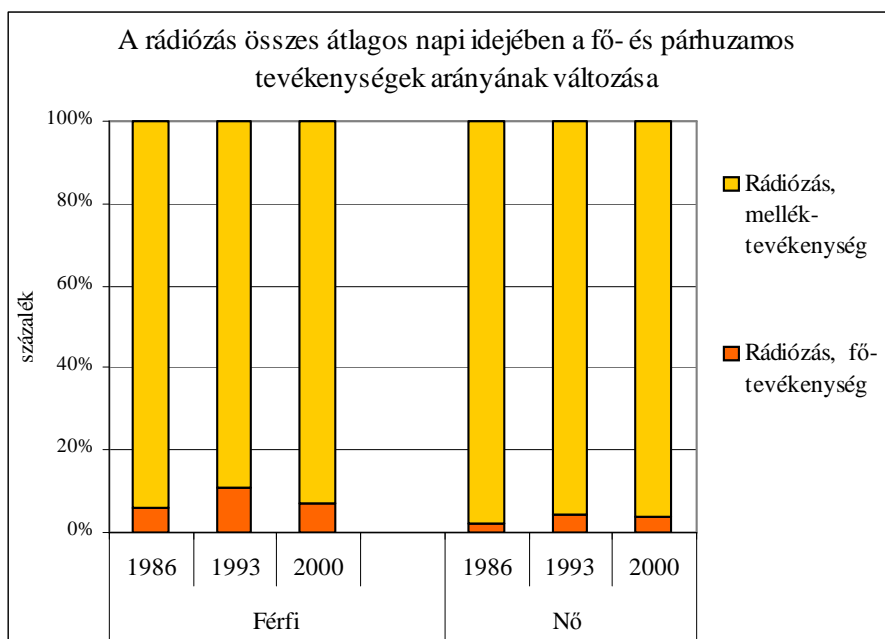
- a médiafogyasztásra, ezen belül a rádióhallgatásra fordított összes napi átlagos idő (10. ábra),
- a rádióhallgatás napi ritmusa (11. ábra),
- a főtevékenységként és más tevékenység mellett végzett médiafogyasztás arányai (ezzel összefüggésben: mely tevékenységek mellett fordul elő leggyakrabban a párhuzamos rádiózás – ez utóbbit jelen keretek között nem vizsgáltuk) (12. ábra),
- a rádióhallgatók átlagos napi aránya és tényleges időráfordítása rétegek szerint (13. ábra),
- a vizsgált napokon rádiót hallgatók időfelhasználásban mért életviteli sajátosságok,
- csak 1993-ban és 2000-ben a fontosabb adók, adótípusok hallgatottsága.

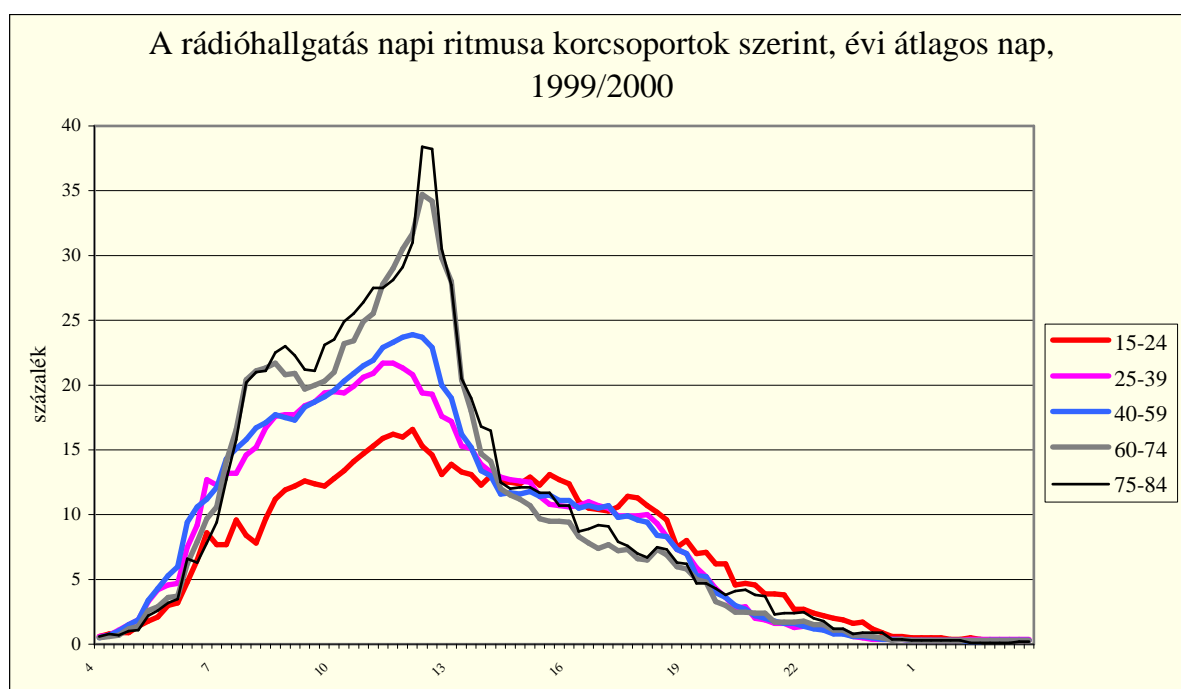
10. ábra. Évi átlagos napon a különböző rádióadókat hallgatók aránya
(Forrás: KSH, 2004)

11. ábra. A rádióhallgatás átlagos napi ritmusa a 15-84 éves korosztályban, 1999/2000
(Forrás: KSH, 2004)

12. ábra. A rádiózás, mint fő- és melléktevékenység arányának változása 1986, 1993, 2000 (Forrás: KSH, 2004)

13. ábra. A rádióhallgatás napi ritmusa korcsoportok szerint, évi átlagos nap, 1999/2000 (Forrás: KSH, 2004)

1986 és 2000 között a felnőtt hazai népesség médiafogyasztásra fordított összes idejében nem, annak összetételében viszont lényeges változások következtek be. A médiafogyasztás teljes ideje egy átlagos tavaszi napon négy óra körül volt 1986-ban éppúgy, mint 2000-ben. Ezen belül azonban a tévézés aránya 48-ról 72%-ra nőtt, ezzel együtt az

újságolvasásra fordított időhányad 16-ról 8%-ra, a rádiózásé pedig 36-ról 20%-ra esett vissza. E robbanásszerű átalakulás a rendszerváltás éveivel kötődik. Az 1970-es évek végétől csökkenő reálkereseteknek, a romló életszínvonalnak számos – korábban támogatott – kulturális kiadás esett áldozatul, amely negatív hatással volt a szabadidő felhasználására, számos kulturális szokásról le kellett mondani. Az országos napilapok előfizetőinek száma 1980-ban több, mint egymillió, 1990-ben már csak 630 ezer. Ezt követően nincsenek ilyen adatok, a további hanyatlásról az időmérlegek tanúskodnak.

8.2 Közszolgálati rádió – hallgatók nélkül

A közzségi rádió legfrekvenciáltabb reggeli adásideje az 1990-es évek elején hallgathatatlanra vált: ostoba reklámok töltötték ki a hírek közötti adásidő jelentős részét. Mindeközben a kereskedelmi adók, valamint az adásidő bővülésével egyre több érdeklődésre számot tartó reggeli hírműsor, magazinműsor vette át a közzségi rádió korábbi meghatározó szerepét a mindennapi reggeli tájékoztatóban.

Csökkenett ugyan a rádióhallgatók száma, de a hallgatók rádiózással töltött ideje nemigen változott. Változott viszont a hallgatott csatornák preferáltsága. A hallgatók összetétele is módosult.

Ha megvizsgáljuk, hogy a rádiózás több mint 90%-át adó párhuzamos hallgatás mely tevékenységek mellett zajlik, kiderül, hogy ezek többsége rutinjellegű következtében lehetővé teszi a teljes figyelmet. Az időmérleg-felvételek során csak a figyelemmel kísért műsor hallgatása szerepel akár fő, akár melléktevékenységként. Nem a készülék működését regisztráljuk, hanem az adással való tényleges kapcsolatot. Vannak azonban a napnak olyan időszakai, amikor ez a kapcsolat erősebb, és vannak leszálló, csekély hallgatottságot jelző időszakok is.

A rádióhallgatók – ezen belül a különböző adók hallgatóinak – néhány életviteli sajátosságáról kapunk képet, ha megvizsgáljuk, hogy mely tevékenységeket végeznek másokhoz képest kisebb vagy nagyobb gyakorisággal.

A rádiózás ma is átszövi az emberek mindennapi életét, akkor és azok számára is elérhető, amikor nem lehet tévé elé ülni: gépkocsiban, munkavégzés közben, házimunkák végzésekor.

A közzérádiónak meghatározó szerepe kell, hogy legyen:

- a tárgyilagos, többoldalú tájékoztatásban,
- a zenei ismeretterjesztésben,
- a kulturális örökség megőrzésében, folyamatos áthagyományozásában,
- a beszédkultúra fejlesztésében.

A hangjátékok, mesejátékok hallgatása fontos eleme lehet a gyermeki képzelet aktivizálásának: a hangszínek, hangeffektusok alapján születik meg a mesevilág minden vizuális részlete, a szereplőkkel kialakított érzelmi viszony; a milió, a képsorok megalkotása tehát a befogadóra hárul.

8.3 A közösségi rádiók speciális hallgatói

- 6-14 éves korú iskolás korosztály,
- középiskolások, veszélyeztetett fiatalok,
- a helyi közügyek iránt érdeklődő felnőtt lakosság,
- az uniós csatlakozással érintett mezőgazdasági és egyéb vállalkozók,
- hátrányos helyzetű csoportok (idősek, csökkent munkaképességűek, munkanélküliek, szenvedélybetegek),
- őstermelők, bio- és öko-gazdálkodást folytató helyi gazdák,
- helyi természet- és környezetvédők,
- a turizmus helyi szolgáltatói, szállásadók, vendéglátók,
- az Őrséget, az Őrségi Nemzeti Parkot felkereső, a helyi értékekre kíváncsi és fogékony vendégek,
- zene-, színház- és irodalomkedvelő helyiek és átutazók.

A közösségi rádiózás hallgatóságára jó példa a szegedi *Tisza Rádió* pályázati ajánlata, amely szerint a megcélzott hallgatói csoport:

Szeged általános és középiskolásai, tehát a 12 és 18 év közötti fiatalok és a Szegedi Tudományegyetem hallgatói. Közel 50000 ember. Ebből adódóan a műsor jellege fiatalos, egyrészt minden olyan téma, ami a fiatalokat érdekli, érinti, hiszen a rádió szerkesztői és műsorvezetői, illetve magát a műsorstruktúrát működtető közösség is ebből a korosztályból kerül ki. Másrészt szintén a korosztályi sajátosságokból adódóan a műsor jellege preventív, illetve különböző szakemberek (tanár, pszichológus, lelkész, orvos stb.) szakmai irányítását is igényli.

A műsor jellemzői:

- tartalmas, informatív és szórakoztató műsorelemek váltakozása,
- a fiatalok lelki életével, erkölcsi nevelésével is kíván foglalkozni,
- példaértékű emberek bemutatása,
- a mikrofon mögött ülő emberek nem megmondják a hallgatóknak, mit tegyenek adott szituációkban, csak alternatívákat vázolnak fel.

További alapértékek: őszinteség, becsületesség, komoly szakmai felkészültség, felelősségvállalás, a témák gondos és felelősségteljes kiválasztása, a fiatalok kommunikációs készségének fejlesztése, eseteleges új rádiós generáció kinevelése. A rádió ún. tematikus heteket és napokat szerkeszt a hallgatóknak:.

A fent elemzett rádió igen komoly, nagy műsorkészítői apparátust és felkészültséget igénylő elképzeléssel pályázott. A közeli időszak nagy kérdése, hogy a kisközösségi rádiók képesek lesznek-e áttörni azt a falat, amelyet a klasszikus közösségi rádiók építettek önmaguk és a hallgatók közé. A nagyközönség ugyanis csak akkor találkozik a közösségi rádiókkal, ha valami botrány zajlik körülöttük.

A képernyő számos esetben eltereli a figyelmet a mondanivaló szerkezetéről és részleteiről. Nehezebb megjegyezni a tévés időjárás-jelentés lényeges elemeit, mint a rádióban elhangzottakét. A tévés személyiségek gesztusai, testbeszéde, mimikája gyakran átértékeli az elhangzó szöveg tartalmát, vagy figyelemelterelő funkciót tölt be.

Az RTV Részletes című az egyetlen olyan műsorújság, amely részletesen ismerteti a közszolgálati adók programját. Mivel e lap a rádió közönségéhez is szóló reklámnak tekinthető, ezért a kereskedelmi reklámbevételek egy részéből támogatni kellene a lapot.

8.4. Piaci helyzetelemzés

„A közszolgálati csatornák tipikus közönsége az idősebb, magasabban iskolázott, alacsonyabb jövedelmű vidékiek közül verbuválódik; a kereskedelmi rádió tipikus hallgatója a középfokú végzettséggel rendelkező vidéki fiatal” (VÁSÁRHELYI MÁRIA, 2002).

A rádiós piac szegmentálódása

Az 1990-es évek első felétől megjelent kereskedelmi (másképpen magán) és közösségi (vagyis egyesületi) rádiók egy része már nem a közönség fősodratát megcélzó műsorokat sugároz, hanem rétegműsorokat, így – legalább is a sűrűbben lakott területeken – a kínálat ma már sokszínűbb, mint akár másfél évtizeddel ezelőtt. Budapesten például a hallgató hat, főként prózai műsorokat sugárzó állomás (BBC-RFI, Budapest Rádió, Gazdasági Rádió, Inforádió és Rádiócafé), négy zenerádió (Juventus Rádió, Rádió 1, Rádió Dee Jay, Roxy Rádió) és három alternatív/közösségi állomás (Budapesti Közösségi/Fiksz Rádió, Rádió C, Tilos Rádió) kínálatából válogathat. Az internetes rádiózás és a műsorsugárzás várható digitalizációja a kínálat további bővülését vonja maga után. Ez nem pusztán a technika „fejlődésének” tudható be, hiszen a technikai beruházások mögött mindig olyan befektetők állnak, akik létező közönség igényeket igyekeznek kiszolgálni. Ez azt jelzi, hogy az emberek jó része nem a hagyományos, általános kínálati rádiókat, hanem a tematikus csatornákat (a forma-rádiókat) keresik.

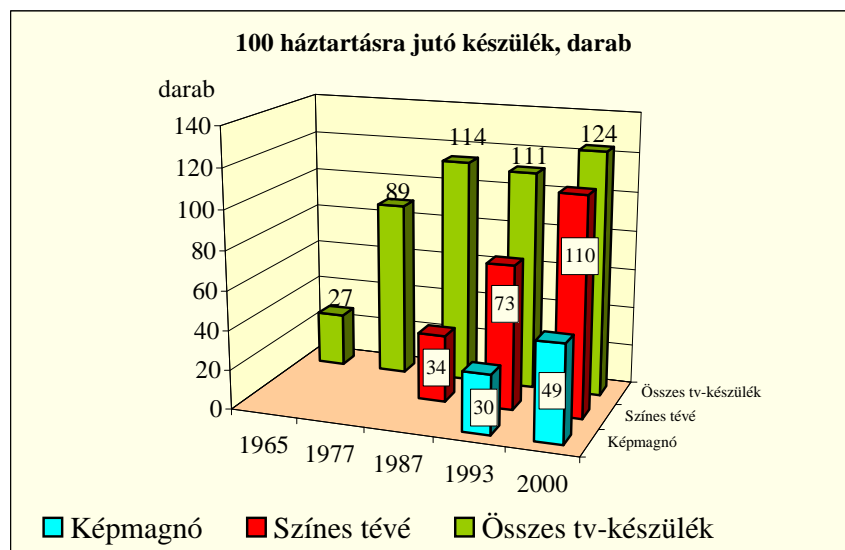
A kereskedelmi rádiók piacán megkezdődött a kvázi-országos hálózatok – például a Juventus és a Rádió 1 – kialakulása. Ez a Magyar Rádió számára figyelemfelkeltő jelzés, mert a hálózatok megjelenése átrendezheti a reklámpiacot: a hálózatok a helyi rádióknál vonzóbb ajánlatot tehetnek a hirdetőknél, komoly konkurenciát támasztva a közszolgálati Magyar Rádióknak. A közzáradió hirdetési bevételeinek várható csökkenése megrengetheti az intézmény egyébként sem jó pénzügyi helyzetét.

8.5 A rádiók hallgatottságának változása

A Szonda Ipsos és a Gallup adatai szerint az elmúlt években folyamatosan csökkent a Magyar Rádió hallgatottsága: a Kossuthé ma 24, a Petőfié 12, a Bartóké egy százalékos. Ráadásul a közzáradió közönsége öregszik, ami a hallgatottság további csökkenését vetíti előre.

Ez nem feltétlenül vagy kizárólag a műsorok alacsony színvonalával jelzi; magyarázhatja a Magyar Rádió rossz marketingje is.

A Magyar Rádió műsorainak hallgatottsága már az 1980-as évek második felében, tehát még az intézmény monopolhelyzetében csökkenni kezdett: 1985-ben átlagos napi 135 percet mértek, 1986-ban 132-t, 1987-ben 125-öt és 1988-ban 109-et. Az ok nyilván nem - többek között - a televíziózás általánossá válása, bár a készülékek száma dinamikusan nőtt az említett időszakban (14. ábra).

14. ábra. 100 háztartásra jutó készülék, darab
(Forrás: KSH, 2004)

Azt sem kell magyarázni, hogy 1989-ben miért emelkedett napi 113 percre, 1990 első felében pedig közel 160-ra (LÉVAI B. 1992.). Ebben az időszakban, a rendszerváltozás éveiben lett a tömegkommunikáció a legnagyobb társadalmi közbizalommal övezett intézmény: a 100 pontos skálán 1988-ban, 1989-ben és 1990-ben a rádiók és a televíziók: 73, 75 és 69 ponttal az első helyen álltak (ZÁVE CZ T. 1999., VÁSÁRHELYI M., 2002.). Az 1990-es években lassú csökkenés tapasztalható a hallgatottsági mutatókban. Igazi fordulatot az évtized harmadik harmadában a kereskedelmi rádiók és televíziók megjelenése és ádáz piaci versenye hozott. 1998 februárjában a Kossuth Rádió hír- és krónikaműsorait az úgynevezett reach-mutató szerint a releváns közönség 50 százaléka hallgatta, 2002 nyarán már csak 30 százaléka. (A Magyar Rádió hallgatottságának alakulása, Szonda Ipsos: 2004; Gallup-jelentések havonta).

Egy 2004-es nyári felmérés szerint a Kossuth Rádió a 15 évnél idősebb lakosság 31,3 százalékát, a Danubius 43 százalékát, a Sláger 42,2 százalékát, a Juventus 19,2 százalékát éri el. Az összes rádióhallgatáson belül arányok (az úgynevezett share): Kossuth: 15,8 százalék,

Danubius: 26,6 százalék, Sláger: 24,6 százalék, Juventus: 6,6 százalék (Szonda Ipsos GfK Hungária Rádió Navigátor 2004. június).

A frissebb, 2005 első féléves adatok szerint a reggeli műsorok hallgatósági versenyében az első negyedévben a Sláger Rádió Bumeráng című műsora állt az élen. A Szonda-Ipsos naplós módszerrel felvett statisztikai adatai alapján a rádióval rendelkező lakosság 16 %-a választotta reggelente ezt a műsort, vagyis 1,36 millióan hallgatják a Sláger rádió reggeli adását.

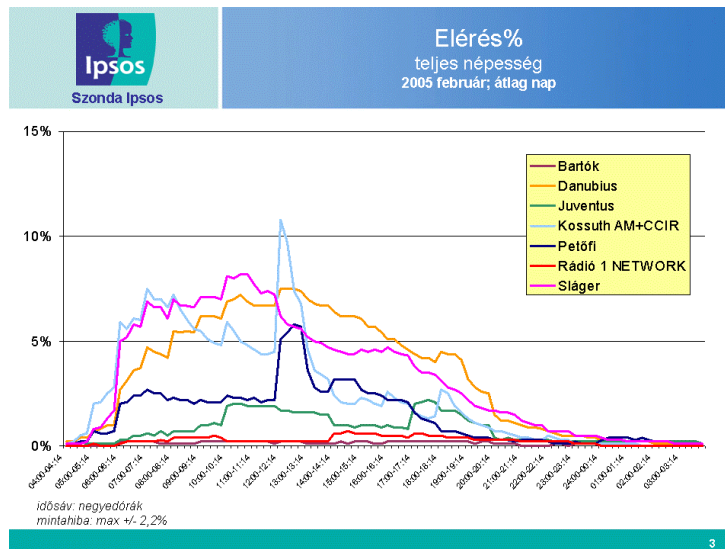
A Danubius rádiót a tizenöt évnél idősebb lakosság 12 %-a választotta, vagyis reggelente 1,02 millióan hallgatták ezt a rádiót.

A Szonda Ipsos és a GfK Hungária 2005 áprilisi rádióhallgatottsági adatai szerint állandósulni látszik a 15 év feletti rádióhallgatók száma (kb. 7,5 millió fő), valamint a kereskedelmi és a közszolgálati adók közönségaránya is, amely 3:1 a kereskedelmi oldal javára.

A 75%-ot jelentő hatmilliós hallgatótáborért egyre nagyobb küzdelem folyik a műsorszolgáltatók között. A 2005. évi áprilisi adatokat vizsgálva továbbra is megfigyelhető, hogy a 15 évnél idősebbek körében a kora reggeli és a déli órákban továbbra is sokan kíváncsiak a Kossuth Rádió Krónika műsoraira.

A kiemelt, 18-49 éves célcsoport tagjainak majdnem a fele hallgatja a Danubius műsorát. Ez a legnagyobb vásárlóerővel rendelkező korcsoportban közel 30% részesedést jelent a rádió számára. A napi hallgatottság ebben a korosztályban jellemzően úgy alakul, hogy a délben a Danubius átveszi a vezetést, és ezt a pozícióját tartja késő estig. A Kossuth rádió csúcsai itt nem láthatóak, mivel a közszolgálati adó rajongótábora az ennél is idősebb hallgatók köréből kerül ki.

A 25-44 évesek körében sem vitatható a Danubius vezető helye az országos rádiópiacra. Az elért hallgatók számát tekintve csaknem 100 ezerrel nagyobb közönséggel büszkélkedhet, mint a Sláger Rádió. A korosztályban a napi hallgatottsági csúcs 13 óra körül figyelhető meg, amely a déli kívánságműsor ideje a Danubiusnál (15. ábra).

15. ábra. A közszolgálati és a fontosabb kereskedelmi rádiók hallgatottsága 2005. február, átlagos nap

(Forrás: SZONDA IPSOS 2005)

Hétvégén ennek a rádió piaci részesedése kiegyenlítetten magas, szinte egész nap 30% feletti.

A hölgyek körében a Danubius Rádió még nagyobb népszerűségnek örvend, mint ha a teljes sokaságot vizsgáljuk. Jellemző, hogy – főként a fiatal – hölgyek körében a közszolgálati csatornák nem túlságosan kedveltek, és ennek fő nyertese a Danubius. A 15-29 éves hölgyek több mint felét elérve a piac majdnem egyharmadát magáénak mondhatja.

A Juventus rádió hallgatottsága ennél jóval alacsonyabb, mindössze 3 %-os volt, bár a Juventus nem országos adó, így vételkörzete is sokkal kisebb, mint a két konkurens rádióknak. Közösségi rádió pedig csupán néhány nagyvárosban működik.

Válságba sodródhatnak a hazai rádiók, miután szinte valamennyiüknél csökkent a hirdetések száma az év első felében. A túlszűfolt piacon hosszú távon koncentráció várható, a DeeJay viszont már a közeljövőben megszűnhet. Három rádió kivételével az összes adó kevesebb reklámspotot értékesített 2005 első felében, mint 2004 hasonló időszakában. A nagyok közül veszített a Danubius, míg a fővárosi rádiók közül a Roxy esetében a legnagyobb a visszaesés: 70 százalék. A visszaesés értelemszerűen az árbevételek csökkenésében is meglátszik, emiatt viszont több kisebb rádióüzemeltető is bajba kerülhet a zsúfolt piacon.

A Juventus, a Sláger és a Rádió 1-hálózat ugyanakkor növekedett.

A tavaly rekordévet záró Sláger ugyanakkor növekvő hallgatottságának és kereskedelmi politikájának következtében január és június között is jóval az átlag felett, 16,3 százalékkal növelte árbevételét az előző év hasonló időszakához képest. Az adó kereskedelmi igazgatója egy sajtótájékoztatón elmondta: a második fél évben ugyan a bővülés üteme

várhatóan csökken, ám reményeik szerint éves szinten így is 10-15 százalékos növekedést sikerül majd elérniük, ez pedig magasan a piaci szint felett lenne. Az amerikai Emmis tulajdonában lévő rádiónál 2004-ben éves szinten 42 százalékkal, 4,4 milliárd forintra emelkedtek a bevételek.

A rádiós piac pangása érinti a tavaly a második legnagyobb növekedési ütemet produkáló Juventust is, amely 2004-ben 1,68 milliárd forintos bevételt ért el (ez 15 százalékos emelkedést jelentett 2003-hoz képest). A rádió vezetői szerint idén legfeljebb 4-5 százalékos bővüléssel számolnak. A visszaesés egyik okaként a mobil- és a távközlési cégek televíziókhoz való elvándorlását jelölte meg. Elképzelhető ugyanakkor némi ellenirányú mozgás is: Lehetségesnek tartják, hogy az idén a televíziókban kevesebbet megjelenő FMCG- (napi fogyasztási cikkek gyártó) cégek esetében növekedést tudnak majd elérni a rádiók a második fél évben.

A Magyar Reklámszövetség adatai szerint a tavaly nettó 154,7 milliárd forintos reklámtortából a rádiók összesen 12,5 milliárddal részesedtek. A rádiós piac – szakértők szerint – túlszűfolt Magyarországon: több mint 160 adó működik. Nagy problémát jelent, hogy a médiatörvény értelmében 300 ezer forintért ma bárki kerestethet frekvenciát, amelyre aztán az ORTT pályázatot ír ki.

A Magyar Rádióknak a legfájdalmasabb veszteség az ifjúság elvesztése; a 40 éven aluliak közel 90 %-a pártolt el a Kossuth és a Petőfi rádiótól. Generációk nőttek fel anélkül, hogy tudnák, mi a hang-szöttes, a hangjáték a hangmontázs; ezek a generációk a rádiózásból csak a slágervilágot és a reklámokat ismerik.

A Kossuth Rádió az elmúlt évtized során továbbra is az élmezőnyben maradt, hallgatottság nem esett vissza olyan mértékben, mint a televízió nézettsége, de az egymással is versengő Danubius Rádió és a Sláger Rádió egészében mára lekörözte. Ez önmagában nem tragédia, mégis figyelmeztető tény. De talán még megdöbbentőbb a közönség korosztályi megoszlása: míg a könnyűzenei jellegű kereskedelmi rádiók hallgatói között 23-40 százalékos arányban képviseli magát a 18-29 éves korosztály, a Kossuth és a Petőfi esetében ez az arány 2,5-2,6 százalékos. A rendszeresen rádiózók mintegy fele ma már egyáltalán nem hallgatja a közzádiót, a megmaradt hallgatóság pedig megállíthatatlanul előregedik (A Magyar Rádió hallgatottságának alakulása, SZONDA IPSOS, 2004; GALLUP-JELENTÉSEK havonta; VÁSÁRHELYI M. 2002). Tény, hogy a leghallgatottabb hír- és krónikaműsor továbbra is a Kossuth Rádió Déli Krónikája, népszerűsége 2002-ben például megközelítette a felnőtt lakosság 12 százalékát, ami majdnem 1 millió főt jelent. Minimálisan ugyan, de nőtt a Bartók Rádió CCIR-sávjának vonzereje a fiatalabb autórádiózók körében, de nem nagyságrendi a változás. A

demokratikus nyilvánosság és a felnőtt politikai kultúra jelene és jövője szempontjából aggasztó viszont, hogy a közrádióknak mára már jóformán nincs mérhető hallgatottsága a fiatal és a gyermekkorosztály körében (persze nekik szóló műsor is alig akad). Nem magyarázható pusztán a fiatalok „apolitikusságával”, laza és szórakoztató életstílus-modelljével, rockzene-függőségével, hogy 90 százalékuk csak kereskedelmi rádiókat hallgat. A helyzetet az se változtat, hogy a közszolgálati rádió már CCIR-en is hallgatható.

Mindezek alapján elmondható, hogy a Magyar Rádió működését meghatározó közönség- és reklámpiaci környezet ma különbözik az egy évtizeddel ezelőttitől. Ugyanakkor a közrádió műsorstruktúrája, finanszírozása és marketingje változatlan maradt. A Magyar Rádió jövőjének átgondolásakor az intézményt övező piaci környezetben végbement változásokat is szem előtt kell tartani. Az itt leírt tendenciákból természetesen nem következik az, hogy népszerűségének visszanyerése érdekében kommercializálnia kellene, azaz a háttérrádiózást megengedő – a hallgatók és a hirdetőik – számára vonzó bulvárműsorokat kellene sugározni. Az intézmény reformja során viszont számolni kell azzal a helyzettel, hogy a közszolgálati rádiózást ma már nem önmagában, hanem csak a kereskedelmi és a közösségi rádiózáshoz képest lehet definiálni. A közszolgálati rádiózás koncepcióját ennek tükrében érdemes újragondolni.

A 400-at meghaladó televízió és a 170 körüli rádióadó Magyarországon az elüzletiesedés, a bulvárosodás globális folyamatai közepette nem könnyű helyállni egy tiszteletre méltó hagyományú, de egyúttal nagy tehetetlenségi nyomatékú, költséges és a politikai hullámzásainak kitett közszolgálati intézménynek. Arra, hogy legyen újabb, legalább 15 valódi éve, még sincs más esély, mint egyidejűleg helyreállítani a szakszerű, törvényes működését, korrigálni műsorpolitikai elfogultságait és gyökeresen megújítani hangvételét, infrastruktúráját, nemzeti-közszolgálati küldetését, színvonalát.

A közszolgálatosság eszméje és gyakorlata nem magától értetődően tartható fenn a multimédia korában. Ennek egyik megkerülhetetlen eleme a közösségek hálózatának felépülése, ugyanakkor az áttörés saját céljainkra történő kihasználásában rejlik.

A közösségi rádiózás gyakorlatának megerősítéséről, partnerkénti fel- és kihasználásáról van szó. A közösségi rádiózás a posztmodern társadalom egyik legfontosabb kulturális identitásteremtő intézménye (lehetne), s ennyiben társa a Magyar Rádióknak. Lényegében, ha a közösségi rádiózás intézményrendszerét össztársadalmi eszközökkel megerősítjük, azzal a Magyar Rádió számára olyan holdudvart, illetve partneri viszonyrendszert teremtünk, amely megszünteti izoláltságát a kereskedelmi rádiózás kontextusában és egyben bevezeti az internetes közösségek rendszerébe. Egy olyan

technokulturális térbe, amelyben a nemzeti közintézmény jelenlegi formájában még idegenül, partnerek nélkül mozog. Ne feledjük el, hogy a közösségi rádiók már eddig is egyszerre tevékenykedtek az online és a broadcasting világában, azaz az elképzelt közösségek eddig ismert struktúráinak új világát jelenítik meg. Hiszen nincs olyan helyi közösség, amely ne lenne érdemes arra, hogy jogot formáljon kommunikációra, önkontrollra, közösségteremtésre, oktatásra, a helyi kultúra terjesztésére, a regionális problémák nyílt megbeszélésére.

Meggyőződésem, hogy az egységes Európa kulturális sokszínűsége a kistérségi identitások rendszerén is alapszik, akkor ennek az identitásrendszernek a mediális tükrözése, illetve megteremtése is evidens érdekünk és feladatunk. Természetesen egyszerre van szó területek és identitások kapcsolódásáról: a területi kultúra épp úgy önreprezentáció tárgyává válhat, mint bármely virtuális kisebbség, amely magát a médiumok segítségével is értelmezni kívánja.

9. AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA

A dolgozat egyik legfontosabb eredményének tekinthetem a rádiózással, kommunikációval kapcsolatos szakirodalom felkutatását, strukturált bemutatását és a rádiózás fejlődésének a közölt módszerek, elméletek szerint való szintézisét.

A rádiózás vizsgálata során megállapítottam, hogy a technikai eszközök a rádiózás kezdetétől a napjainkig folyamatosan fejlődnek, a jogi szabályozók a rádiózás fejlődésére és a társadalmi, gazdasági, politikai változásokra folyamatosan reagálnak, új szabályozók, törvények születnek, de a rádiók alapítását, működését nem segítik, csak szabályozzák.

A Magyar Rádióval kapcsolatban megállapíthatom, hogy az előfizetési díj 2003-as eltörlésével az intézmény éves bevétele 400 millió Ft-tal csökkent. E mellett a Magyar Rádió reklámbevétele is folyamatosan csökken, mely összefüggésben van a versenytársak piaci, hallgatottsági helyzetével és a közszolgálati rádió műsorkészítésével.

Az utóbbi tíz évben a Magyar Rádió hallgatottsága folyamatosan csökken. Ennek a csökkenésnek nem csak a kereskedelmi-, internetes- és kis részben a közösségi rádiók létrejötte az oka, hanem ez egy olyan összetett folyamat, amelyben úgy a vezetők, a műsorkészítők, a társadalmi rétegek igénye, mint az aktuális politikai hatalom indirekt vagy direkt módon történő befolyása is jelen van.

A jelenlegi helyzetből úgy látszik, hogy a Magyar Rádió lemondott arról, hogy műsorai mintaként szolgáljanak mind a szakmának, mind azoknak, akik most keresik azokat az

életviteli értékeket, amelyek beilleszkedésüket, boldogulásukat teszik könnyebbé és emberségesebbé.

A kereskedelmi rádiók hallgatottsága hónapról-hónapra változó tendenciát mutat, de alapjában korösszetétel szempontjából a hallgatóságuk állandó. A legfrissebb eredmények szerint viszont sokan vészharangot kongatnak a rádiók fölött, olyan adatokra hivatkozva, amelyek szerint a csatornák idei növekedési üteme messze elmarad a tavalyitól. Míg 2004-ben eseménydömping volt, – olimpia, foci Eb, európai parlamenti választások, T-Online sok hirdetést generáló márkanév-váltás – a 2005-ös év a bővülés tekintetében jócskán elmarad. Azt sem tartom mellékesnek, hogy több adó összefogásával 2003-ban elindult az Igen! Rádió-kutatás, amellyel azt próbálták igazolni, hogy érdemes rádióban hirdetni. Mindeközben tavalyi eredményeit több adó is meghaladta. A TNS Média Intelligence piackutató cég listaáras adatai szerint (a cég a rádiók által nyilvánosságra hozott spotárak alapján dolgozik, azokból azonban az adók kisebb-nagyobb kedvezményeket adnak) 2005 első felében a Juventus, a Sláger, a Klubrádió, a Rádió Café és a Rádió1 növelte reklámbevételeit az előző év azonos időszakához képest.

Hátrányosabb helyzetben vannak a helyi rádiók. Bár ezeket is megérintette a siker tavalyi szele, őket az idei visszaesés is érzékenyebben érinti, mint a fővárosi adókat. A múlt évre kialakulni látszott egy működőképesnek tűnő struktúra, amelyben a helyi rádiók is meg tudnak élni. A kereskedelmi televízióknak a koncessziók meghosszabbításával megszilárdult helyzete azonban nem sok jóval kecsegtet. A helyi rádiók 2004-es 20 százalékos felfutása után 2005-ben minimális, 1-2 százalékos növekedést tudtak fel mutatni, 2006 újra a helyi rádiók hallgatottságának erősödését mutatta a Szonda Ipsos felmérései alapján. Mindezen tények a magyar médiapiac labilitását igazolják, pedig egyre több kutatás igazolja a rádióreklámok hatékonyságát a tévéhirdetésekkel szemben.

Mindezek ellenére összefoglalhatók mindazok az eredmények, amelyek segíthetik a hazai rádiózás kulturális-, oktatási funkció fejlesztését, értékmegőrző és értékteremtő műsorkészítését, a különböző életkorú hallgatók igényeinek megfelelő rádiózást.

Megállapítottam, hogy a II. világháborútól az első olajválságig a világtörténelem legnagyobb, és folyamatos gazdasági fejlődése ment végbe, melyben természetes volt, hogy a tőke a média területén is szerepet kér. Hosszas vonakodás után megkezdődött Európában is a magánrádiózás.

A hetvenes évek óta azonban közszolgálati rádiózás folyamatos válságperiódusát éli. Az Egyesült Államokban a középhullámon sugárzó rádiók kezdték elveszíteni hallgatóikat, az URH-sávok pedig megerősödtek, ezen felül bevezették a középhullámú sztereó sugárzást.

A rádió világszerte újabb vetélytársat kapott: a kábeles és a műholdas televíziózást. S bár akár kábelen, akár műholdon rádióműsor is közvetíthető, a siker meglehetősen mérsékelt. A Magyar Rádió műsorai – a helsinki folyamatnak köszönhetően – még inkább depolitizáltak. Ebben az időszakban aratja a Magyar Rádió a legtöbb nemzetközi sikert.

A közszolgálati média szakmai körökben ma is domináns koncepciója – amelynek kulcsszavai a színvonalas és pártatlan tájékoztatás, a „magas kultúra” és a nemzeti hagyományok ápolása, valamint a kisebbségeknek szóló műsorok szolgáltatása – brit mintára akkor alakult ki, amikor a közrádió még monopóliumot élvezett.

A helyzet azonban mára megváltozott. A Magyar Rádió a duális, majd a triális médiarendszer kialakulásával, és a kereskedelmi rádiók előretörésével párhuzamosan veszített népszerűségéből, ami arról tanúskodik, hogy nem tesz maradéktalanul eleget a hallgatók elvárásainak - azaz rosszul szolgálja a közt. Az intézmény sürgősen reformra szorul, melynek során figyelembe kell venni a megváltozott közönségpiaci és reklámpiaci helyzetet.

Stúdiótechnikai szempontból is fontos a digitális technika korszaka, ami a Magyar Rádióban a 1980-as években indult meg először a zenei területen (DAT magnetofonok és digitális montírozás), majd a számítógépes riportvágás és adás lebonyolítás (1990-es évek) révén.

A digitális technika megjelenésekor – amit a hallgatók a CD által érezhettek – a rádiók nem követték a minőség javulását, műsoraikat meglehetősen késéssel digitálisan készítik ugyan, de a digitális adás és főként annak vételi lehetősége (vevőkészülék) nagyon lassan terjed. Magyarországot tekintve kimondhatjuk, hogy a hallgatók számára nem biztosított a műsorokban lejátszott CD-k hasonló minőségben történő vétele. A földfelszíni digitális adás (DAB) minősége sem éri el a CD minőségét, ugyanis adatredukciót alkalmaz. (Adatredukció: a szubjektív vizsgálatok szerinti hangelfedések miatt a nem hallható frekvenciasávokat nem továbbítja.) Az eljárás még ma is vitatott, főként a hangmérnökök és az információtovábbítással foglalkozó szakemberek között.

A CD-hez képest is finomabb felbontású digitális lemezek (Super Audio CD, DVD-AUDIO) hasonló színvonalon történő kisugárzása és vétele pedig már eleve reménytelen, hiszen erre az adóhálózat nem alkalmas. Amíg korábban a sztereóadás megjelenését a Magyar Rádió követte, addig a sokcsatornás technikát már nem. Vagyis ma már éles szakadék van a hallgatók saját hangtechnikai lehetősége és a rádióadások technikai színvonala között. Úgy tűnik tehát, hogy a minőségi hallgatás eszköze ma már nem a rádió, hanem a házi hi-fi rendszer, a rádiók ebből kimaradtak.

A Magyar Rádió a rendszerváltozástól kezdődően a hatalmi csoportosulások küzdőtere. Az egymást váltó elnökök, a – részben politikai okból történő – elbocsátások és visszavételek, az egyéni és politikai ambíciók közfunkcióként történő prezentálása szétzilálták a szakmát. A politikai elit kifejezetten hátrányos helyzetbe hozta a Magyar Rádiót: sugárzási lehetőségeit megnyirbálták, ugyanakkor olyan feladatokkal bízták meg, amelyeknek anyagi fedezetéről nem gondoskodtak (pl. digitális hangarchívum). Ennek következtében a Magyar Rádió értékteremtő és értékmegőrző funkciója számottevően sérült. Műsorszerkezete folyamatosan elszürkült, hangadó munkatársainak egy része elfogult. A generációs váltás nem történt meg; munkatársai – és hallgatói – egyre idősebbek. Újszerű műsorai közül talán az akciónapok említhetők meg, de ezek is sorvadásnak indultak. A Magyar Rádió az Internetet a hangzó műsor továbbításán kívül sokáig lényegében semmire nem használta; csupán 2002 után figyelhető meg lényeges fejlődés a Magyar Rádió honlapján, de ez is megtört 2004-ben.

A kereskedelmi rádiózás megteremtette a maga (értelmetlen) versenyét a kereskedelmiek és a közszolgálati között. A hallgatottsági felmérések – mint láttuk - sok esetben a kereskedelmieket hozzák ki a leghallgatottabb műsorokként. Ez a felmérés azonban teljes mértékben hamis képet fest a tényleges hallgatottságról. Jelenleg ugyanis csak a közszolgálati műsorok azok, amelyek Afrika északi részétől a skandináv államokig műholdon kitűnően vehetők. A visszajelzések azt mutatják, hogy jelentős számú hallgató található e területeken. Ha a vizsgálatokat nem a reklám, hanem a valóság keresése inspirálná, akkor a felmérések szerint mindenkor a Magyar Rádió műsorai lennének a leghallgatottabbak.

A *regionalitás* ebből a szempontból nemcsak a nemzeti, hanem az egyes régiók kulturális és egyéb értékeinek megőrzését és terjesztését is jelentené. Témám szempontjából azért nem találok igazi megoldást, mert Magyarország régiókra történő felosztása semmilyen eddigi hagyományt nem követ, s a regionális rádiók csupán a vételkörzet nagysága miatt – a potenciális hallgatók száma nagyobb 100 000-nél (Budapesten 500 000-nél) de kisebb, mint az ország lakosságának a fele – kapták a regionális jelzöt. A magyar közigazgatási rendszer megye-rendszer; régiókat csak erőszakoltan lehet kialakítani. Ráadásul a hazai regionális rádiók sem földrajzi, sem kulturális, sem a vételkörzet lakóinak a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye alapján nem tekinthetők regionálisnak. Ahhoz tehát, hogy a regionális rádiók tartalmilag is megfeleljenek elnevezésüknek, egészen más médiastruktúrát kell(ett) volna kialakítani.

Egy rádióknak mindenkor az a célkitűzése, hogy műsorait minél többen hallgassák. Ennek - a szerkesztési és tartalmi kérdéseken túlmenően - a következők a feltételei:

- a műsor minél tisztább, a napszakoktól függetlenül egyenletesen jó vétele,
- a szöveges műsorrészek jó érthetősége
- az egyes műsorrészek kiegyensúlyozott dinamikája.

E három szempont közül az első kettőt tekintjük jól megoldottnak, illetve adott beruházásokkal és a mikrofonok előtt megfelelő megszólalók gondos kiválasztása által megoldhatónak. A harmadik szempont azonban jelenleg már alig, vagy csak nehezen oldható meg a valamennyi hallgató által elvárt színvonalon. Ha ugyanis a műsorok készítésekor (pl.: a szöveges és zenés részek dinamikaarányának beállításakor) nem a technikai helyiségek steril körülményeit, hanem a hallgatók hallgatási lehetőségeit vesszük figyelembe, akkor felmerül a kérdés: melyik hallgató legyen az? Aki kiváló minőségű hi-fi készüléken, jó körülmények között, vagy aki munka közben, vagy esetleg aki autóban hallgatja a kérdéses műsort. Évtizedekkel ezelőtt ez a kérdés ilyen formában nem merült fel, mert a rádióhallgatás technikai és akusztikai feltételei egységesebbek voltak. Ma azonban sokkal színesebbek a hallgatási körülmények, s ezek egységes figyelembe vétele a stúdiók oldalán már nem lehetséges. Úgy tűnik, hogy a megoldást a hallgatók oldalán kell megteremteni, s erre vonatkozóan (pl. a hallgatás dinamikájának a vevőkészüléken történő beállíthatóságával) már ismertek kísérletek, megoldások.

Országos és regionális szinten egyaránt megszűntek a műszaki, rádiózás-technikai, a hangkultúrát, hangzó kultúrát szolgáló műsorok (pl. a Hi-Figyelő), így már csupán a meglehetősen ritkán jelentkező lemezkritikai műsor (Kritikus füllel) foglalkozik időnként technikai jellegű kérdésekkel, azonban ez nem tekinthető rendszeresnek, maga a műsor pedig erőteljesen rétegműsor. Vagyis a Magyar Rádió éppen a technikai szempontból legkritikusabb időben – amikor a digitális technika anarchikus kihívásait illetően eligazításra lenne szüksége – ilyen tekintetben nem foglalkozik hallgatóival.

Az 1997-es kereskedelmi televíziózás bevezetéséhez hasonló robbanást élünk át napjainkban. Akkor állami szabályozás és a szakma készítette elő a változást, most pedig a gazdaság, a piac és a technológia okán történik meg a média polarizációja.

A közszolgálatosság témája tíz év után is a párbeszéd középpontja. A szakma és a kormányzat együtt gondolkodik azon, hogy a digitális televíziózás és a konvergencia szabályozása szükséges-e, és ha igen, milyen keretek között. Magyar vállalatok new media vezetői osztják azt a külföldi szakemberek által is hangoztatott tapasztalataikat, hogy az

információáramlásba bekapcsolódó mobiltelefonok, az Internet, a video-on-demand, a push SMS, a wap és egyéb új csatornák megváltoztatják a médiát. A jövőben elképzelhető, hogy lehetőség lesz csak azokat a műsorokat megrendelni, amelyeket valóban nézünk. Taglalják azt is, hogy hogyan fognak versenyezni a különböző információ-források a nézők figyelméért: milyen tartalmakat töltenek le leginkább mobilra, hogyan alakul át a rádiós műsorszórás az iPodok hatására, valamint hogy mi is az a podcasting.

A dolgozat készítése során világossá és bizonyítottá vált az a tény, hogy a Magyar Rádió az elmúlt évtizedben és különösen a médiatörvény hatályba lépése óta elveszítette hallgatóinak – a felmérésektől függően számolható – 50-70 százalékát. A hallgatósáma visszaesése bizonyos mértékig törvényszerű volt, hiszen, ha több program közül lehet választani, nyilvánvalóan választanak is. Valójában a nagyszámú kereskedelmi rádió nem jelent választékbővülést az igényesebb hallgatók számára.

A közszolgálati rádió hallgatóinak fokozatos elvesztéséért felelősek lehetnek a Magyar Rádió egymást követői vezetői, de a szakmai közélet és az újságíró társadalmat megosztó politikai erő is, hiszen az elmúlt évek médiaháborúi során a hallgatók igényei az utolsó szempontok közé tartoztak. Van azonban egy sokkal tágabb és immár történelminek nevezhető ösztársadalmi felelősség is.

Az 1970-es évek végétől megnézve a magyar társadalom értékrendjét, akkor megállapíthatjuk, hogy az értékek sorában a gyermekek és fiatalok és általában véve a család, háttérbe szorult. A szociálpolitikai megoldások és azok tudomásul vétele azt bizonyítja, hogy a társadalom egésze már hosszabb ideje nem gyermek- és családbarát, még akkor sem, ha rendszeres időközönként kampány rendezvényekkel igyekeznek ezt ellensúlyozni. Pontosabban, csak az az ember értékes, aki pénzt tud termelni. Tehát az idősek sem értékesek. Ha az öregek mégis rádióhallgatók maradtak, abban a ragaszkodásnak sokkal nagyobb szerepe van, mint annak, hogy a Magyar Rádió stílusa nyelvezete megrekedt a '60-as évek igényes köznyelvénél, és itt természetesen csak a színvonalasabb műsorok hangvételére gondolok.

Az utóbbi időszakban sokan és sokat beszélnek arról, hogy mi az oka a politikai megosztottságnak, az elszánt szembenállásnak. Miért van az, hogy sokszor jelennek meg szélsőséges vélemények? Ezek mögött az esetek döntő többségében a tájékozatlanság, fél-információk vagy a bulvársajtóból szerzett értesülések állnak.

Eddig még azt sem tisztázták egyértelműen, hogy mi is a közszolgálati kötelesség. Sehol, még a médiatörvényben sem rögzítették, hogy milyen követelményeknek, feltételeknek kell

megfelelnie. A műsorszerkezet kialakításakor minek kell elsőbbséget biztosítani, egyes műsorok tartalmának milyen színvonalúnak kell lennie.

A következő 5-10 év különösen kritikus, mert most dől el, marad-e egyáltalán valami abból, amit a lehető legtágabban *nemzeti hangzó* kultúrának nevezünk: lesz-e fóruma az új, sajátosan magyar törekvéseknek.

10. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton is köszönetet mondok mindazoknak, akik az elmúlt évek során segítettek abban, hogy a földtudomány alapjait megismerjem. Azoknak, akik segítettek megtanulni, hogy térben és időben kell (és hogyan kell) gondolkodni és cselekedni.

Külön köszönöm *dr. Tóth József* professzor úrnak, a Doktoriskola vezetőjének, témavezetőmnek, aki a Pécsi Tudományegyetem emeritus rektoraként biztatott, ösztönzött, figyelemmel kísérte tanulmányaimat, rendszeresen kiigazította hibáimat, megmutatta az utat, hogy kutatásaim során merre menjek tovább, és hogyan. A határon belüli-és kívüli regionális földrajzi, társadalmi- és politikai előadásaival, helyzetelemzéseivel Ő tette világossá számomra, mit jelentett a régió a múltban, mi a jelentősége a jelenben, és hogyan kell nézni benne, vele a jövőt? Aprólékos munkával egyengette rész-munkáimat, s ezenközben folyamatosan rádöbentett, hogy ezek a boncolgatásba is bele illő javítgatásai szinte ugyan olyan értékes előadások voltak, mint amilyeneket az egyetemi órákon hallhattunk tőle.

Köszönöm *dr. Krisztián Béla* tanár úrnak, hogy a sokszor már-már lehetetlennek tűnő élethelyzetemben bölcs gondolataival, türelmével minden esetben segített, hogy legyen erőm végigvinni mindazt, amibe örömmel, lelkesedéssel belevágtam. Ő mutatta meg, hogy a dolgozat történeti áttekintését hogyan építsem fel, milyen témákhoz nyúljak, hogyan kapcsoljam mindennapi munkámat a kutatási feladataimhoz.

Köszönöm *minden tanáromnak, professzoromnak* kitűnő előadását, a konzultációkat, és azt, hogy egy humán beállítottságú újságírónak megnyitottak más értékeket, más tudást, más életfilozófiát, mint amit addig ismertem.

S nem utolsó sorban köszönöm mindazon barátaimnak, kollégáimnak véleményét, segítségét, akikkel hosszú évek óta közös szakmai munkával, közös tanulmányokkal, előadásokkal a közszolgálati értékek megőrzésében próbáljuk segíteni a hazai rádiózás formálását, a szárnyaikat bontogató ifjú újságíró jelöltek kezdő lépéseit.

11. IRODALOMJEGYZÉK

1. *A Magyar Rádió Közalapítvány éves beszámolója a Magyar Köztársaság országgyűlése számára 1997–2003.*
2. *A számítógépes kultúra küszöbén.* A Szent Ignác szakkollégium VII. Országos konferenciájának zárónyilatkozata. Jel-Kép. 2000/2. p. 3.
3. *A Magyar Rádió hallgatottságának alakulása 1998–2004.* Budapest, Szonda Ipsos, 2004. április.
4. AGÁRDI P. 2000. *Jubileumi rombolás, avagy a hatalom akarása. A hetvenöt éves Magyar Rádió az ezredfordulón.* Monitor, I. évf. 3. sz., pp. 13-22.
5. AGÁRDI P. 2002. *Kultúra és média a magyar ezredfordulón.* PTE FEEFI, Pécs, 231 p.
6. AGÁRDI P. 2002. *Vaklárma harangszóval. Esettanulmány a rádiós Déli harangszó körüli műbalhéről és egy valódi konfliktussorozatról.* Mozgó Világ, 2002/11,
7. AGÁRDI P. 2003. *Glosszák Gálik Mihály, Horvát János és Sente Péter 2003. nyári médiatörvény-koncepciójának margójára.* Médiakutató, 2003/11., pp.92-111.
8. ALTENLOH, E. 1914. *Zur Soziologie des Kino.* Verliegt bei Eugen Diederichs, Jena, 18 p.
9. ÁGH A. 2002. *Médiavilág Magyarországon.* In: Enyedi Nagy M.–Polyák G.–Dr. Sarkady I. (szerk.) *Magyarország. médiakönyve 2002.* Budapest, ENAMIKÉ.
10. BAJOMI-LÁZÁR P. 2000. *Közszolgálati rádiózás Nyugat-Európában.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, pp.15-156.
11. BANYÁR M. 2004. *Belső, piaci elemzések.* Budapest Film, in ed.
12. BARANYI B. 2004. *Gondolatok a perifériaképződés történeti előzményeiről és következményeiről.* Tér és Társadalom, XVIII. évf. 2. szám, pp.1-21.
13. BEBEY, F. 1963. „*A rádiókövetítés a fekete Afrikában*” – Afrique, Monde, ed. Saint-Paul, 125 p.
14. BELUSZKY P. 2003. *Magyarország településföldrajza. Általános rész.* – Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 568 p.
15. BELUSZKY P.–GYÖRI R. 2004. *Fel is út, le is út.* Tér és Társadalom XVII. évf. 1. sz., pp. 1-41.
16. BERÉNYI I.–DÖVÉNYI Z. 1995. *Historische und aktuelle Entwicklungen des ungarischen Siedlungsnetzes.* – Beiträge zur Regional Geographie, 39. – Leipzig, pp.23-45
17. BORSOS Á. 2003. *A helyi televíziózás kialakulása Magyarországon.* Közlemények a PTE Földrajzi Tanszékeiről, Pécs, 24 p.
18. BORSOS Á. 2004a. *A magyar mozihálózatról tértudományi megközelítésben.* Tér és Társadalom, XVIII. évf. 3. szám, pp. 77-89.
19. BORSOS Á. 2004b. *A mozik helyzete a Nyugat-Dunántúli régióban.* OPAKFI, Budapest, megjelenés alatt
20. BUCHANAN, M. 2003. *NEXUS, avagy kicsi a világ.* Tipotex Kiadó, Budapest, 65 p.
21. CASTIGLIONE, H. 1913. *A kino fejlődése.* Kinotechnika, III. évf. 43. sz., pp. 3-6.

22. CASTIGLIONE, H.–SZÉKELY S. (szerk.) 1942. *Filmllexikon*. Castiglione H. kiadása, Budapest, 684 p.
23. CSÁSZI L. 2003. *A média tabloidizációja és a nyilvánosság átalakulása*. Politikatudományi Szemle 2003/2., pp.157-173.
24. CSEH G.–SÜKÖSD M. 1999. *Médiajog és médiapolitika Magyarországon. I. Médiajog*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, pp.23-24.
25. Cs. KÁDÁR P.–SZIGETHY E. 2004. *Internet és rádiózás*. Magyar Rádió Oktatási Osztály, Budapest, pp. 7-105.
26. Cs. KÁDÁR P.–SZIGETHY E. 2004. *Közösségi rádiózás*. Magyar Rádió Oktatási Osztály, Budapest, pp.7-85.
27. Cs. KÁDÁR P. 1994. *A média zabigyerekei*. Népszabadság, 1994. június 8.
28. Cs. KÁDÁR P. 1994. *Vonszolják a döglött lovat – a médiatörvény-előkészítő tárgyalásokról*. Magyar Hírlap, 1994. szeptember 19.
29. Cs. KÁDÁR P. 1995-1998. *Műsorszóró rádiózás*. Cikksorozat, Rádiótechnika, teljes évfolyamok
30. Cs. KÁDÁR P. 1996. *Szerelem, házasság, prostitúció, avagy a rádiózás funkcionális felosztása*. (Magyar Rádió, Pagoda)
31. Cs. KÁDÁR P. 1997. *Roma rádió – cigányokkal vagy nélkülük?* ORTT, Budapest, 6 p.
32. Cs. KÁDÁR P. 2002. *Egy új médiatörvényről*. Népszabadság, 2002. június 15.
33. Cs. KÁDÁR P. 2004. *Jelenlét- vagy küldetéstudat?* Magyar Nemzet 2004. augusztus 9
34. CSERÉS M. DR.1974. *Rádióesztétika*. Magyar Rádió, Budapest 86 p.
35. DARVAS GY. 1928. *Magyarország mozgóképüzemei 1927-ben*. Magyar Statisztikai Szemle, VI. évfolyam 7. szám, pp. 812-831.
36. DÖVÉNYI Z. 2003. *Településrendszer*. – In: Perczel Gy. (szerk.): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Bp., pp. 521-562.
37. DUDÁS L. 1974. *A csongrádi mozik rövid története*. (Kézirat) Magyar Nemzeti Filmarchívum, 256 p.
38. ENYEDI NAGY M. (szerk.) 1998. *Magyarország Médiakönyve 1998*. ENAMIKÉ, pp.43-144.
39. ERDŐSI F. 1985. *A kommunikáció-földrajzi kutatások 40 éve Magyarországon*. In: Vuics T. (szerk.): A magyar gazdaságföldrajz 40 éves. Emlékkülés előadásainak anyaga. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, pp. 36-52.
40. ERDŐSI F. 1988. *Kommunikáció és térszerkezet*. Pécs, Akadémiai doktori értekezés.
41. ERDŐSI F. 1990. *A közlekedési-telekommunikációs viszonyok hatása a városok szerkezetének alakulására*. Tér és társadalom, 4.évf. 2.szám, pp. 31-49.
42. ERDŐSI F. 1991. *Kommunikáció és térszerkezet*. Akadémia Kiadó, Budapest, 218 p.
43. ERDŐSI F. .1992. *A telekommunikáció, mint a tér legyőzésének különleges eszköze. Relativizálódhat-e a földrajzi távolság és helyzet a telematika által?* Földrajzi Közlemények, 116. (40.) köt. 3-4. sz./1992, pp.163-179.
44. ERDŐSI F. 1993. *Tér, idő (tele)kommunikáció*. A Magyar Földrajzi Társaság 46. vándorgyűlésének tudományos ülészsaka, MFT, Pécs, 16 p.

45. ERDŐSI F. 1995. *Gondolatok a kommunikáció földrajzról.* In: Golobics P. – Tóth J. (szerk.): Válogatott fejezetek a társadalomföldrajz köréből. Janus Pannonius Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Pécs, pp. 115-132.
46. ERDŐSI F. 1996. *Magyarország kommunikációs tengelyeinek alakulása.* Tér és Társadalom 10.évf., 1.szám, pp. 59-95.
47. ERDŐSI F. 1998. *A kommunikáció gazdaság-és területfejlesztő hatása.* In: Vuics T. – Csajághy N. (szerk.) Előadások a társadalomföldrajz köréből Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, pp. 142-160.
48. ERDŐSI F. 2000. *A kommunikáció (közlekedés-távközlés) szerepe a terület- és településfejlődésben.* VÁTI, Budapest, 356 p.
49. ERDŐSI F. 2000. *Európa közlekedése és a regionális fejlődés. Kommunikáció és regionális fejlődés Európában.* Dialóg Campus szakkönyvek, Területi és települési kutatások, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 547 p.
50. ERDŐSI F. 2002. *A kommunikáció általános földrajza.* In: Tóth J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 83-143.
51. ERDŐSI F. 2003. *Globalizáció – kommunikáció – környezet.* Mandulavirágzás tudományos napok, Konferenciakötet, Pécs, pp. 69-85.
52. ERDŐSI F. 2003. *Világvárosok kommunikációs kapcsolatai.* Falu, Város Régió, 2003/3, pp. 8-15.
53. ERDŐSI S. 1986. *Vázlatpontok a rádiózás önismeretéhez. Kedves hallgatóink 1980-1985.* Tanulmányok, beszámolók, jelentések. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, pp. 289-320.
54. FALUSSY B. 2004. *Az időfelhasználás metszetei.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 194 p.
55. FALUSSY B. 2005. *The changes in reading habits as reflected by time-budget analyses.* <http://www.oszk.hu/kiadvany/iras/14fb.html>
56. FARKAS Z. 1997. *Médiaháborúból médiaválságba?* In: Kurtán S. – Sándor P. – Vass L. (szerk.): Magyarország politikai évkönyve 1997. Demokrácia Kutatások Magyar központja Alapítvány, Budapest p.69-86.
57. FERCSIK–RAÁTZ 1999. *Kommunikáció szóban és írásban.* Harmadik kiadás, Krónika Nova Kiadó Budapest, 184 p.
58. *Gallup-jelentés a Magyar Rádió műsorainak fogadtatásáról.* Magyar Gallup Intézet, 1998-tól folyamatosan, havonta.
59. GÁLIK M. 1995. *A helyi és a regionális rádiózás piaca.* In: Frank T. (szerk.): Új utak a közgazdasági, üzleti és társadalomtudományi képzésben. Jubileumi konferencia, I. kötet. BKE, pp. 343-441.
60. GÁLIK M. 1997. *Van törvényünk...* Jel-Kép, 1997/1. sz., pp.13-25.
61. GÁLIK M. 2000. *Médiagazdaságtan.* Aula Kiadó, Budapest, 259 p.
62. GÁLIK M.–HORVÁT J.–SZENTE P. 2003. *Szakértői vitaanyag egy új médiatörvény koncepciójához.* In: Enyedi Nagy M.–Polyák G.–Dr. Sarkady I. (szerk.) Magyarország. médiakönyve 2002. Budapest, ENAMIKE.

63. GÁSPÁR L. 1998. *Általános innovációelmélet*. Magyar Innovációs Szövetség, Budapest, 180 p.
64. HALMAI G. 2002. *Kommunikációs jogok*. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
65. HARGITAI H. 2000. *Magyar rádiók a hálózaton. A hazai internetes rádiózás első 5 éve*. Magyar Média, 2002/4. sz. pp.58-71.
66. HASSZÁN Z. 2003. *A helyi rádiók egymást ölik meg*. Népszabadság, 2003. május 20.
67. HAZAY I. 1992. *Amit a kalózkodásokról tudni kell(ene)*. Magyar Hírlap, 2003. június 30.
68. HÁRS J. 1989. *A filmvetítés története Győrött 1896-1912 végéig*. Győri tanulmányok 10., Győr Megyei Város Tanácsa, Győr, pp. 97-128.
69. HÁRS J. 2000. *Az oroszán elfordítja a fejét ... Soproni filmtörténet 1896-1948*. Eutech Kiadó, Sopron, 184 p.
70. HECKENAST G.–UNGÁR P. 1976. *A Magyar Rádió műszaki fejlődéstörténete 1945-től 1975-ig*. Híradástechnika. 1976/I, pp.10-21.
71. HECKENAST G.–HORVÁTH GY. 1994. *A stúdiók világa*. Ajtósi Dürer Könyvkiadó, Budapest, 229 p.
72. HORVÁT J. 2003. *Mélyrepülés*. 168 Óra, 2003. április 30.
73. JÁKÓ P. 2002. *Digitális hangtechnika*. Magyar Rádió, Budapest, 117 p.
74. KÁLMÁN R.–PEREGI GY. 1959. *A film és a mozi Magyarországon*. Filmtudományi Intézet, Budapest, 184 p.
75. KÁRMÁN B.–PÉK D. (szerk.) 1919. *Almanach. A magyar kinematográfia évkönyve*. Budapest, 214 p.
76. KENEDI J.–MIHANCSIK ZS. 1993. „Új időszámítás” a Magyar Rádióban. *Magyar Hírlap*, június 3.
77. KERTÉSZ KÁROLYNÉ–BÁRÁNY D. 1996. *Mozi Tapolcán*. Tapolcai Füzetek 14., 99 p.
78. KOVÁCS K.–LOCSMÁNDI B.–NAGY M.–PUSZTAI K. 1998. *Műsorszolgáltatási szerződések és pályázatok előkészítése, műsorszolgáltatók és műsorelosztók nyilvántartása*. In: Cseh G.–Enyedi Nagy M. (szerk.): Magyarország Médiakönyve 1998. ENAMIKÉ, pp.1 -144.
79. KÉRI LÁSZLÓ 2003. *Nyilvánosság az új évtized elején*. In: Enyedi Nagy M. – Polyák G. – Dr. Sarkady I. (szerk.) Magyarország. médiakönyve 2002. Budapest, ENAMIKÉ.
80. KÉRI LÁSZLÓ 2004. *A Medgyessy-kormány és a médiapolitika – félidei számvetés*. Médiafüzetek 2004/1. sz., május.
81. KLAPPER, J. T. 1960. *The effects of mass communication, Glencoe (III.)*. The free Press, 230 p.
82. KOVÁCS K.–LOCSMÁNDI B.–NAGY M.–PUSZTAI K. 1998. *Műsorszolgáltatási szerződések és pályázatok előkészítése, műsorszolgáltatók és műsorelosztók nyilvántartása*. ORTT, Budapest, 86 p.
83. KÖRMENDY ÉKES L. 1915. *A mozi*. Singer és Wolfner bizománya, Budapest, 209 p.
84. KŐSZEGFALVI GY. 1997. *Urbanisztika. Urbanizáció – Városfejlődés*. – JPTE TTK Általános Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, Pécs, 208 p.
85. KŐSZEGFALVI GY.–TÓTH J. 2001. *Általános településföldrajz*. – In: Tóth J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz I. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 421-484.

86. KUNSZENTI Á. 1995. *Interaktív multimédiatanítási tanulási célra*. Jel-Kép. 1995. 2.
87. *Közösségi rádiók európai chartája – AMARC 1994*
88. LAJTA A. 1921. *Filmművészeti évkönyv 1921*. A szerző kiadása, Budapest, pp. 208-220.
89. LAJTA A. 1926. *Filmművészeti évkönyv 1926*. A szerző kiadása, Budapest, pp. 210-236.
90. LAJTA A. 1960. *A magyar film története*. Házi sokszorosítás. Filmtudományi Intézet, Budapest, 185 p.
91. LAARSELD, P. F. 1959. *A tömegkommunikáció szociológiájának jelenlegi irányzatai, és az amerikai rádió és televízió közönségének magatartása*. Cahiers d'études de radio-télévision (Paris, Flammaerion), 23. sz. 255. p.
92. LENDVAY J. 1986. *Rádiózás a nyolcvanas években*. Kedves hallgatóink 1980-1985. Tanulmányok, beszámolók, jelentések. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, pp. 62-132.
93. LÉVAI B. 1980. *A rádió és televízió krónikája 1945-1978*. TK., Budapest, 249 p.
94. LÉVAI BÉLA 1992. *A rádió és a televízió krónikája 1986–1990*. Magyar Rádió, Budapest
95. LIZZANI, C. 1981. *Az olasz némafilm története 1895-1979*. Gondolat, Budapest, 417 p.
96. MARÓT Z. 1976. *50 éves a magyar rádióvevőkészülék-gyártás*. Híradástechnika 1976/3, pp. 72-78.
97. MAGYAR B. 1966. *A magyar némafilm története 1896-1918*. Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum, Budapest, 404 p.
98. MATKÓ I., (szerk.) 2002. *Viharjelzés a Rádiófrontról*. M&H Communications Intelligence Unit, Budapest, 232 p.
99. MCLUHAN, M. 1964. *Understanding media*. Cambridge, MA, The MIT Press London, 318 p.
100. MESTERHÁZY M.–UJHÁZY L. 1975. *A térhatású rádiózás*. Magyar Rádió, 193 p.
101. NEMES K. 1999. *A magyar film útja*. Uránusz Kiadó, Budapest, 134 p.
102. ORMOS M. 2000. *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós*. PolgArt Könyvkiadó, Budapest, 103 p.
103. ORTH J. 1964. *A mozgófénykép budapesti törvényhatósági forrásai 1896-1906*. (Kézirat) Filmtudományi Intézet, 58 p.
104. ŐRSI Z. 2002. *2001 a televízióban sugárzott reklámok tükrében*. <http://www.agb.hu>
105. RECHNITZER J. 2002. *Az innovációk földrajza*. In: Tóth J. (szerk.): *Általános társadalomföldrajz*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 219- 247.
106. SALAMON ISTVÁN 1999. *Rádiótörténeti szöveggyűjtemény*, Budapest, pp.7-167.
107. SCHUMPETER, J. A. 1980. *A gazdasági fejlődés elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 320 p.
108. SIKOS T. T.–HOFFMANN I.-NÉ. 2003. *Budapesti bevásárlóközpontok tipológiája*. Földrajzi Értesítő. 53. 1-2., pp. 111-127.
109. SÜKÖSD M. 1996. *Információs szabadság, pénz és hatalom – az állami és a nonprofit szektor*. Mozgó Világ, 1996/9, pp.83-101.
110. SZABÓ K. 1997. *Kommunikáció felsőfokon*. Kossuth Kiadó, 185 p.

111. SZABÓ M. 1976. *A Magyar Rádió (Stúdió) 1925-1945 között*, Híradástechnika, 1976/1, pp.2-9.
112. *Tanulmányok a Magyar Rádió Történetéből 1925-1945*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont Szakkönyvtára 30. kötet, Budapest, pp. 11-43.
113. *Távközlés-statisztikai évkönyv 1997*. Hírközlési Főfelügyelőség. Budapest, 1998.
114. TERESTÉNYI T. (szerk.). 1995. *Közszolgálatosság a médiában. Ábránd vagy realitás?* Tanulmányok, Osiris/MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Budapest, 279 p.
115. TERESTÉNYI T. (szerk.) 1997. *Médiakritika. Tanulmányok a média kritikai megközelítéseinek témaköréből*. Budapest: Osiris/MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport. 339 p.
116. TERTINSZKY E. 2001. *A rádióművészet mestere Cserés Miklós dr.*, Tarsoly Kiadó, Budapest, pp. 7-143.
117. *Törvény a rádiózásról és a televíziózásról 1996. I.*, ORTT
118. TRÓCSÁNYI A.–TÓTH J. 2002. *A magyarság kulturális földrajza II.* – Pro Pannónia Kiadó, Pécs, pp. 140-142.
119. ZÁVE CZ T. 1999. *Főszerepből karakterszerep. (A média presztízse a magyar lakosság körében 1988 és 1998 között)*. In: Sárközy E. (szerk.) Rendszerváltás és kommunikáció. Osiris Kiadó–Erasmus Intézet, Budapest, 264 p.
120. VALKÓ E. 1986. *Rádiózás '85*. In: Kedves hallgatóink 1980-1985. Tanulmányok, beszámolók, jelentések. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest. 8 p.
121. VARSÁNYI GY. 2003. *Versenyeznek a helyi hírműsorok*. Népszabadság, 2003. május 21.
122. VARSÁNYI GY. 2000. *A nyomtatott sajtó, a rádiózás és a televíziózás Magyarországon*. In: Enyedi György (szerk.) Magyarország az ezredfordulón. Országtanulmány. Budapest: CEBA Kiadó.
123. VÁSÁRHELYI M. 2002. *Médiahasználat, tájékozódási szokások, médiumok presztízse*. In: Terestyéni T. (szerk.) Magyarországi médiumok a közvélemény tükrében. ORTT, Budapest, pp.45-61.
124. VÁSÁRHELYI M. 2003. *Médiafogyasztási szokások*. Népszabadság, 2006. február 18.
125. VÖGL, K. Ch. 1986. *90 Jahre Kino – wiener Kinogeschichte im Zeitrafter* In: 90 Jahre Kino in Wien 1896-1986 Vergangenheit mit Zukunft. Jugend und Volk, Wien, pp. 13-20.

Felhasznált internetes oldalak

A Nemzeti Hírközlési Hatóság honlapja, www.nhh.hu

A "Vissza a rádióhoz" mozgalom honlapja, <http://www.visszaaradiohoz.hu>

Az Országos Rádió Rádió- és Televízió Testület honlapja, www.ortt.hu

A Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetének honlapja, www.szabadradio.hu

A Civil Rádió honlapja, www.civilradio.hu

A FIKSZ Rádió honlapja, www.fikszradio.hu

A Folk rádió honlapja, www.folkradio.hu
A Hobby Rádió honlapja, www.hobbyradio.hu
A Rádió C honlapja, www.radioc.hu
A Szóla rádió honlapja, www.szolaradio.hu
A Tilos Rádió honlapja, <http://tilos.hu>
A „Vissza a rádióhoz” mozgalom honlapja, <http://www.visszaaradiohoz.hu>
FIKSZtori: 1997 (FIKSZ Egyesület)
<http://www.fiksztudio.hu/oldies/Fiksztori/fiksztori1.zip>
<http://www.fiksztudio.hu/oldies/Fiksztori/fiksztori2.zip>
<http://www.fiksztudio.hu/oldies/Fiksztori/fiksztori3.zip>
<http://www.fiksztudio.hu/oldies/Fiksztori/fiksztori4.zip>
Nemzet és média – Tanácskozás a regionális rádiózásról www.htmh.hu/archivum/Media
Országos és körzeti rádiók hallgatottsági adatai 2003. szeptember/október, Szonda-Ipsos
Péterfi Ferenc: 1992. A közösségi rádiózásról. Parola füzetek
<http://www.kkapcsolat.hu/szabadradio/kiadvanyok/KOZRADIO ZIP>
Péterfi Ferenc: 1992. A közösségi rádiózásról (Parola füzetek)
<http://www.kkapcsolat.hu/szabadradio/kiadvanyok/KOZRADIO.ZIP>
Regionális rádiók hallgatottsági adatai 2003. I. negyedév. Gallup
Média Monitor, www.gallup.hu
<http://www.kkapcsolat.hu/szabadradio/kiadvanyok/ SZABADON>.
Szóla Rádió. Közösségi rádiózás, <http://www.mediakutato.hu/print.php?i=36>
www.radio.hu.
<http://kincsestar.radio.hu/kulon/>
<http://kincsestar.radio.hu/rolunk/irattar.php>
www.mozgovilag.hu
Turcsányi T.: *Multimédia az iskolában*. <http://www.demoscene.hu/trajic/multi/mmisk.htm>
1999-2000.

12. FÜGGELÉK

12.1. A néprádióktól a digitális technikáig

A műsorszórási rádiózás technikája igen gyorsan fejlődött, mégpedig három szempontból. Egyrészt a minél nagyobb vételkörzet elérése érdekében egyre nagyobb teljesítményű adóberendezések, jobb hatásfokú adóantennák készültek, a stúdiótechnikai eszközök fejlődése következtében pedig javult a hangminőség. Másrészt újabb és újabb hullámtartományokat hódított meg a rádiózás; megjelentek a rövidhullámú adók, amelyekkel igen nagy távolságokat lehetett áthidalni, melyek a külföldre irányuló adások esetében voltak lényegesek. Harmadsorban fejlődött a rádióvétel-technika; az egyszerű, érzéketlen, fejhallgatós detektoros rádiókészülékeket a korszak végére kiszorították a legkülönbözőbb kategóriájú elektroncsöves, hangszórós rádiók.

A hazai rádiózás akusztikai körülményeit nagyban meghatározta, hogy az 1930-as években a stúdiókat a későbbi orvosi Nobel díjas mérnök, *Békésy György* tervezte. Két munkája különösen is jelentős: a korábbi „*nagy stúdió*” (ma a Magyar Rádió 1-es stúdiója), melyben szinte korát megelőzve változtatható akusztikai körülményeket valósított meg egy márványfal függönnyel történő ki- és betakarásával. A stúdióról a kor jeles külföldi akusztikus szakemberek is elismerően szóltak. Békésy György másik maradandó munkája a Magyar Rádió *6-os stúdiója*, melynek akusztikai kialakításakor újszerű megoldásokat alkalmazott, kizárólag hazai akusztikai anyagok bevonásával. A stúdió akusztikai körülményei - az átépítések ellenére - még ma is az eredetiek, több helyen megtartva a Békésy György által tervezett és felszereltetett burkolatot. Békésy György nagy érdeme, hogy az akkor még nagyon gyér teremakusztikai ismereteket az *utószegés* kutatásával bővítette, s mindezt a stúdiókra alkalmazta, alig több mint 10 évvel a rádiózás és az elektromos hangfelvételi eljárás megjelenését követően.

Technológiai szempontból az első korszak a *hanglemezek* korszaka. Ennek jellemzője, hogy a nem élő, de a Magyar Rádió által készített műsorrészeket *mechanikusan* rögzítették. Egyik eszköze a *viaszlemez* volt, melynek lecsiszolása által annak többszöri felhasználására is volt lehetőség. A másik eszköz a *lakklemez*, amely egy alumínium korongra felvitt lakkrétegbe karcolta ugyancsak mechanikusan a műsört. Mindkét formátum csak korlátozott számú lejátszást tett lehetővé az alapzaj számottevő megnövekedése nélkül. Alkalmazták még a *röntgenlemezt*, amely a már használaton kívülre helyezett orvosi röntgenfilmekre rögzítette a műsört, ugyancsak mechanikusan.

Az 1960-as évek elejére a lemezvágás gyakorlatilag megszűnt, mert megjelent és elterjedt az új rögzítő eszköz: a *magnetofon*. Magyarországi elterjedését segítette, hogy a Magyar Rádió saját műhelyében is készültek saját tervezésű *stúdiómagnetofonok*. Előnye a tekercsek gyakorlatilag korlátlan számú felhasználhatóságából, felvételkor a felvett műsoranyag folyamatos ellenőrizhetőségéből, a montírozhatóságából és a lemezhez képest jobb technikai minőségéből következett. Ez utóbbi igen csekély minőségromlás mellett lehetővé tette a műsorok másolását, a korábban rögzített műsorrészekből történő "összejátszásokat". Hordozható – és egyre könnyebb – kivitele pedig alapjaiban változtatta meg a riporter tevékenységet, hiszen ezután az már műszaki személyzet közreműködése nélkül történhetett. Sokszámos változatai a zenék szólamonkénti felvételét segítették. A magnetofon megjelenésével tehát egy rugalmasabb, biztonságosabb műsorkészítés alakult ki.

A mágneses hangrögzítést már a 20. század elején ismerték, de az akkori készülékek még acél huzallal működtek. Az 1930-as években a BBC már alkalmazta a magnetofont, kizárólag prózai felvételekre és a hordozó akkor acélszalag volt. A felvételeket már montírozták is, és ezüsttel forrasztották illetve a készülékre szerelt ponthegesztővel „ragasztották”.

A mai értelemben vett magnetofonszalag az 1940-es években jött létre, a németek ekkor fedezték fel a torzításokat jelentősen csökkentő előmágnesezést, s ennek nyomán a készülékek már zenei célokra is alkalmassá váltak. Azonnali elterjedésüket akkor a háború akadályozta meg.

Az olcsó és hordozható tranzistoros rádió, az egyre könnyebbé váló stúdiótechnikai szerkezetek (kisméretű keverőasztalok, riporter-magnók), továbbá a rádiózás viszonylagos olcsósága, és a rádió sokkal jobb hangminősége egyrészt a tudatos hallgatókat célozta meg (sztereó hi-fi rádiózás), másrészt az információra kevésbé éheseket. Villámgyorsan kialakult egy új rádiózási szokás: a *háttérrádiózás*.

A túlzottan egysíkú kereskedelmi rádiózás ellensúlyozásaként az USA-ban is megerősítették a *közszolgálati rádiózást*; 1967-ben törvény szabályozza az ilyen műsorszolgáltatást, a Public Broadcasting Act.

Az igények megváltozásáról a nagy *európai rádiószervezetek* nem nagyon vettek tudomást. A BBC „a háborús veteránok”, a középosztály középkorú tagjainak rádiója (és televíziója) lett, míg nem a *tengerről* eddig nem hallott rádiók szólaltak meg. Közülük a leghíresebb a Caroline, amely egy Essex partjainál horgonyzó hajóról sugározta egész napos, élő, reklámokkal vegyített zenei műsorát. A *kalózádió* a zsebrádiós tiniket, s persze szüleiket, mint pénzforrásokat célozta meg. A kalózádiózás Angliában valóságos népmozgalommá vált;

megszülettek az önkifejezés szabadságát hirdető *közösségi, alternatív rádiók* is. A BBC pár év alatt engedett a nyomásnak: a rockzene önálló programot kapott a brit közszolgálati rádióban.

Magyarországon a konszolidáció a rádiózásban a kispolgári értékek felé fordulást jelentette. A mezőgazdaság átszervezése számos ún. *falu-műsort* érintett; a társadalmi mobilizáció a kispolgári értékek, a depolitizálás mentén következett be. Ez volt a *Kádár-rendszer* „nemzeti egysége”, amelyet talán az első magyar rádiós szappanopera, az 1959-ben indult *Szabó család* reprezentál a legjobban. A Petőfi Rádió műsorideje megnövekedett, terjedni kezdett az URH-sávós, sőt a sztereó rádiózás is. S bár a televízió előfizetők száma az 1960-as évek végére meghaladta az *egymilliót* (a legelső adások idején 17000 fő hallgatta a rádiót), a Rádió nem tekintette vetélytársnak a televíziót. Sokkal inkább figyelt arra, hogy a fiatalok a külföldi rádiók könnyűzenei adásait hallgatják, ezért – mintegy válaszul – popzenei műsorokat is elindított: *Magnósok figyelem, Vasárnapi koktél, Csak fiataloknak*.

A harmadik szakasz a *digitális* technika korszaka. Napjainkban folyamatosan forradalmi átalakulás következik be a rádiós műsorszórásban. Több mint 80 évvel ezelőtt az első rádióadások a hosszú- és középhullámon kerültek az éterbe, s ezt a technológiát ma is rendszeresen használják. Az ilyen, ún. AM-adások bevezetésekor a gramofon volt a csúcstechnológia.

Az 50-es években jelent meg a nagy újítás: az FM eljárással való műsorszórás az URH-sávban, jobb hangminőséggel, s ez a technológia mára elért odáig, hogy nem fejleszhető tovább. Az FM-adások kezdetekor a hangrögzítést az orsós magnó jelentette.

A *Magyar Rádióban* a *digitális* technika alkalmazása a 80-as években indult meg először a zenei területen (DAT magnetofonok és digitális montírozás), majd a számítógépes riportvágás és adás lebonyolítás (1990-es évek) révén. Ennek előnyei: a montírozás nem veszélyezteti az eredeti anyagot, a felvételek minőségromlás nélkül korlátlan számban másolhatók, könnyebb, kiszámíthatóbb a szerkesztési tevékenység. Hátránya, hogy a felvétel közben a felvett anyag nem ellenőrizhető, a váratlan lefagyások kellemetlenségeket okozhatnak, s nem megoldott a műsorok biztonságos archiválása sem (a CD-k elnémulhatnak). Az, hogy a digitális környezet olcsóbb lenne, mint az analóg, hosszú távon még nem bizonyított.

Az AM- és FM-rádiózás mindegyike analóg módszert alkalmaz, azonban most már a rádiózás ajtaján is kopogtat az eddigiektől különböző digitális technológia. Nagy-Britanniában – ahol 1995 szeptemberében első ízben indított kísérleti sugárzást a BBC – az első kereskedelmi digitális rádióadás 1999 novemberében indult Digital One néven.

Hazánkban 1995 óta kísérleti jelleggel sugározzák a Magyar Rádió műsorait DAB-on, azaz a Digital Audio Broadcasting szabvány szerint.

A DAB teljesen másképp oldja meg a műsorszóró programok csoportosítását, mint a hagyományos FM/AM technika. Egy DAB-adóval nem csak egy program közvetíthető, hanem kiváló hangminőségben 5-6, gyengébb minőségben pedig akár 30 is. Az egyidejűleg sugározható, az egész ország területén vehető programok száma tehát megnő. Mivel e sok programot ugyanaz az adóberendezés sugározza, az energiamegtakarítás jelentős. Amikor egy hagyományos adás vétele már olyan sistergős, hogy alig hallható, akkor egy DAB-adás esetén a vevőkészülék még igen jó minőségű vételt tud nyújtani. A tapasztalatok szerint egy 10 kW-tal sugárzó FM-adó területét egy néhány száz W teljesítményű DAB-adóval el lehet látni, ami szintén fontos költségmentesítés, és a környezet tényleges védelmét szolgálja.

A következő előny, hogy a DAB sugárzás egy nagyobb területet egyetlen frekvenciával fed le. Vagyis ha például gépkocsiban utazunk, nem kell hangolgatni a rádiókészüléket, elegendő egyszer beírni a venni kívánt program nevét, semmilyen más adatot nem, és a műsor máris megszólal. A vevőkészüléken nincs skála, csupán egy billentyűzet, mint a mobil telefonokon, és egy-egy program egyetlen gombnyomással választható ki. Sőt azt a műsortípust, műfajt is kiválaszthatjuk, amelyiket hallgatni akarunk. Például a híreket, a sportközvetítést vagy a legkülönbözőbb zenei műfajokat. A vevőkészülék ilyenkor automatikusan rááll a megfelelő programra, amelyen tehát hírek, sport vagy az általunk kedvelt muzsika hallható.

A digitális módszerrel a hangon túl egyéb adat, kép is közvetíthető (az állomás neve, a játszott szám címe, a játszott CD adatai, az éppen muzsikáló együttes képe stb.), de ezt az egyszerűbb vevőkészülékek nem tudják feldolgozni.

Az európai közszolgálati műsorszórók már jelentős összegeket fektettek a DAB-ba. A DAB elsősorban az URH-FM adások kiváltását célozza.

A távolsági rádiózás más eljárásra épül; ezt DRM-nek hívják. Az ilyen módon terjesztani kívánt programokat közép- és rövidhullámon sugározzák, s a hangminőség ebben az esetben is sokkal-sokkal jobb, mint a hagyományos AM-é. Gondoljunk csak arra, milyen jó lett volna, ha a Szabad Európa Rádiót zavarmentesen, elhalkulások, torzítások nélkül tudtuk volna hallgatni! A DRM adás körülbelül úgy szól, mint egy kazettás magnó, csak sokkal kisebb zajjal, sustorgással. A DRM vevőkészülék is egyszerűen kezelhető.

A digitális rádiózás elterjedésének kulcsa az olcsó, tömegszerűen gyártott vevőkészülék, vagyis a digitális néprádió. 2001 körül megjelent a DRM, és kicsit később a DAB vevőkészülékek – esetleg DRM-mel kombinált – egyszerű, csak alapszolgáltatásokat

nyújtó változatának sorozatgyártása. Méretei kb. akkorák, mint egy walkmané (DABman) vagy Sokol rádióé.

12.1.1. A rádiók és a hangtechnikai színvonal kapcsolata

A rádiók által sugárzott hangminőség technikai, illetve esztétikai értelemben a digitális korszakot kivéve, mindenkor megfelelt az általános hangtechnikai színvonalnak. A kezdetek középhullámú sugárzása megfelelt a normál hanglemezek (78 fordulat/perc) minőségének, majd amikor létrejött a mikrobarázdás hanglemezek szabványa (1940-es évek vége), és ezáltal a teljes felnőttkori hallható hangtartomány rögzítése, akkor a rádiók bevezették a hasonló tulajdonságokkal rendelkező URH sztereó adásrendszerek (pilot-jeles, illetve polármodulációs) beindításával követték. Vagyis a rádió - megfelelő vételi minőség esetén - ugyan azt a minőséget tette lehetővé, mint amit a hanglemez, ami egyben azt is jelentette, hogy a rádió csatlakozhatott a hi-fi mozgalmához.

A digitális technika megjelenésekor – amit a hallgatók a CD által érzékelhettek – a rádiók nem követték a minőség javulását, műsoraikat ugyan meglehetősen késéssel digitálisan készítik ugyan, de a digitális adás és főként annak vételi lehetősége (vevőkészülék) nagyon lassan terjed. Magyarországot tekintve kimondhatjuk, hogy a hallgatók számára nem biztosított a műsorokban lejátszott CD-k hasonló minőségben történő vétele. A földfelszíni digitális adás (DAB) minősége sem éri el a CD minőségét, ugyanis adatredukciót alkalmaz.

A CD-hez képest is finomabb felbontású digitális lemezek (Super Audio CD, DVD-AUDIO) hasonló színvonalon történő kisugárzása és vétele pedig már eleve reménytelen, hiszen erre az adóhálózat nem alkalmas. Amíg korábban a sztereózás megjelenését a Rádió követte, addig a sokcsatornás technikát már nem. Vagyis ma már éles szakadék van a hallgatók, saját hangtechnikai lehetősége és a rádióadások technikai színvonala között. Úgy tűnik tehát, hogy a minőségi hallgatás eszköze ma már nem a rádió, hanem a házi hi-fi rendszer, a rádiók ebből kimaradtak.

12.1.2. A rádióműsorok minőségi változása a műsorkészítésben

E kérdést illetően kizárólag a hazai helyzetet elemeztem. A hazai rádiózás beindulásakor és azt követően még évtizedekig a Rádió – elsősorban saját újságja révén – a hallgatókat folyamatosan eligazította hangtechnikai és vételtechnikai kérdésekben. Az 1950-es években ez a tendencia elhalványult, azonban a sztereó technikai beindulásakor a Rádió-

hallgató kapcsolat ismét szorosabbá vált, különösen a sztereó beállító műsorok rendszeres sugárzása által. E műsorrészek az 1990-es évekre szinte teljesen kiszorultak a műsorfolyamból, azokat kezdetben a hajnali műsorkezdés idejére téve, majd azzal a jelszóval, hogy „ne sípoljunk hajnalban a hallgató fülébe” teljesen cserbenhagyta a hallgatóit. A Rádió-hallgató közötti technika kapcsolat szempontjából jelentős korábbi „Hi-figyelő” című műsort a Bartók szerkesztőség megszüntette, így már csupán a meglehetősen ritkán jelentkező lemezkritikai műsor („Kritikus füllel” című műsor) foglalkozik időnként technikai jellegű kérdésekkel, azonban ez nem tekinthető rendszeresnek, maga a műsor pedig erőteljesen rétegműsor. Vagyis a Rádió éppen a technikai szempontból legkritikusabb időben – amikor a digitális technika anarchikus kihívásait illetően eligazításra lenne szüksége – ilyen tekintetben nem foglalkozik hallgatóival.

12.1.3. A technika minőségi változása a műsorkészítésben

A művészi műsorok között a „legrádiószerűbb” a *rádiójáték*, holott az etnográfusok kimutatták a kép nélküli akusztikus drámát, mint a természeti népek egyik „műfaját”, ám kibontakozása mégis a rádió közegében ment végbe. Lényege, hogy nem „kép nélküli televíziós játék”, hanem önálló művészet, melynek nem hátránya, hanem tulajdonsága, hogy tisztán akusztikai ingerek segítségével fejezi ki mondandóját, megmozgatva ezzel a hallgató fantáziáját, amit viszont egy televíziós játék általában nem tesz meg.

A *dokumentumjáték* talán még szorosabban kötődik a rádióhoz, mint a hangjáték, hiszen ez utóbbi elvileg hanglemezen is megjelenhet. A dokumentumjátékot a Magyar Rádió igen magas szintre emelte külön dokumentumjáték szerkesztőséggel, s rendkívül változatos, sokakat érintő, valóban emberi témákkal (Sárika lámpás, Agyműtét mikrofon-közelben, Meghallgatás (a „világok harca” jelenségről), Szereti Ön Bartókot? (az Ondas fesztivál első díjával kitüntetve), stb..

Különleges szerepet játszik a Rádió munkájában az *elektroakusztikus* zene, amely mindenkor közeli kapcsolatban állt a rádiózással. Az első elektroakusztikus zenei stúdiót a Kölni Rádió hozta létre 1953-ban, ugyanez a Magyar Rádióban 1975-ben történt meg. A Rádió mindenkor fontos mecénása volt e műfajnak, akár hangjáték kísérőzenék és effektusok, akár szignálok megrendelésével, amellet sokat segített az önálló produkciók és nyilvános koncertek szervezésével. Kezdetben legfőbb eszköze a magnetofon, majd a szintetizátor volt, napjainkban pedig a számítástechnika.

Az *aktuális* műsorok területén két új műfaj is született: a *kapcsolósos* (vetélkedő) és a *magazin* műsorok.

A *kapcsolósos* – más nevükön körkapcsolósos – műsorok ősváltozata a körkapcsolósos labdarúgó mérkőzés közvetítése volt. Ezek a szó legszorosabb értelmében „kapcsolósosak” voltak, mivel az egyes pályák adásba küldése a Rádió központi kapcsolótermében, tehát nem egy központi stúdióban történt. Amikor az 1960-as évek végén és az 1970-es évek első felében a hazai keverőasztal gyártás egyre jobban vette figyelembe a Rádió műszaki igényeit, megszülettek az első olyan kvíz rendszerek, amelyek egyidejűleg 10 külső helyszínt fogadtak.

Ekkor már arra is volt lehetőség, hogy pl. egy „Színházi világnap” alkalmával egy este egymást követően 25 színház kapcsolódjék be élőben a műsorfolyamba. Nem véletlen, hogy volt olyan időszak, amikor a Rádiónak egyszerre két kvíz stúdiórendszere volt.

Nagy hallgatottság mellett zajlottak az olyan jellegű *vetélkedők*, mint pl.: a „Tiszán innen, Dunán túl”, melynek adásaiban két-két megyeszékhely csapata vetélkedett egymással, két külön helyszínen, meghívott „szurkoló” közönség jelenlétében. Az adás központja a 6-os stúdió volt, ott helyezkedett el a zsűri, és onnan hangzottak el a kérdések is. E műsorok legtöbbször olyan szórakoztató játék volt, amely szervesen illeszkedett a Rádió kulturális küldetésébe.

A *magazin* műsorok létrejöttét is a technológiai fejlődés segítette elő. Kezdetben e műsorok a felolvasó stúdiókból mentek adásba, azonban csakhamar kiderült, hogy ezek lebonyolításához nem elegendő egyetlen stúdió, főként az adás közben is szükséges előkészítő tevékenységek miatt. Elvileg több stúdió összekapcsolása lehetséges volt ugyan, de a nagyobb fizikai távolság, a stáb ily módon történő szétszakítása nem kedvezett a lebonyolításnak. Így jött létre a Rádió első *magazin* stúdiója, a 21-es stúdió, amelynek több, szomszédos helyisége már a legösszetettebb feladatok végrehajtására is alkalmas volt. Olyan sikeres sorozat, mint pl. a „Reggeli csúcs” is éveken keresztül itt készült. E stúdió egyébként kitűnően jelképezi, hogy az 1970-es évektől a szerkesztők és műszakiak már közösen alakították ki az ilyen jellegű, egy-egy műsorra specializált, ám ugyanakkor rendkívül rugalmas stúdió rendszereket.

12.2. A Rádióhírmondó megnyitása

(Kozma Miklós beszéde: Magyar Rádió Újság 1925. évi dec. 5.)

„A kormány képviselőjét és a megjelent vendégeket elsőnek leveledi vitéz Kozma Miklós, a Magyar Távirati Iroda vezető igazgatója üdvözölte, ki többek között a következőket mondotta:

A magyar kultúra fegyvertára erős fegyverrel szaporodott. Ez a fegyver a most meginduló broadcasting, amelynek jelentőségét ismertetni nem szükséges. Mindenki tudja, mit jelent – különösen Magyarország mai helyzetében – az, hogy a hullámokon keresztül minden határon túl eljut a magyar szó. A broadcastingnak nemcsak az a hivatása, hogy a tanyai világra elvigye a kultúrát; jelentősége az, hogy egyrészt az egyetlen szabad összeköttetési lehetőség elszakított véreinkkel, másrészt dokumentálja a magyar kultúrfölényt olyan nemzetekkel szemben, amelyek hatalmasabbnak hiszik magukat, mint mi, de amelyeknek kultúrája a mienk nyomába se léphet. Méltóztassanak csak elgondolni, hogy a mai hideg éjszakában elszakított véreinknek ezrei várják a broadcasting hangjait.

Én, a Magyar Távirati Iroda Rt. vezetője, munkatársaim és az igazgatóság nevében kijelentem, hogy a legnagyobb elismerését és kitüntetését látjuk a mi ötéves munkánkban abban, hogy a kormány a koncessziót a Telefon Hírmondó Rt-nak adta meg, amely a Magyar Távirati Irodával kapcsolatos. Fogadalmat teszek arra, hogy minden üzleti szempontot háttérbe szorítva tisztán csak a magyar kultúra szempontját szem előtt tartva fogjuk ezt a fegyvert kezelni.”

12.3. A rádió jelentősége a népoktatásban

Gróf Klebesberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter nyilatkozata: (Magyar Rádió Újság 1926. január 2.)

„A modern élet olyan óriási követelményekkel lép fel nemcsak a középosztállyal, hanem a nemzet nagy tömegeivel szemben is, hogy a népiskola egymagában korántsem képes azt az ismeretanyagot közvetíteni és azokat az erkölcsi tulajdonságokat kifejleszteni, amelyekre a mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi és közlekedési munkásnak közvetlenül szüksége van, ha a létért való kiélesedett küzdelemben meg akarja állni a helyét. Ezért a népiskola mellett világszerte az iskolán kívüli népoktatásnak hatalmas szervezete fejlődött ki. Amilyen nyilvánvaló azonban az, hogy erre az iskolán kívüli munkára okvetlenül szükség van, éppen olyan nagy nehézségekbe ütközik annak megvalósítása. Különösen két nehézséggel állunk szemben. Az egyik érdeklődés hiánya a tömegekben, a másik pedig az, hogy erre a munkára alkalmas oktatók csekélyebb számban állnak rendelkezésre. A rádió olyan találmány, amely mind a két bajon segít.

A rádió, mint újdonság és mint elsőrangú szenzáció meg fogja ragadni mindenkinek az érdeklődését. Rádióelőadást még olyanok is hallgatnak majd – pusztán azért, hogy az új találmányt hallják –, akik tartalmáért különben nem keresték volna fel. A rádió így magához

édesgeti majd a tömegeket, s az emberek hallgatás közben rájönnek majd az előadások tartalmának hasznosságára és élvezetes voltára is.

A másik nagy nehézség az iskolán kívüli népoktatásnál az, hogy nem rendelkezünk kellő számban olyan oktatókkal, akik mondanivalójukat élvezetesen és érdekesen tudják előadni. Mert nem elég valamit szakszerűen és alaposan elmondani, ha a hang unalmas és a beszéd folyama szürkén hömpölyög, a hallgatóság érdeklődése csakhamar ellankad. Jó népoktató csak az, aki tárgyát jól meg tudja választani, és mondanivalóját élvezetesen adja elő. Mivel ilyen emberekkel csak kisebb számban rendelkezünk, minő szerencse, hogy annak munkáját a rádió segítségével az egész országban hozzáférhetővé tehetjük. Az előadó Budapesten beszél, s a falvakban, széles ez országban hallgatják, úgy, hogy nem is megy nagyzásszámba az az állítás, hogy a rádió segítségével az egész ország egyetlen nagy tanteremmé alakul. Milyen szép és hatalmas gondolat, hogy valaki odaáll ez elé a csodálatos készülék elé azzal az érzéssel, hogy az egész országnak tart előadást.

A Kultuszminisztérium mindent el fog követni, hogy a rádiót éppen úgy beállítsa a népművelés taneszközei közé, mint ahogy vetítógép nélkül ma már iskolákon kívüli népoktatást el sem lehet képzelni.”

12.4. Interjúk

1. Interjú Pallai Péterrel

A BBC is jelentős tényezője volt az *éterbeli harc*nak, annál is inkább, mert a gyarmati felszabadító háborúk következtében az Egyesült Királyság világhatalmi pozíciója megrendült. Az alábbiakban a BBC egykori munkatársának, Pallai Péternek visszaemlékezéséből idézek a budapesti FIKSZ Rádió archívumából (Pallai Péter a frekvenciát nem kapott Harmónia Rádió egyik alapítója). Az interjút *Hargitai Henrik* készítette.

- *Mi volt a BBC szerepe Magyarországon a Szabad Európa Rádióhoz illetve az Amerika Hangjához képest?*

- Ideológiai szempontból más volt a funkciója, eltért mindkettőtől. A Szabad Európa feladata az volt, hogy egy alternatív magyar rádióállomást létesítsen Münchenben. A SZER fénykorában 18 órát közvetített magyarul, és magyarországi hírekre specializálódott, már amennyire be tudta szerezni azokat, az Amerika Hangja pedig kormányrádió volt a szó legszorosabb értelmében, azaz az amerikai külügyminisztérium és bizonyos fokig a CIA olyan

irányítása alatt állt, hogy azok tudták diktálni az ideológiai vonalvezetését. A BBC külföldi szolgálata kormánypénzen működött Angliában is. Volt egy megállapodás, mely szerint a kormány meghatározhatja, hogy a BBC mely idegen nyelveken közvetít, és hogy mennyit sugároz naponta, de a szerkesztőségi politikába nem szólhat bele. És ez valóban így is volt. Az egyik legnagyobb összeütközés a BBC és a brit kormány között 1956-ban volt a szuezi válság kapcsán, amikor is a BBC sajtószemléiben híven tükrözte, hogy a brit közvéleményt és a sajtót nagyon megosztotta a brit csapatok beavatkozása a szuezi krízisbe. A miniszterelnök magához rendelte a BBC vezérigazgatóját és szemére vetette, hogy hogyan lehet ilyesmit leadni, hogy a brit közvélemény megosztott, mikor katonáink golyózáporban partra szállnak. A BBC vezérigazgatója erre azt mondta, hogy ameddig a BBC ad, addig tükrözni fogja a brit közvélemény megoszlását. A miniszterelnök állítólag erre teljesen elvesztette a türelmét és azt mondta, hogy akkor államosítani fogja a BBC-t. A vezérigazgató mosolyogva annyit mondott, hogy „terjessze elő a miniszterelnök úr ezt a parlamentben” - ő persze nem terjesztette elő.

- Mi volt a BBC szerepe a háború alatt és közvetlen utána?

- A BBC a II. világháború alatt brit és szövetséges hadicélokot szolgált, mondhatjuk nyugodtan, hogy propagandaadó volt, amelyik azonban a saját veszteségeit is beismerte. A háború után, amikor még nem tört ki rögtön a hidegháború, a BBC magyar adása kulturális funkciókat is felvállalt szépszerivel. Kulturális feladatát olyan komolyan vette, hogy például Seiber Mátyás, aki Londonban élő Kodály-tanítvány volt, 1946-ban az odalátogató mesterével, Kodály Zoltánnal beszélgetett is a rádióban. Ugyanez a Seiber Mátyás komponálta az 1951-es szilveszteri műsorba az úgynevezett Sztálin-tangót, amely nagyon szépen kifigurázza az akkori viszonyokat, a rajongást, a Sztálin-kultuszt. A szövegírója Mikes György volt. Az énekest Tarján Tuciként ismertük. Ezt a felvételt egyébként itt Budapesten magam hallottam 13-14 évesként, és amire emlékeztem, azt másnap a srácoknak elmondtam a suliban. Ezt elég sokan hallották annak idején Budapesten, de nyíltan természetesen nem lehetett róla beszélni, mert kb. 3 évet kapott az, akiről bebizonyosodott, hogy nyugati rádióállomást hallgatott.

- Hogyan maradtak meg ezek a felvételek?

- Úgy, hogy 78-as fordulatszámú óriási lemezekre rögzítették ezeket a technikusok. Ezeket a 60-as években kezdtük átmásolni magnószalagra, hogy ne vesszenek el. Így van meg a BBC archívumában például a Rajk-per egész forgatókönyve, mert a BBC rádiófigyelő állomása az egészet fölvette, és úgy tudom, hogy ugyanez eltűnt a Magyar Rádió archívumából, vagy az ÁVH bevonatta. Rengeteg jó archívumi anyag van Londonban. Jelenleg CD-re másolják ezeket. Ameddig működő szolgálat a magyar adás, addig az ő tulajdonában vannak ezek a felvételek.

- *Hogyan lehetett fogni a BBC akkor még csak rövidhullámon közvetített adásait?*

- A BBC-t éppúgy zavarták, mint a VOA vagy a SZER adásait - én sokat hallgattam Willis Conover dzsesszadásait, ahol taktusok veszték el, és az ember ilyenkor a fejében próbálta kidolgozni, hogy hogyan folytatódik a zene.

- *Kik hallgatták a BBC-t?*

- Főleg az értelmiség. Kiváltképp azok, akik már a háború alatt rászoktak, amikor még a Szabad Európa vagy az Amerika Hangja nem is létezett, és a BBC volt az egyetlen nagyjából hiteles hírforrás. Ők már akkor is vállalták a rizikót, mert akkor is meg volt tiltva. Az egész németek által megszállt Európában csak lefüggönyözött ablakok mellett, zárt ajtók mögött lehetett hallgatni. A BBC háborús szignálja Beethoven Sors-szimfóniájának az üteme volt. A kezdő ütemek a morzeábécében a v betűt adják ki, mely Churchill híres szignálja volt a feltett két ujjal (v, victory - azaz győzelem).”

2. Interjú-részlet Péterfi Ferencsel, a Civil Rádió alapító főszerkesztőjével (Parola, 1996. 1. sz.):

„A hagyományos médiába nem nagyon férnek be a civil szervezetek tevékenységét bemutató műsorok. Magyarországon sem a gazdasági, sem a politikai szféra számára nem olyan fontos a civil társadalom. Ezzel szemben például az USA-ban külön kutatási terület, hogy milyen értékek léteznek és hatnak a non-profit szférában (lelkesedés, önfeláldozás stb.), ami átvehető, tanulható az üzleti élet számára. Nálunk ma még azt is tanulni kell, hogy a non-profit közösségeknek hogyan lehet eladhatóvá tenni a meglévő és működő értékeiket. A „Tégy jót és beszélj róla!” PR-jelszó még nem nyert teret a mi világunkban, sőt időnként az az érzésem, mintha a non-profit szervezetek szégyellnék menedzselni magukat.”

12.5. A Gong rádió bemutatása

Kecskemét Megyei Jogú Város Közgyűlése az önkormányzat és a vállalkozók segítségével nemsokára megalapította a városi *Gong Rádiót*, amely csak tovább mélyítette a tüskét a már működő Róna Rádió hátában. Az akkori döntésben a mérleg nyelve a kormányzati helyi kisebb politikai frakció volt, amely az önkormányzati választás finisében szakított az így egyedül ellenzékbe kerülő nagyobb kormányzati párttal és bekerült a városi koalícióba. Sokak szerint ők fúrták meg a rádiós megállapodást. Mindenesetre a Róna Rádiót attól kezdve szakadék választotta el a várostól, ahová sugárzott. A városi Gong Rádió új

ügyvezető igazgatója is cáfolta a Róna Rádió főszerkesztőjének állításait, hiszen ő még a legutolsó pillanatokban, a helyi frekvenciapályázat kiírása előtt is fölajánlotta, hogy dolgozzanak továbbra is együtt, a megosztott frekvencián.

A két rádió útjai mind emberileg, mind szakmailag kettéváltak. A Róna Rádió a saját felsőbb kapcsolatrendszerét mozgósította, a Gong Rádió pedig a piaci viszonyokhoz illeszkedő, kereskedelmi alapok megalapozására törekedett. A Gong Rádió műsorpolitikája kezdettől fogva egy átlagos kereskedelmi rádióéhoz hasonlított; a Róna Rádióban legalább haloványan felfedezhetők voltak közszolgálati elemek is. A Róna Rádió főszerkesztője mindenekelőtt kérte rádiója műsoridejének délután négyig történő kiterjesztését, hivatkozva a megyei önkormányzat gyakran délutánig is elhúzódó üléseire. A médiatörvény szerinti rádiós főműsoridő (a reggel 6 óra 30 és 9 óra 30 perc közötti intervallum) eddig is az övék volt ugyan, mindamelllett a kérés teljesült. A jóváhagyást a kormánypárti nagyobbik párt egyik vezető politikusa közbenjárására sikerült a Művelődési Minisztériumban kicsikarni. Az akkori kultuszminiszter rövid idejű külföldi távollétében, egy 1995. június 6-ai keltezésű faxon, a minisztérium politikai államtitkárának pecsétjével és feltehetőleg az akkori politikai államtitkár olvashatatlan aláírásával érkezett meg a műsoridő módosításával kapcsolatos engedély. A Róna innentől minden nap reggel hattól délután négyig sugározhatott, a Gong pedig csak ekkor kezdhette el az adását reggel hatig. A Róna főszerkesztőjének utolsó próbálkozása a megye helyi rádióinak zártláncú összeköttetésére irányult, de kudarcot vallott, mert ezek a rádiók: Baja Rádió, Sirius Rádió (Kiskunfélegyháza), Halas Rádió, (Kiskunhalas), Flash Rádió (Kiskőrös), Majsa Rádió 88 (Kiskunmajsa) és a Kalocsa Rádió, már nem voltak hajlandók feladni autonómiájukat, hogy egy önmagát megyeinek nevező „központi” rádió reléállomásai legyenek.

A műsorszolgáltatási szerződés alapvető pályázati feltételeihez tartozott a közszolgálati műsorterv és a fizetendő éves műsorszolgáltatási díj, az üzleti terv elkészítése mellett a tulajdonjogok rendezése. A törvény az önkormányzatok esetében két választható utat jelöl meg, vagy a 100 %-os teljes önkormányzati tulajdont önkormányzati alapítású Kht. formájában, vagy pedig annak 25% alá csökkentését. A Róna Rádió az előbbit, a Gong az utóbbit választotta. A Róna Rádió főszerkesztője, mint a Helyi Rádiók Országos Egyesületének akkori elnöke, részt vett az ORTT frekvenciapályázat kiírását elősegítő bizottságnak munkájában, a városi Gong Rádió pedig további anyagi önerőt mozgósított. A Szona-Ipsos (egy amúgy szakmailag vitatható, de nagyságrendileg kielégítő tájékoztatást adó) felmérése szerint a Gong hallgatottsága 1997-ben már nemcsak a megyei rádiót, hanem arányaiban a Juventus Rádiót is megelőzte.

1998 volt az újabb pályázat éve. A Róna Rádió – minthogy a főszerkesztő ismerte a pályázati feltételek legapróbb részleteit – jó ideje tudatosan alakította műsorát a közszolgálati feltételekhez, a politikai háttér bázis pedig csak tovább erősítette a hitüket a biztos győzelemben. A Gong Rádió ügyvezetője nem volt ilyen bizakodó, számolt, és tudta, a huszonnégy órás műsoridő óriási energiát és költséget igényel, ezért felajánlotta a konkurenciának, hogy dolgozzanak továbbra is a megszokott közös frekvencián. Ez a felajánlás egyébként formális volt, hiszen ezeken a pályázatokon már nem engedélyezték az osztott frekvenciát, tehát vagy a Rónának kellett volna beolvadnia a Gongba, vagy fordítva, ún. konzorcium alakítás formájában. A Róna Rádió főszerkesztője a konzorciumot arra hivatkozva utasította el, hogy megvizsgálta a Gong Kft. iratait a cégbíróságon és kiderült, hogy a Kft. Felügyelő Bizottságának egyik tagja önkormányzati képviselő, ami a médiatörvény rendelkezése értelmében a pályázattal összeférhetetlen. Később kiderült, hogy az illető kilépett a bizottságból, csupán a cégbíróság még nem vezette át a változást. A tulajdonosi kört is zavarosnak találta, például a Stádium Alapítvány ellen csaknem 1.4 milliárdos adócsalás miatt emeltek vádat. Mivel azonban a határidő sürgetett, a Gong minden fenyegetettség ellenére kidolgozta a pályázatát, amely egy sok más rádió által használt sablonon alapult.

Az ORTT akkori vezetősége a pályázatokat érvényesnek találta. A tulajdonosi kör intézkedéseiről pedig máig nem ismeretes jogerős bírósági végzés, a Központi Bünyöldözési Igazgatóságnak a Stádium alapítvánnyal kapcsolatos anyagát az ügyészség további nyomozati kiegészítésekre visszaadta a hivatal jogutódjának. (A Stádium Alapítvány honlapján 2004-ben egy, az alapítvánnyal azonos tevékenységi körű és elnevezésű Kft. jelentkezett.) Az ORTT végül egy képviselő tartózkodása mellett egyöntetűen a *Gong Rádió*nak szavazta meg az akkor még helyi frekvenciát. A Róna Rádió főszerkesztője ügyvédekhez fordult, s a bíróságtól kérte a határozat felfüggesztését, mert szerinte nem sikerült elérni, hogy a már működő rádiók műsorának színvonala a pályázatok elbírálásakor kellő súllyal essen latba. Senki nem ellenőrizte az ORTT részéről a műsorszolgáltatási gyakorlatról tett nyilatkozatok valódiságát, mert senki egyetlen egy percet sem hallgatott meg egyik pályázó műsorából sem.

A Róna Rádió bukását követően a megye közgyűlése jelezte a Róna Rádió főszerkesztőjének, hogy a továbbiakban nem kívánnak vele együtt dolgozni. Egyoldalú döntéssel felmentették tisztségéből. A rádiót még egy ideig a megyei közgyűlés nem szüntette meg, hanem engedélyezte, hogy kábelen továbbítsa az adást.

A Gong tehát 1998-tól napi 24 órában sugároz, 2002-ben pedig ún. hálózatos műsorszolgáltatóvá nyilvánították, így nemcsak 96,5 MHz-en, Kecskeméten és környékén

fogható, hanem Pest megyében Nagykőrösön és vonzáskörzetében 93,6 MHz-en és Gyömrőn 97,2 MHz-en, valamint Csongrád-megyében Csongrádon 87,6 MHz-en is. A rádió hallható Bács-Kiskun megye nagy részén, de Csongrád, Békés, Pest és Jász-Nagykun-Szolnok egyes területein is vehető a műsor, a Duna-Tisza köze nagy részén fogható.

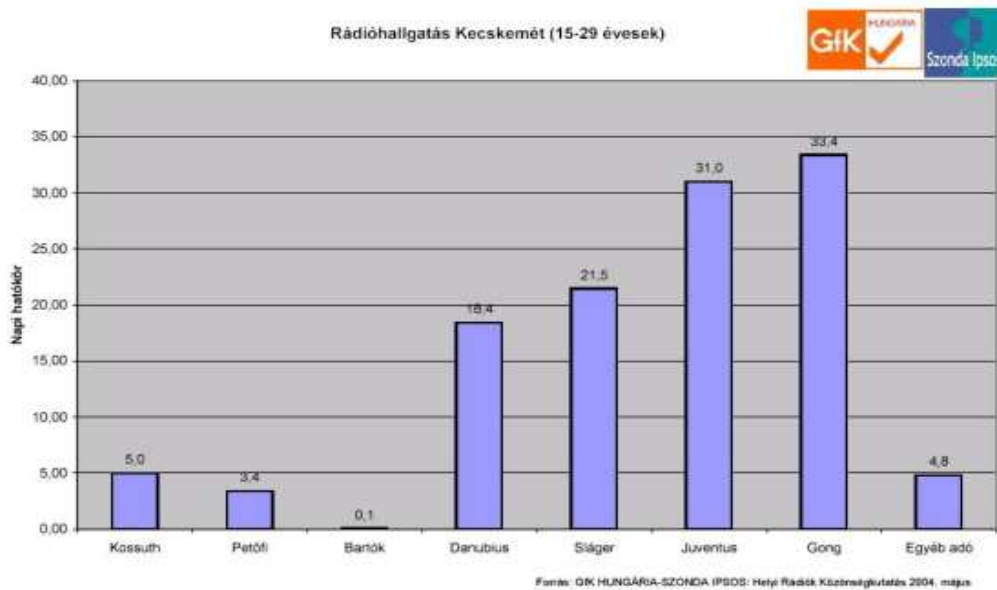
A hálózatba kapcsolódás azt jelenti, hogy 14 órától 18 óráig helyi szerkesztésű műsorokat hallgathatnak a körzet lakói, a fennmaradó 20 órában pedig a Gong Rádió szól az egész térségben, az E5-ös út teljes szakaszán, Budapesttől-Szegedig.

Eddig 200 ezer emberhez, négy saját frekvenciájuk beüzemelésével viszont elvileg 1,5 millió emberhez ér el a „Térség hangja”. A Gallup felmérése szerint – immár három éve – piacvezető helyzetben van a Gong Kecskeméten.

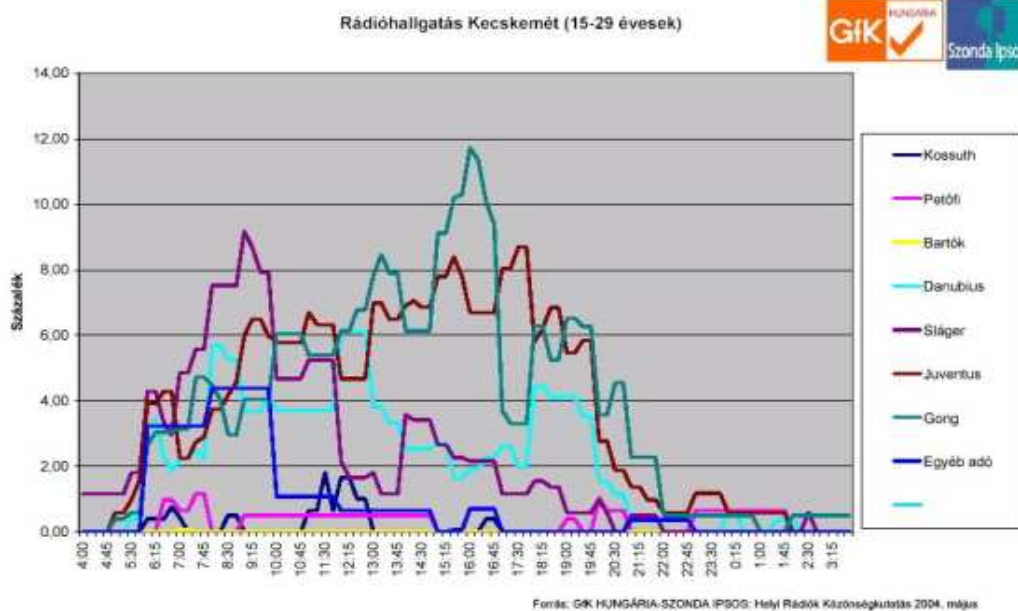
A Gong Rádió agresszív piacpolitikájára jellemző, hogy a hálózatosság időszakában a gyömrői helyi kalózádiót, az akkor már sok éve lényegében háborítatlanul és a gyömrői lakosok meglegedésére működő Siriust is feljelentette. A Sirius adóját a hírközlési hatóság elkobozta. Attól a pillanattól kezdve, hogy a Sirius elhallgatott, a Gong nem sugárzott többé gyömrői híreket. A Sirius 2004-ben pályázatot nyert kisközösségi rádió kategóriában; indulása idén ősz végén várható.

A Gong Rádiónak 20 belső munkatársa van; a stáb fele nő. A legutóbbi hallgatottsági adatok 2004. májusából származnak.

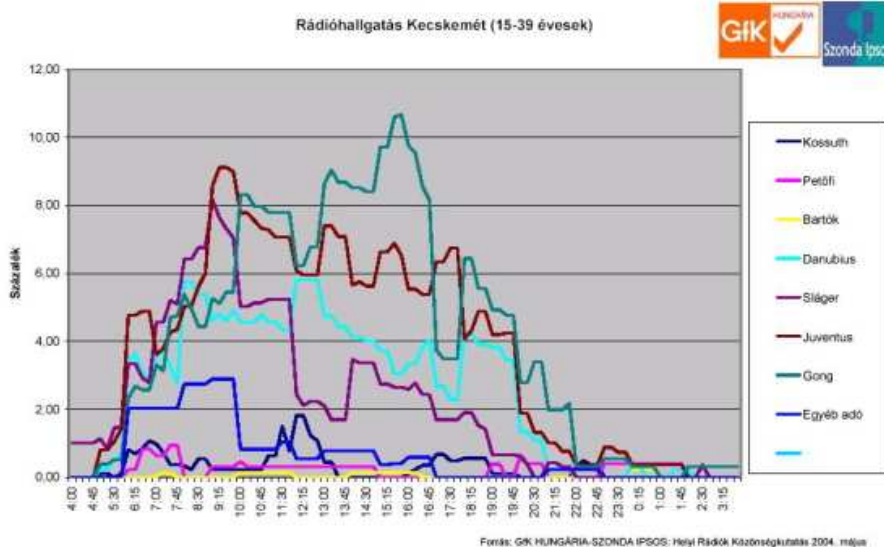
Fenti elemzést azért tartottam fontosnak, mert precedens értékű, hogy hogyan nyerhető el rádiófrekvencia, milyen erők befolyásolják, és szakmailag mennyire különböznek egymástól, milyen csúcsformát nyújt az egyik és hogyan évi el a másik. Mint a 16. ábrán látható, a közszolgálati és kereskedelmi rádiók között Kecskeméten a legnagyobb hallgatottságot éri el a Gong rádió (16.-19. ábra).

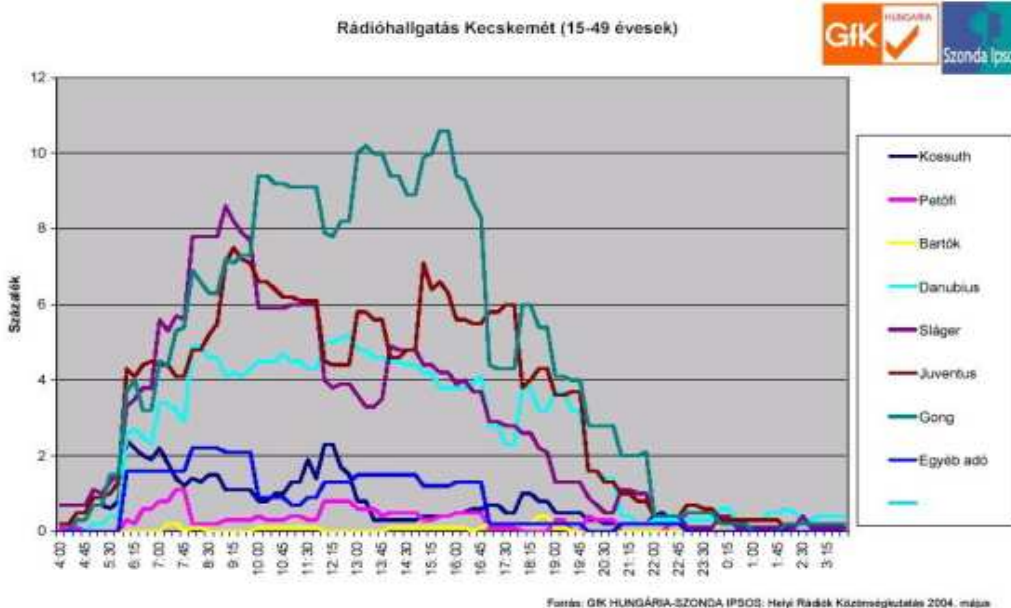
16. ábra. Közszolgálati, kereskedelmi és más rádiók hallgatottsága Kecskeméten (15-29 évesek)
(Forrás: www.tizaradio.hu)

17. ábra. Rádióhallgatás Kecskeméten (15-29 évesek)
(Forrás: www.tizaradio.hu)

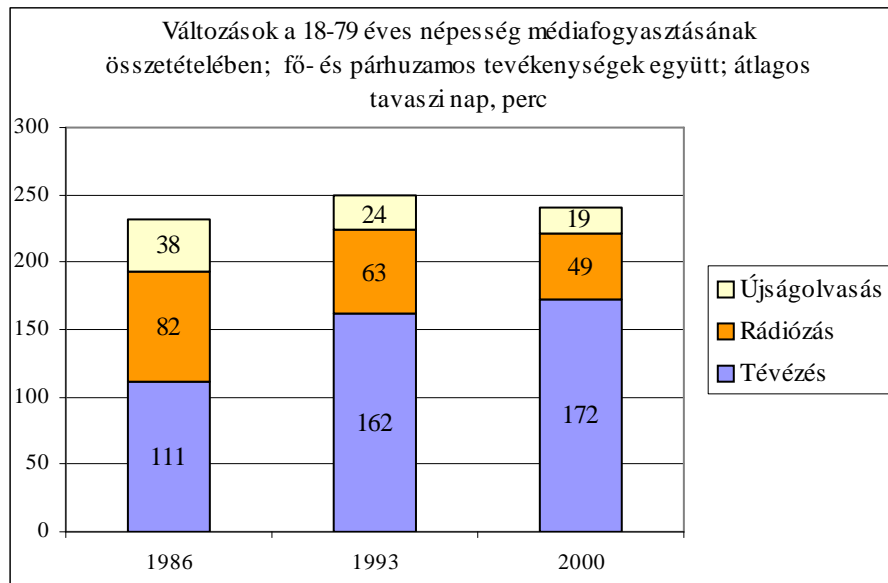
18. ábra: Rádióhallgatás Kecskeméten (15-39 évesek)
(Forrás: www.szondaipsos.hu)

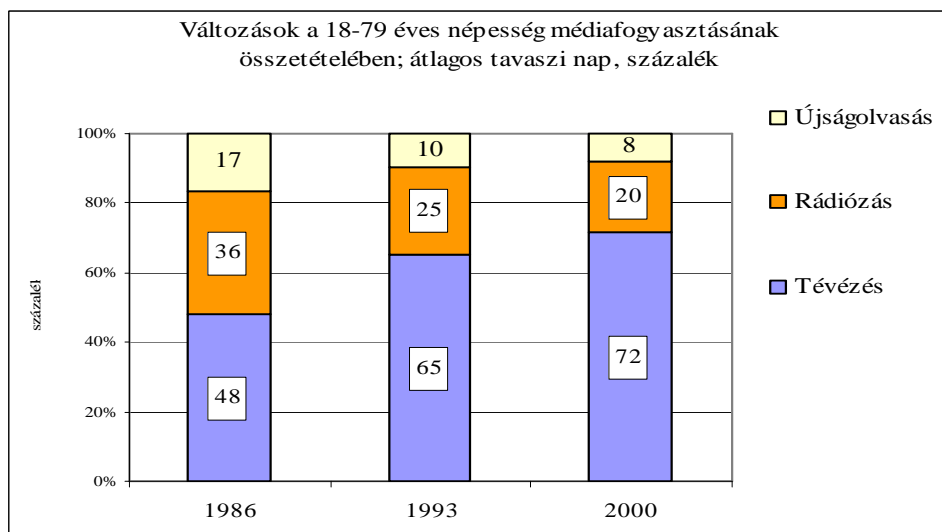
19. ábra. Közszolgálati, kereskedelmi és más rádiók hallgatottsága Kecskeméten (15-49 évesek)
(Forrás: www.tisaradio.hu)

A Gong Rádió 2004-ben érvényes heti műsorszerkezete azt mutatja, hogy a Gong valóban ugyanolyan populáris rádió, mint országos társaik: a Danubius vagy a Sláger.

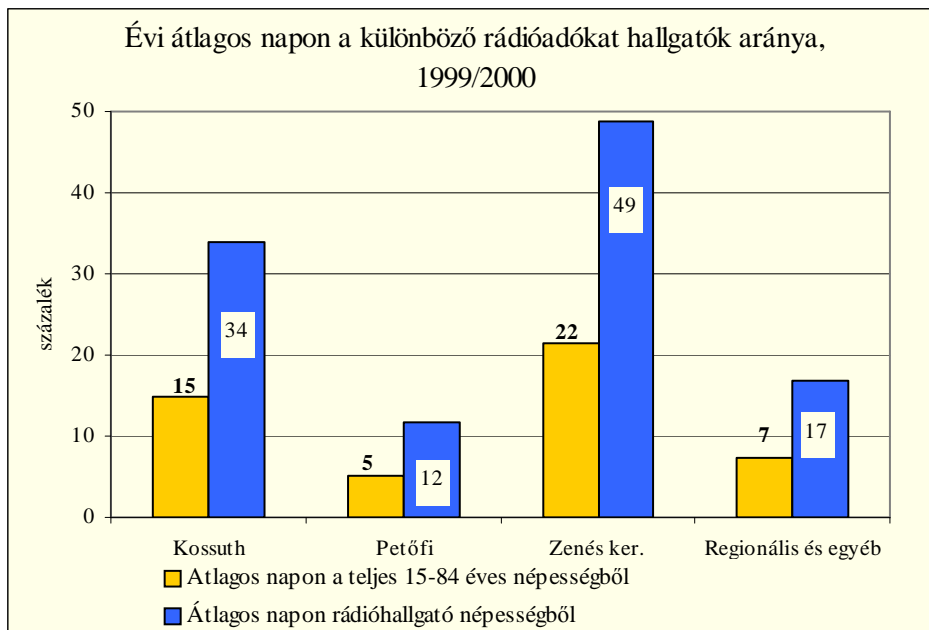
12.6. További ábrák

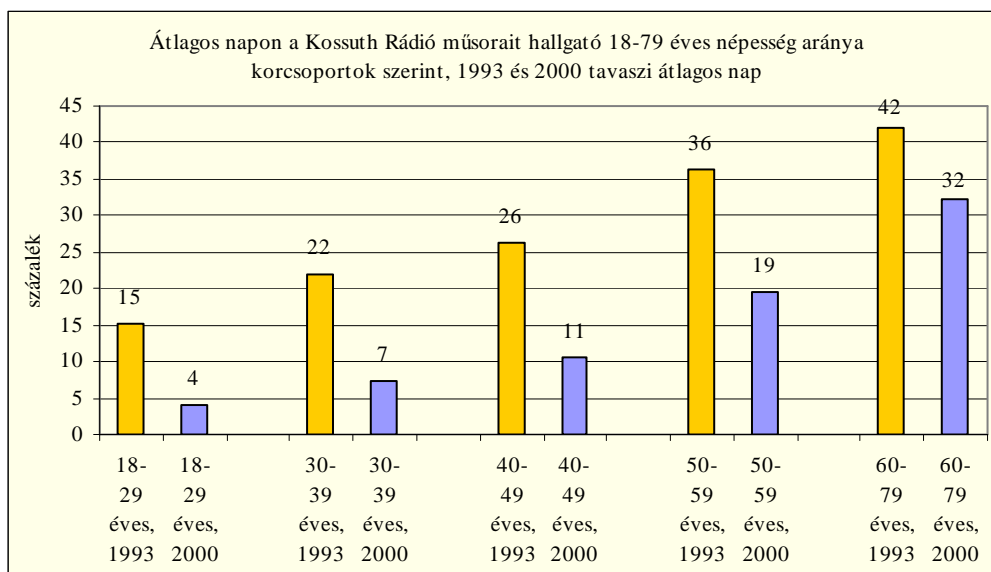
20. ábra. Változások a 18-79 éves népesség médiafogyasztásának összetételében, perc (Forrás: KSH, 2004)

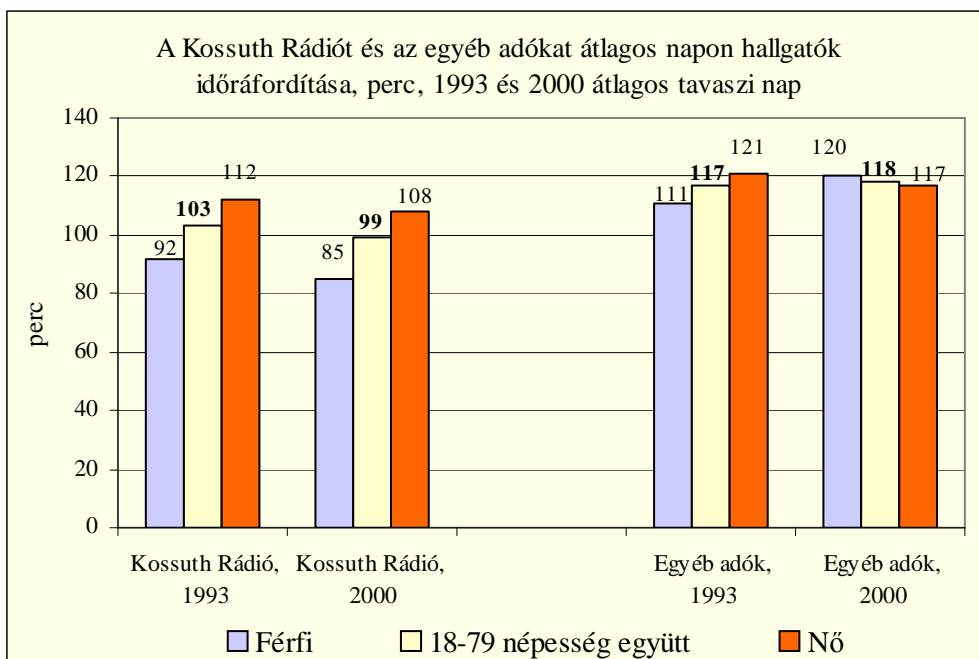
21. ábra. Változások a 18-79 éves népesség médiafogyasztásának összetételében, százalék (Forrás: KSH, 2004)

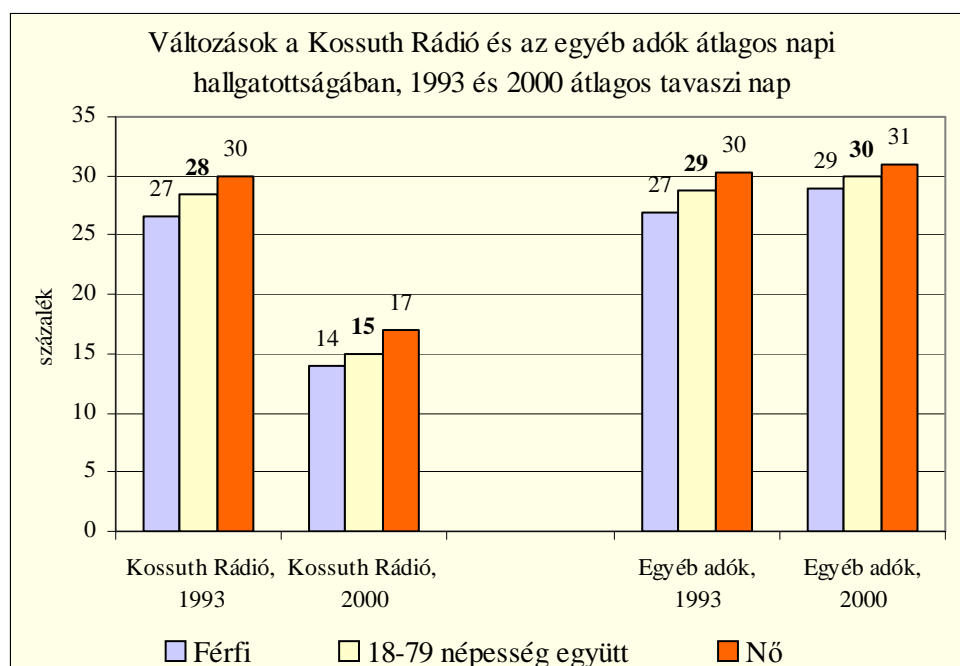
22. ábra. Évi átlagos napon a különböző rádióadókat hallgatók aránya (Forrás: KSH, 2004)

23. ábra. A Kossuth rádió műsorait hallgató 18-79 éves népesség aránya korcsoportok szerint, 1993, 2000 tavaszi átlagos nap (Forrás: KSH, 2004)

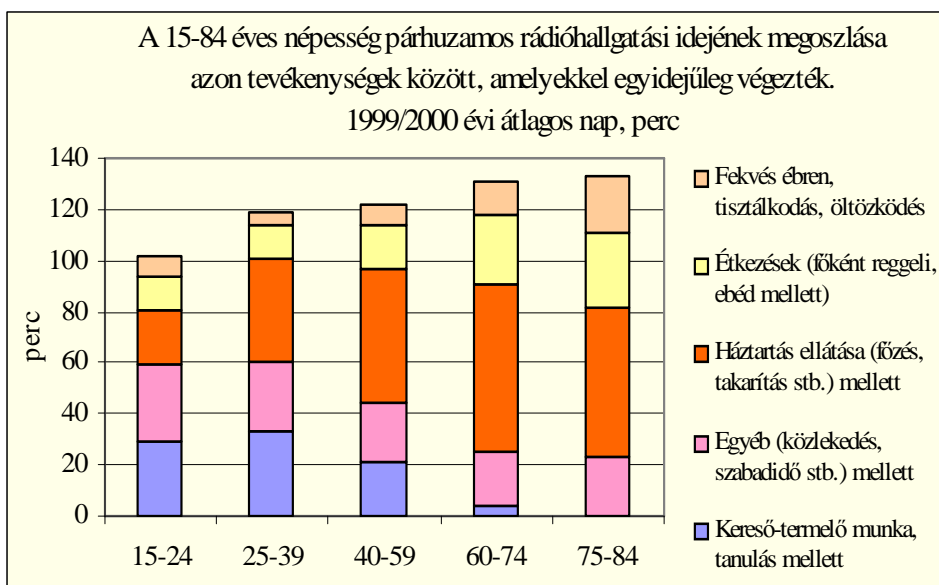

24. ábra. A Kossuth Rádiót és az egyéb adókat átlagos napon hallgatók időráfordítása, perc, 1993, 2000 átlagos tavaszi nap
(Forrás: KSH, 2004)

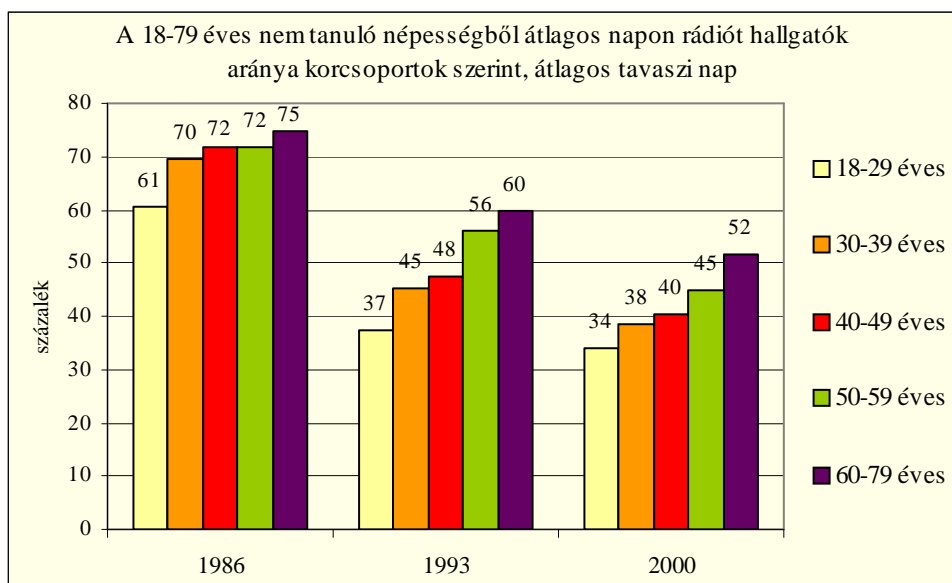

25. ábra. Változások a Kossuth és egyéb adók átlagos napi hallgatottságában
(Forrás: KSH, 2004)

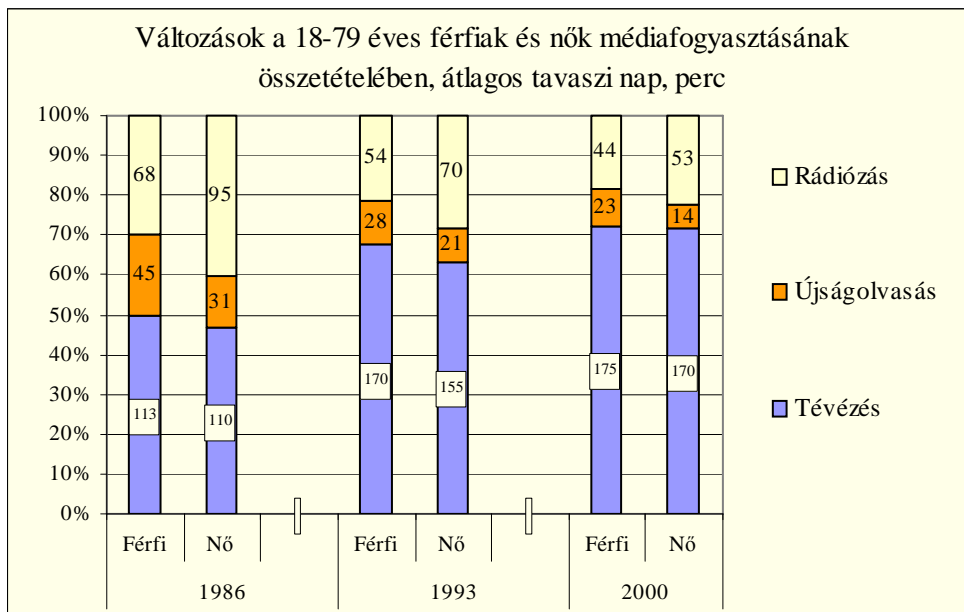

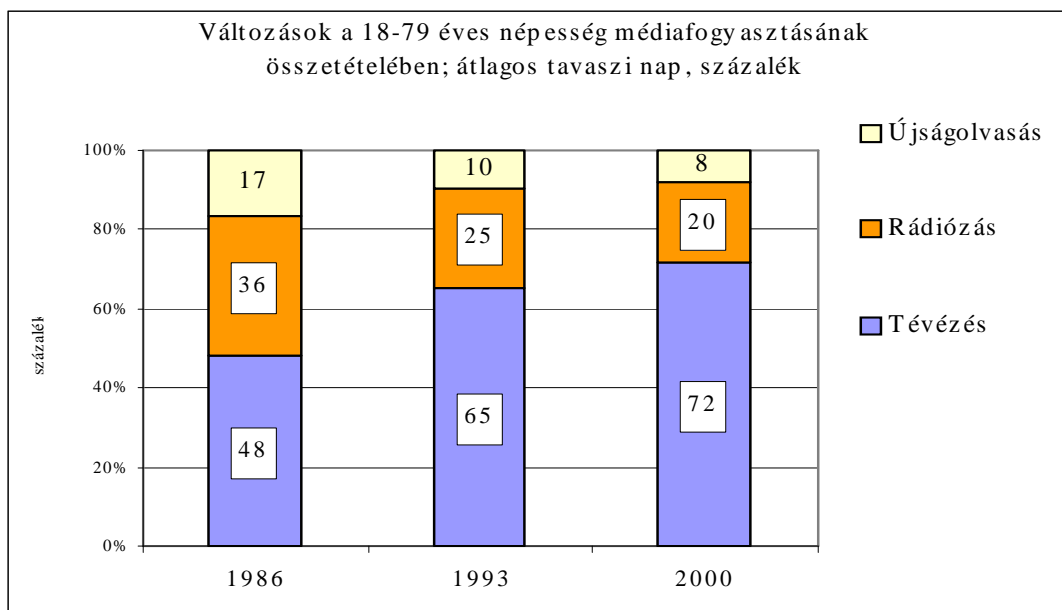
26. ábra. Párhuzamos tevékenységek megoszlása átlagos napon a 15-84 éves népesség körében 1999/2000
(Forrás: KSH, 2004)

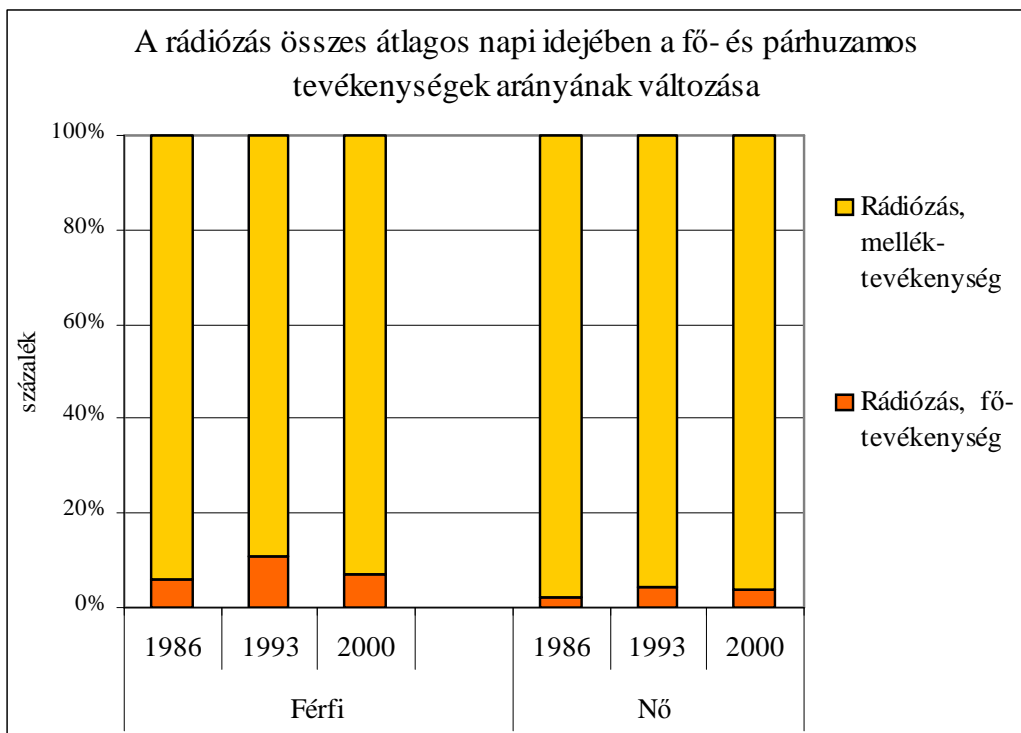
27. ábra. A 18-79 éves nem tanuló népességből átlagos napon rádiót hallgatók aránya, korcsoportok szerint
(Forrás: KSH, 2004)

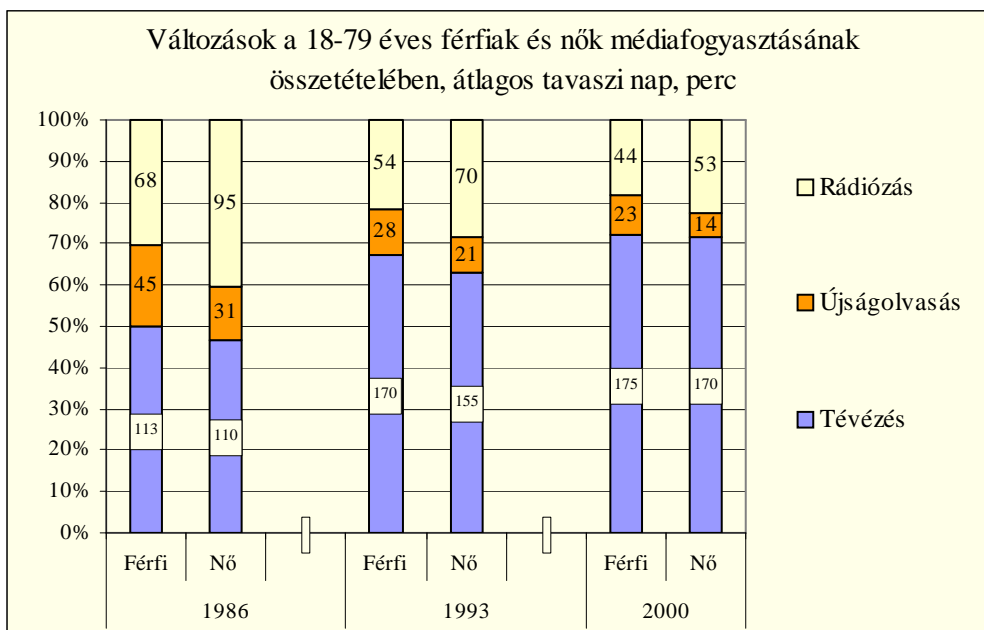
28. ábra. Változások a 18-79 éves férfiak és nők médiafogyasztásának összetételében (Forrás: KSH, 2004)

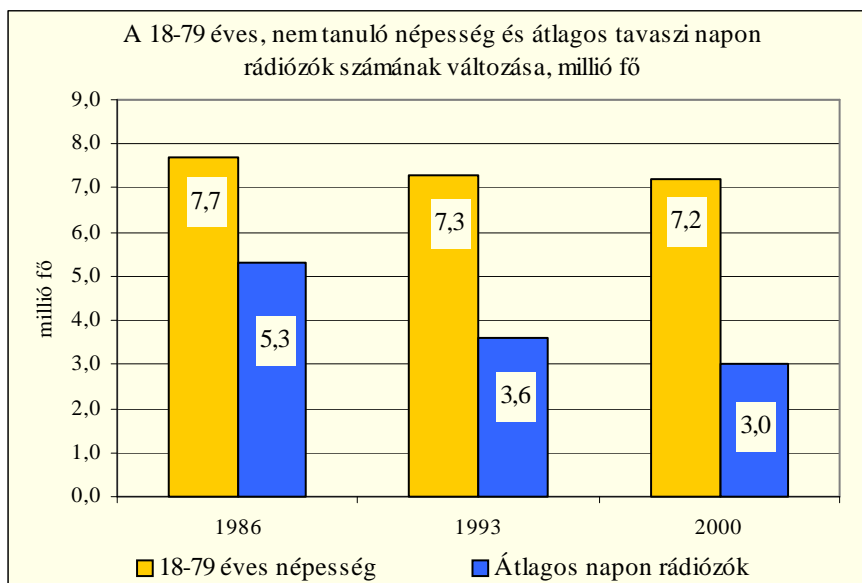
29. ábra. Változások a 18-79 éves népesség médiafogyasztásának összetételében (Forrás: KSH, 2004)

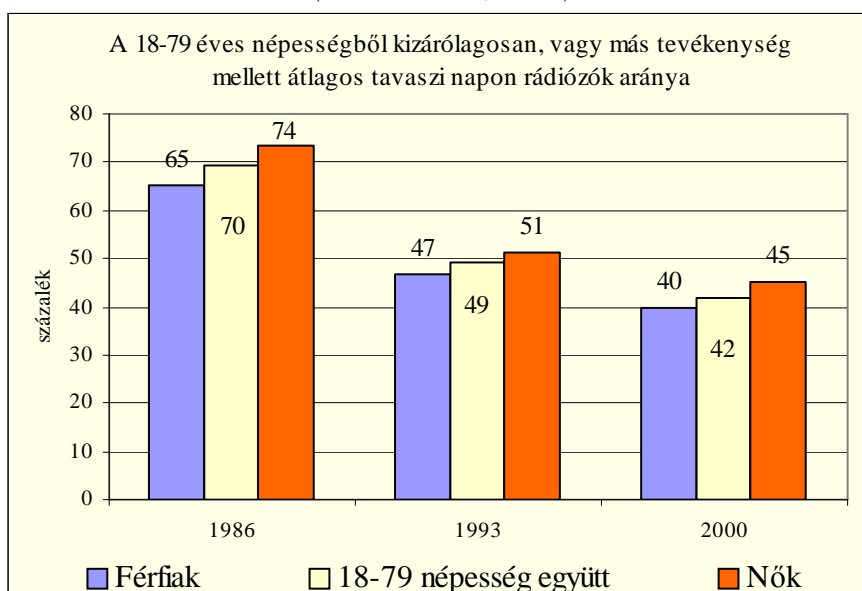
30. ábra. A rádiózás összes átlagos napi idejében a fő- és párhuzamos tevékenységek arányának változása (Forrás: KSH, 2004)

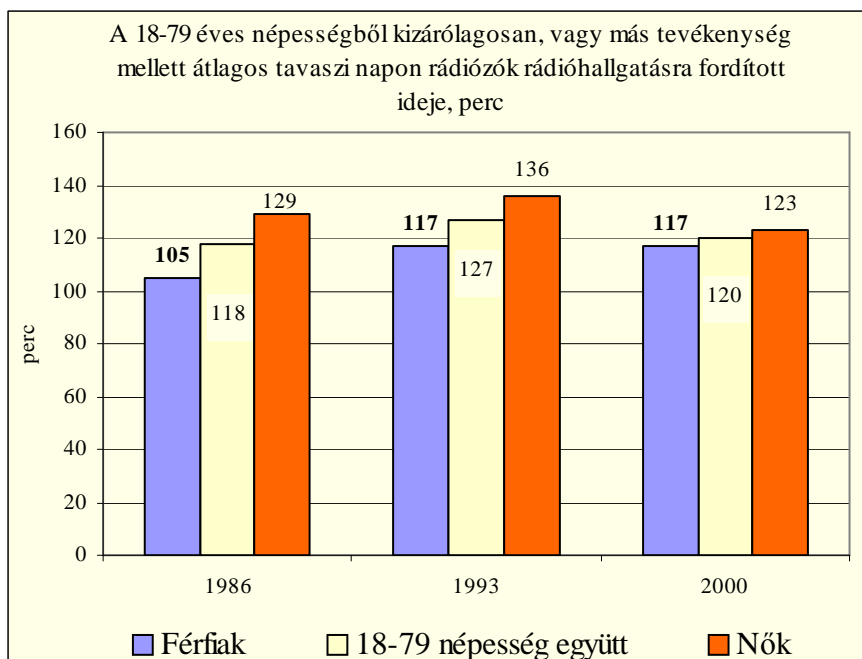
31. ábra. Változások a 18-79 éves férfiak és nők médiafogyasztásának összetételében (Forrás: KSH, 2004)

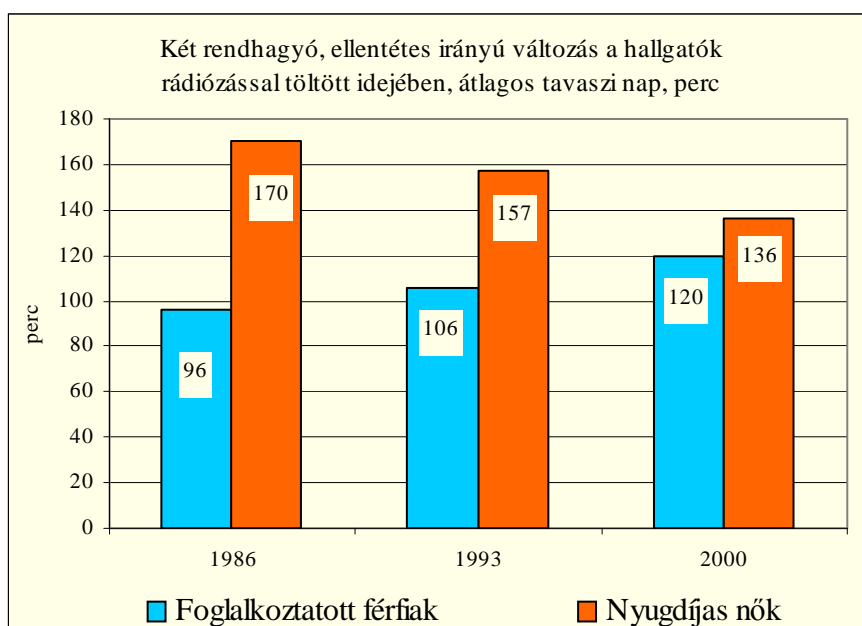
32. ábra. A 18-79 nem tanuló népesség és átlagos tavaszi napon rádiózók számának változása, millió fő
(Forrás: KSH, 2004)

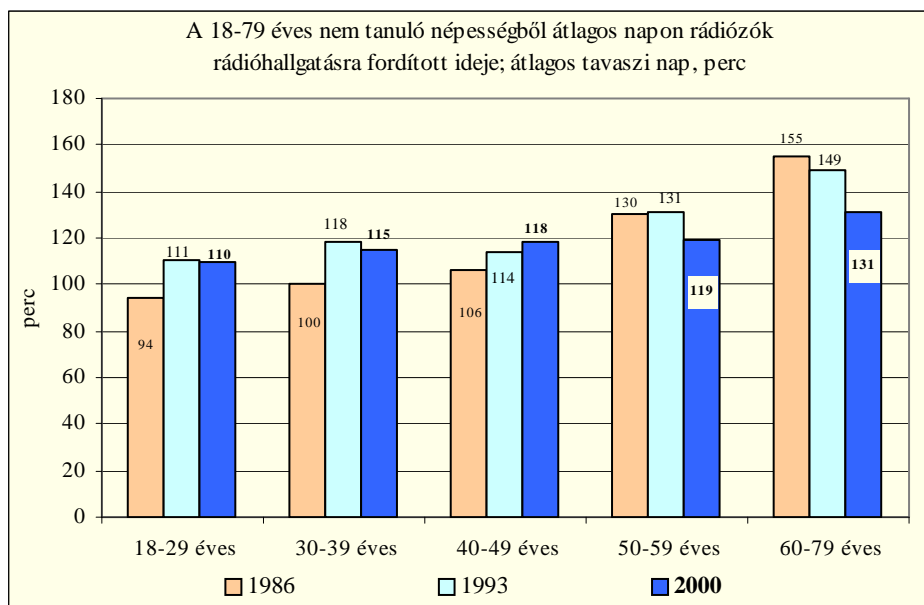
33. ábra. A 18-79 éves népességből kizárólagosan, vagy más tevékenység mellett átlagos tavaszi napon rádiózók aránya
(Forrás: KSH, 2004)

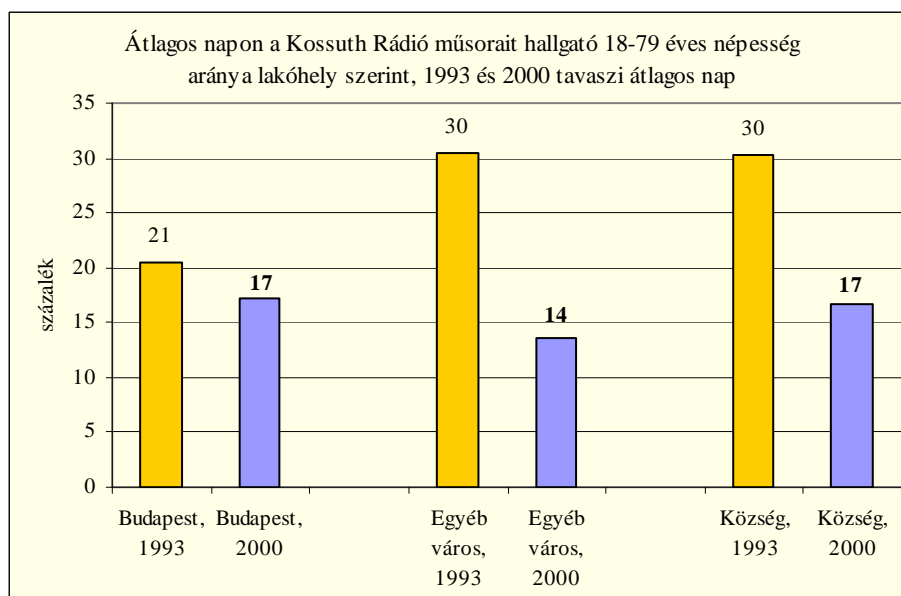
34. ábra. A 18-79 éves népességből kizárólagosan, vagy más tevékenység mellett átlagos tavaszi napon rádiózók rádióhallgatásra fordított ideje, perc
(Forrás: KSH, 2004)

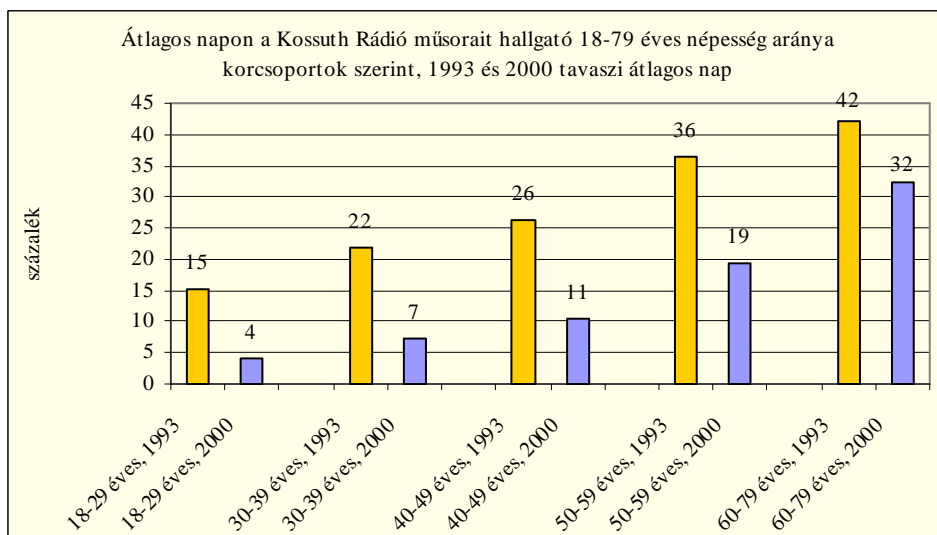
35. ábra. Foglalkoztatott férfiak és nyugdíjas nők rádiózással töltött idejében bekövetkezett változás, átlagos tavaszi nap, perc
(Forrás: KSH, 2004)

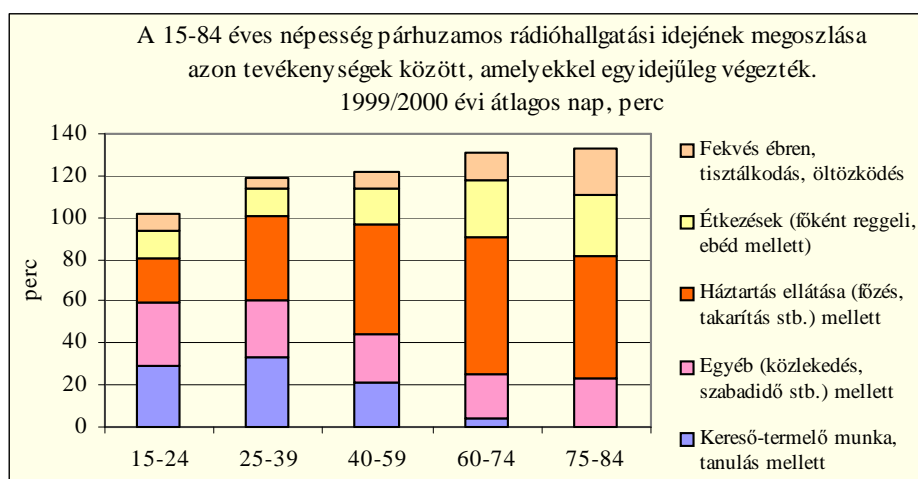
36. ábra. A 18-79 éves nem tanuló népességből átlagos napon rádiózók rádióhallgatásra fordított ideje, perc
(Forrás: KSH, 2004)

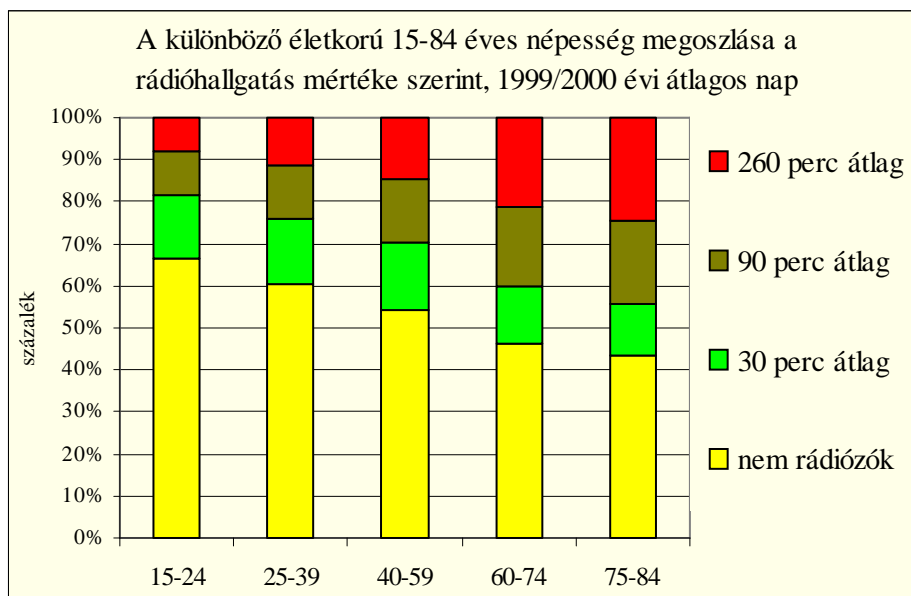
37. ábra. Átlagos napon a Kossuth rádió műsorait hallgató 18-79 éves népesség aránya lakóhely szerint 1993, 2000
(Forrás: KSH, 2004)

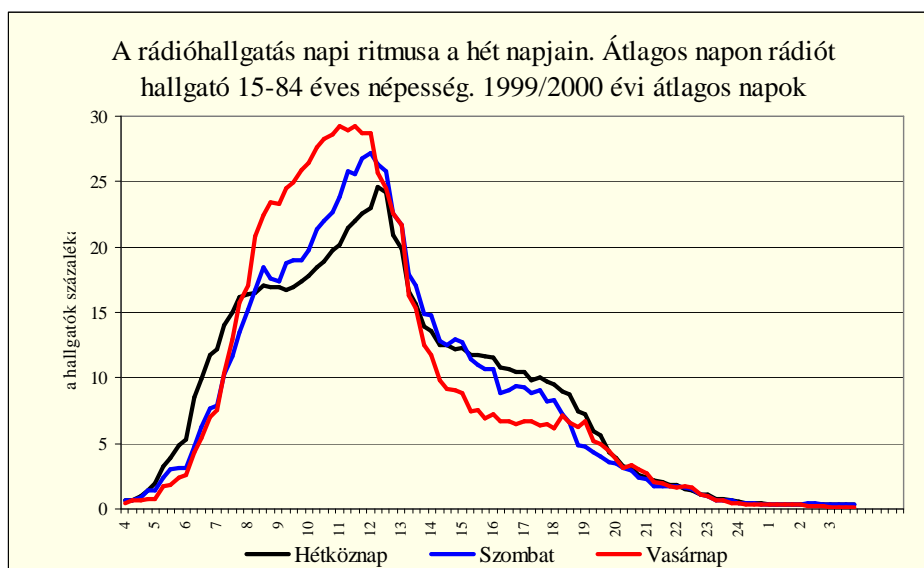
38. ábra. Átlagos napon a Kossuth rádió műsorait hallgató 18-79 éves népesség aránya korcsoportok szerint 1993, 2000
(Forrás: KSH, 2004)

39. ábra. A 15-84 éves népesség rádiózással párhuzamosan töltött tevékenységeinek megoszlása, 1999/2000, perc
(Forrás: KSH, 2004)

40. ábra. A különböző életkorú 15-84 éves népesség megoszlása a rádióhallgatás mértéke, 1999/2000
(Forrás: KSH, 2004)

41. ábra. A rádióhallgatás napi ritmusa a hét napjain 1999/2000
(Forrás: KSH, 2004)

12.7. Táblázatok

2. táblázat. Országos rádiók hallgatottsága, 2005. március

Rádióadó	Hallgatók száma 1000 fő	Hallgatók aránya %
Sláger	2065	24,3
Danubius	1942	22,8
Kossuth	1573	18,5
Petőfi	921	10,8
Juventus	568	6,7

(Forrás: RádióNavigátor, 2005)

(Átlagnapi teljes napos hallgatottság, minta: 15 év feletti lakosság, mintanagyság: 2610 fő)

3. táblázat. A vizsgált napon nem rádiózó és rádiózó, valamint az átlagosnál kevesebbet, átlagos mértékben és sokat rádiózó 15-84 éves férfi népesség közül egyes tevékenységeket végzők aránya (%), évi átlagos nap, 1999/2000

	Teljes népesség	nem rádiózók		1. terc.	2. terc.	3. terc.
Tanulás, önképzés	10,3	11,5	8,5	10,5	8,2	5,8
Tömegközlekedés és egyéb	23	26,1	18,4	23,1	15,3	15
Magnó, lemez, CD hallgatása	4	4,9	2,7	3,6	2,7	1,4
Háztartási munka	45,8	41,4	52,2	49,5	53,8	54,4
Javító, karbantartó munkák, építkezés	10,5	9,4	12,1	10	11,4	16,3
Gépkocsi	26,6	24	30,3	32	32,2	25,5
Kávészás, teázás	34,4	32,1	37,6	39,7	36,8	35,3
Újság, folyóirat, egyéb olvasás együtt	31,9	27,7	38	37,2	39,9	37
Rádióhallgatás / főtevékenység	4,9	0	11,9	6,7	14,5	16,6

(Forrás: Szonda Ipsos, 2003)

4. táblázat. A vizsgált napon nem rádiózó és rádiózó, valamint az átlagosnál kevesebbet, átlagos mértékben és sokat rádiózó 15-84 éves női népesség közül egyes tevékenységeket végzők aránya (%), évi átlagos nap, 1999/2000

	Teljes népesség	nem rádiózók	rádiózók	1 terc.	2. terc.	3. terc.
Főfoglalkozás együtt	26,6	28,8	24,2	35,7	24,4	14,7
Tanulás, önképzés	9,3	11,4	6,9	11	6,2	4,3
Tömegközlekedés és egyéb	23,6	27	19,7	28,6	20	12,2
Rádióhallgatás / főtevékenység	3,2	0	6,8	4,6	7,2	8,3
Jövedelem kiegészítés együtt	23,7	20,7	27,1	24,5	26,4	29,8
Mezőgazdasági	22,3	19,5	25,5	22,3	24,8	28,6
Főzés, terítés, tálalás	80	74,9	85,9	79,1	86,5	90,8
Passzív pihenés, fekvés ébren	23,7	22,1	25,6	21	26,6	28,4
Olvasás	29,4	25,2	34,3	33	33,7	35,8
Újság, folyóirat, egyéb olvasás együtt	20,7	16,5	25,5	23,2	25,4	27,4
Egyéb kedvtelések	16,7	14	19,7	15,6	20,1	22,5
Kézimunka	2,3	1,7	3,0	1,7	2,8	4,2

(Forrás: Szonda Ipsos, 2003)

5. táblázat. A vizsgált napon különböző adókat hallgató 15-84 éves népesség közül különböző tevékenységeket végzők aránya (%); 1999/2000. évi átlagos nap

	Összes adó	Regionális és egyéb	Kossuth	Petőfi	Bartók	Zenés ker.
Főfoglalkozás együtt	29,8	30,1	20	18,7	23,7	38,6
Jövedelem kiegészítés együtt	29,3	32,4	37,1	35,4	20,3	22,2
Tanulás, önképzés	7,6	7,2	2,5	3,6	17,4	11,3
Iskolarendszerben	5,6	5,4	1,4	2,8	10,4	8,6
Önképzés	2,4	2,3	1,2	1,1	12,2	3,3
Háztartási munka	76,5	77,4	80,3	81,4	72,6	73,6
Főzés, terítés, tálalás	63,8	65,3	69,7	70,2	56,9	59,3
Gyermekek ellátása (saját gyermek)	16,1	17,7	10,5	10,8	9	20,7
Közlekedés együtt	77,2	78	70	71,1	88,7	83,1
Gépkocsi	20,3	18,4	13,3	14	26,1	27,3
Tömegközlekedés és egyéb	19,1	19,2	16	15,4	31,8	21,2
Passzív pihenés, fekvés ébren	26,2	28,3	34,4	34,6	25,5	18,2
Betegség miatt fekvés, öngyógyítás	5,4	5,2	8,2	8,7	5,6	2,9
Vallásgyakorlás	3,2	3	5,5	5,4	11,9	1,1
Kulturális és sportrendezvény látogatása	2,2	1,8	1,1	1,4	5,5	3,2
Olvasás	38,4	39,7	42,9	40,4	61,9	35,2
Újság,folyóirat olvasás	31	32,2	35,8	33,9	46,0	27,5

Könyvolvasás	10,5	10,2	11,3	9,5	22,9	10,2
Tévénézés	88,1	88,5	90,1	89,2	78,4	86,2
Rádióhallgatás / főtevékenységként	9	8,7	14,9	15,4	26,3	5
Séta, sport, testedzés	13,6	11,8	12,4	13,5	21,7	14,9

(Forrás: Szonda Ipsos, 2003)

6. táblázat. A vizsgált napon különböző adókat hallgató 15-84 éves népesség megoszlása néhány társadalmi-demográfiai jellemző szerint.

1999/2000

	Összes adó	Regionális és egyéb	Kossuth	Petőfi	Bartók	Zenés keresk.
Esetszám	19 560	3 265	7 385	2 470	90	8 742
Felszorozott minta, ezer fő	3 618	609	1 225	427	15	1 767
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Budapest	17,1	11,7	20,0	12,8	46,6	17,9
Egyéb város	44,8	45,5	41,5	43,7	36,6	46,8
Község	38,2	42,9	38,6	43,5	16,8	35,4
Korcsoport						
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
15-24	14,0	12,0	3,4	7,9	15,1	21,7
25-39	22,5	21,5	10,9	11,4	17,2	32,6
40-59	35,6	39,9	34,6	35,7	30,1	36,2
60-74	20,9	19,8	37,4	32,4	29,0	8,1
75-84	7,0	6,7	13,7	12,6	8,6	1,4

Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Legfeljebb általános iskola és szakmunkásképző	60,8	61,4	65,6	68,5	30,6	55,6
Középiskola	27,7	27,0	22,6	22,6	34,7	32,2
Felsőfok	11,5	11,7	11,8	8,9	34,7	12,1
Gazdasági aktivitás						
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
foglalkoztatott	49,3	48,9	31,4	33,2	40,4	65,9
nyugdíjas	39,0	37,8	61,3	58,5	52,2	19,1
munkanélküli	6,4	7,7	3,7	4,7	4,0	8,2
Gyes, gyed	3,1	3,0	1,6	1,9	3,5	4,5
egyéb eltartott együtt	2,2	2,6	2,0	1,7		2,3

(Forrás: Szonda Ipsos, 2004)

12.8. Illusztráció

A Magyar Rádió épületében vitrinekben technikai relikviákat őriznek

Mikrofonok

Miközben a kiszolgáló berendezések korszerűsödtek, a hely szelleme sok mindent megőrzött a múltból

12. 9. Rádiómúzeum a hőskororszaktól napjainkig

Amikor 1995-ben megnyílt a „*Halló, itt Rádió Budapest!*” című kiállítás a Néprajzi Múzeumban, az anyag összeállítói izgatottan figyelték, mit szólnak a látogatók az első hangos, interaktív rádiótörténeti tárlathoz. A közönség érdeklődése felülmúlta a legszebb reményeket is; az anyag összegyűjtésében és a kiállítás létrehozásában közreműködő rádiósoknak mégis maradt némi hiányérzetük. Nem lehetett nem gondolni arra, hogy a *Halló, itt Rádió Budapest* csupán időszakos kiállítás, és ha bezár, ezt a gazdag gyűjteményt, amely a Magyar Rádió háromnegyed évszázados történetét reprezentálja, nem lesz hol megmutatni az érdeklődőknek. Talán ez, talán a kiállítás sikere adta a döntő impulzust, vagy épp mindkettő; tény, hogy még abban az évben hivatalosan is megszületett a Magyar Rádió Múzeuma, amely *A Magyar Rádió Hangmúzeuma* néven kapott működési engedélyt.

Az első (kísérleti) rádióprogramot 1924. március 15-én sugározta a 250 W-os adó a Városház utcából. A nemzeti ünnepre való tekintettel gróf Apponyi Albert intézett beszédet a „mélyen tisztelt láthatatlan közönség”-hez, majd zeneszámokat adtak. Az új technikai csodát

1924 májusában a Budapesti Nemzetközi Vásáron mutatták be a nagyközönségnek. A rádiótechnika fejlesztésére, meghonosítására és népszerűsítésére egymás után alakultak a műsorvevő amatőrököt tömörítő egyesületek, gomba módra szaporodtak a különféle, rádiókat előállító üzemek; ez volt az az idő, amikor a legelső rádióklubok megalakultak.

A magyar rádiózás műszaki történetének egyik legfontosabb mérföldköve kétségkívül az 1933-as esztendő, amikor a 120 kW-os lakihegyi nagyadót üzembe helyezték. „A nagy készülékek mellett változatlan népszerűségnek örvendenek a 2 és 3 lámpás kisebb készülékek is” - írta a korabeli krónikás; modellek mutatják be a nagyadót, ki vannak állítva a 20 kW-os adó kiegészítő csövei, a Jamboree 300 wattos rövidhullámú adóállomása, a legelső magyar szünetjelkészülék, érdekes és tanulságos a posta lámpavizsgáló oscilograf készüléke.

1935-ben szerte az országban méltó módon igyekeztek megünnepelni a Magyar Rádió tízesztendős jubileumát. A rádiózás műszaki fejlődése természetesen egy pillanatra sem állt meg, kiváló mérnökök dolgoztak világszerte a hangrögzítési eljárások finomításán. Az olcsó, sorozatban készülő „népvevő” piacra dobásának a terve már 1939 tavaszán felvetődött, német mintára; a rádiótulajdonosok számának növelése immár nemcsak üzleti okokból, hanem a politikai propaganda szempontjából is kívánatos volt. A kor legmodernebb berendezései közül nem egy a Magyar Rádióba is elkerült: nevezetes esemény volt pl.: a „zselatinvágónak” nevezett, Telefunken gyártmányú szállítható lemezvágók üzembe helyezése. Ugyanennek a korszaknak az újdonsága volt az a Philips-Miller hangrögzítő készülék, amellyel nagyon sok felvétel készült, de amely – a vele rögzített felvételekkel együtt – Budapest ostroma során elpusztult. Az 1930-as évekbeli rádió egyik legnépszerűbb figurája Dani bá', azaz Hosszú Zoltán volt, aki nem csak tanácsokat adott számtalan témában – persze szakértők segítségével –, hanem fáradhatatlanul járta az országot és népszerűsítette a Rádiót.

Állandó rádiótörténeti kiállítás létrehozásának gondolata komoly formában először 1942-ben merült föl. A Rádió akkori vezetői, talán a berlini példát követve, Rádiómúzeum létesítését határozták el, Ortutay Gyula kezdeményezésére. A gyűjteményben az elképzelések szerint a gépek, technikai berendezések mellett helyet kaptak volna a műsorok írásos dokumentumai, mérnöki tervrajzok és a rádió hírszolgálatának anyagai éppúgy, mint történelmi és muzeális hanglemezek, sőt, a gyűjtőkör kiterjedt volna a rádióra vonatkozó fényképekre és filmfelvételekre is. Külön gyűjteményként szándékoztak kezelni az intézmény életében fontos szerepet játszott személyiségekhez fűződő anyagokat, és körvonalazódott egy a rádióval foglalkozó irodalomra kiterjedő sajtógyűjtemény is.

A háború meghiúsította ennek a nagyszabású tervnek a kivitelezését. Az ostrom alatt elpusztult a történelmi hanglemeztár, sok értékes irat és a rádiózás műszaki berendezésének java. Megmaradt viszont egy (vagy több) ismeretlen rádiós jóvoltából a ma is hozzáférhető értékes folyóiratcikk-gyűjtemény, amelyben csaknem hiánytalanul megvannak a korabeli, rádiós témájú újságcikkek.

A háború befejezése után majd tíz év telt el, míg a rádiótechnika 1955-ben egy komolyabb kiállításon ismét megjelent. Az egyik szenzáció a magnetofon volt, ez azonban egyelőre inkább csak „látványosság”, a rádiózás iránt érdeklődőket és az új készüléket vásárolni szándékozókat azonban a Divatcsarnok kiállításán ingyenes szaktanácsadással fogadták, sőt aki kíváncsi volt rá, figyelemmel kísérhette a televízió próbaadásait is. Ismert művészek reklámozták a rádiótechnika újdonságait, köztük a különlegességnek számító táskarádiót, a kiváló rajzművész, Gáspár Antal fantáziájában pedig, mondhatni, a rádiómúzeum eszméje is felötlött: a Magyar Rádióban 1956-ban önálló hangdokumentációs osztály kezdte el a megszaporodott, főleg prózai hanganyagok feldolgozását.

A következő jelentősebb rádiótörténeti bemutatóra egészen 1975-ig kellett várni, ekkor viszont mindjárt két kiállítást is rendeztek az országban. Előbb Pécsen nyílt egy gazdag, muzeális rádió-kiállítás a helyi amatőrök odaadó gyűjtőmunkájának eredményeként, az év végén pedig a Nemzeti Múzeum dísztermében rendezték meg a Magyar Rádió 50. születésnapját megünneplő, jubileumi rádiótörténeti tárlatot. Utóbbi volt az első olyan kiállítás, amelyen a rádiózás technikatörténeti nevezetességei mellett komoly hangsúlyt kaptak egyéb rádiós relikviák is; fotók, előfizetői engedélyek, plakátok, műsoradások iratanyagai stb..

A kiállítás egyik slágere a „büszke bútordarab”, az Orion 299-es íróasztal-zenegép volt, a háború előtti ipar egyik csúcsteljesítménye; kifogástalan hangját a közönség a rádiósok és az Orion-gyári mérnökök együttes munkájának jóvoltából hallgathatta, csakúgy, mint hangfelvételekből bejátszott, régmúltat idéző műsorokat.

Az, hogy ez a Nemzeti Múzeumi rádiótörténeti bemutató, mint a korabeli beszámolókból kitűnik, csakugyan felnőtt az ünnepi alkalomhoz, nem kisorszt Szabó Miklós érdeme volt. Szabó Miklós 1957-től kezdve, 1992-ben bekövetkezett haláláig a Magyar Rádió Üzemfenntartási Osztályának vezetőjeként, később főosztályvezetőjeként dolgozott, és szívügye volt a rádiótörténet; napi feladatai mellett fáradhatatlanul kutatta és gyűjtötte a magyar rádiózás múltjának dokumentumait, tárgyi relikviáit. Dédelgetett terve egy önálló, a Magyar Rádió kebelén belül kialakítandó rádiómúzeum megteremtése volt, ezért küzdött

írásban és szóban; és a sors különös méltánytalansága, hogy azt a napot, amikor a tervből végre valóság lett, már nem érthette meg.

Az áttörést végül is a kilencvenes évek hozták el: 1995-ben a Postamúzeum keretén belül a diósi Rádióállomás épületében nyílt meg a hírközléstechnika történetét bemutató első, ma is látogatható hazai múzeum. A „szűkös körülmények” folytán a Rádió vezetése a Rádiótörténeti Múzeum alapanyagának összegyűjtéséhez egyelőre nem tudott ugyan érdemben hozzákezdeni, a Dokumentációs Osztály vezetése viszont már 1994-ben készítettett egy előzetes gyűjteményi felmérést a területéhez tartozó csoportok és osztályok archív anyagairól, amit úgy is tekinthetünk, mint a Rádiómúzeum megalapításának nyitányát.

A Rádió vezetése az alapítás egyik feltételeként rögzítette, hogy a muzeális közgyűjtemény később a megfelelő törvényi szabályozás mellett önálló múzeummá alakulhat.

A Magyar Rádió elnöksége 1995 májusában támogató nyilatkozatban erősítette meg a dokumentációs igazgatóság előterjesztését, hozzátéve, hogy „az idővel örvendetesen felszaporodott tárgyi, írott és hangzó emlékek sokasága és állapota megkívánja a szakszerű kezelést, a múzeumi és levéltári szabályok érvényesítését”. A nevezetes dátum 1995. november 22-e; ezen a napon kapott *A Magyar Rádió Hangmúzeuma*, mint országos gyűjtőterületű szakgyűjtemény működési engedélyt. Ugyanebben az évben rendezte meg a Magyar Rádió Dokumentációs Igazgatósága a Néprajzi Múzeummal karöltve a dolgozat elején említett, *Halló, itt Rádió Budapest!* című, ünnepi rádiótörténeti bemutatót. Ennek a kiállításnak az előkészítése arra is jó alkalmat nyújtott, hogy a múzeum meglévő gyűjteményét tovább bővítsék. Azt kérték a rádiózást szerető közönségtől, hogy aki teheti, ajándékozza a birtokában lévő, rádiótörténetileg értékes emlékeket a rádiómúzeumnak. A felhívásra szinte az egész országból jelentkeztek; a lelkes adományozók jóvoltából sok értékes írásos és képi dokumentum előkerült, köztük valódi kuriózumok.

Az 1995-ös kiállítás koncepcióját fejlesztették tovább a négy évvel későbbi, várbeli kiállítás rendezői, mikor a mindmáig utolsó nagyszabású rádiótörténeti tárlaton, mely a *Búcsú a „hangos” XX. századtól* címet viselte, és 1999 márciusától bő fél éven át volt nyitva a Budapesti Történeti Múzeumban. A látogató a hangok kavalkádjában maga is részesévé vált a XX. század sorsfordító pillanatainak; válogathatott a Hangarchívum kincsei között, lapozhatott a korabeli újságok rádiós történelmében, és élvezhette a ritkán hallható kvadrofon felvételek hangvilágát.

12.11. Kérdőívek

1. Kérdőív

a Magyar Rádió 139-660 Automata Közönségszolgálat élő adásáról (1978)

Tisztelt Hallgató,

kérem, segítse elő újságírói vizsgadolgozatomat azzal, hogy válaszol az alábbi kérdésekre. A kérdőív kitöltésével az a célom, hogy összegzést készítssek a fenti műsor kapcsán arról, hogy ki milyen módon jut el kívánságával a műsorba?

1.) Hol lakik

Budapesten (hányadik kerületben?)

Vidéken (hol?)

2.) Hány db rádiókészülék van?

- a lakásban
- ha van: a gépkocsiban
- ha van: a nyaralóban

3.) Milyen módon küldi a kívánságot?

- telefonon
- levélben
- személyesen

4.) Milyen műsorszámokat kér?

- kabaré jelenet
- könnyűzene
  - hazai
  - külföldi
- komolyzene
- magyar nőta
- népdal
- cigánynóta
- színházi közvetítés részlet
- vers

5.) Milyen rendszerességgel hallgatja a műsort?

- havonta
- kéthavonta
- ritkábban

6.) Teljesítik-e a kívánságát a műsorban?

- igen
- nem
- minden esetben
- ritkán

7.) Elégedett-e a műsorral?

- igen
- nem

Köszönöm:

Szigethy Emma
újságíró gyakornok
Magyar Rádió

2. KÉRDŐÍV

Tisztelt X Y,

Kérem, szánjon néhány percet az alábbi kérdőív kitöltésére, amellyel arra vagyok kíváncsi, hogy az Ön által képviselt közösség milyen kommunikációs kapcsolatokat létesít és használ fel közelebbi környezete megismerésére.

- 1.) Az Ön által képviselt közösség neve és székhelye:
- 2.) A közösség tevékenységi köre:
- 3.) A közösség lélekszáma:
- 4.) Jelölje x-szel, hogy milyen kommunikációs eszközöket használ a közössége a kistérségi információk megszerzésére?
  - országos televízió
  - országos rádió
  - körzeti televízió
  - körzeti rádió
  - helyi televízió
  - helyi rádió
  - országos napilap
  - helyi napilap
  - vezetékes telefon
  - mobil telefon
  - sms
  - országos honlap
  - körzeti honlap
  - hírlevél
  - levelező lista
  - csevegő program
  - kistérségi közigazgatási szervezetek tájékoztatói
  - személyes kommunikáció

- 5.) Az x-szel jelöltek közül nevesítse az egyes információs forrásokat (újság címe, honlap url-je, stb.)
- 6.) A 2-es pontban felsoroltakat értékelje az információ hasznossága szempontjából 1-5-ig
- 7.) Milyen információszerzési lehetőségeket tart fontosnak, amelyekhez nem fér hozzá?
- 8.) Milyen képzéseket látna szükségesnek a korszerű információs források hatékonyabb használata érdekében?
- 9.) Az információs források használatához a közösség igénybe vesz-e valamilyen szervezeti vagy pénzügyi támogatást? Amennyiben igen, milyen támogatásokat vesz igénybe?
- 10.) Jelölje x-szel, hogy naponta kb. mennyi időt tölt kistérségi információk megismerésével?
- 10 percet
  - 10 perc 60 perc
  - 60 percnél több
  - 60 percnél többet
- 11.) Jelölje x-szel, hogy a közösség egyes tagjai által megszerzett információk milyen módokon jutnak el a közösség összes tagjához?
- személyre szóló szóbeli tájékoztatással
  - közösségi összejövetelek során
  - postai úton
  - távközlési eszköz segítségével (telefon, sms, Internet, stb.)

Köszönöm fáradozását!

Szigethy Emma újságíró,
a Magyar Rádió oktatási vezetője,
a PTE TTK Földrajzi Doktoriskola hallgatója